

iurium

SCRIPTUM

O právu a spravedlnosti.
Odborně, přitom srozumitelně.
Pro praxi i teorii.

2020

Iurium Scriptum

číslo 2/2020, ročník IV.

Iurium Scriptum je periodikum s odbornými články, které je vydáváno dvakrát ročně. Publikované články se věnují právu a právní vědě. Všechny odborné články jsou anonymně hodnoceny dvěma recenzenty.

Redakční rada

Předseda: JUDr. Lukáš Dořičák

Interní členové: doc. JUDr. Kateřina Frumarová, Ph.D., doc. JUDr. Václav Stehlík, Ph.D., LL.M., JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D., JUDr. Jan Lasák, Ph.D., LL.M., Mgr. David Baroš, JUDr. Lukáš Dořičák, Mgr. Bc. John A. Gealfow, JUDr. Tomáš Grygar

Externí členové: prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc., prof. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D., doc. JUDr. Robert Zbiral, Ph.D., JUDr. Václav Bednář, Ph.D., JUDr. Bronislava Coufalová, Ph.D., JUDr. Martin Faix, Ph.D., MJI, JUDr. Vlastimil Göttinger, Ph.D., JUDr. Martin Hapla, Ph.D., JUDr. Martin Kopa, Ph.D., JUDr. Zdenka Papoušková, Ph.D., Mgr. et Mgr. Lukáš Ryšavý, Ph.D., JUDr. Jaroslav Stránský, Ph.D., JUDr. Renáta Šínová, Ph.D., JUDr. Maxim Tomoszek, Ph.D.

Redakce

Šéfredaktor: Jiří Jarolím

Korektura: Mgr. Bc. John A. Gealfow

Sazba: Michael Šopík

Kontakt na redakci: redakce@iurium.cz

Čas a místo vydání: prosinec 2020, Brno

Evidenční číslo periodického tisku: MK ČR E 22854

ISSN: 2570-5679 (print), 2570-5709 (online)

Vydavatel: **Nugis Finem Publishing, s.r.o.**

IČ: 07516541

sídlo: Botanická 785/9, 602 00 Brno

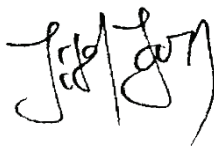
Úvodem

Vážení čtenáři,

představuji vám osmé vydání odborného pololetníku *Iurium Scriptum*, které jsme zaměřili do odvětví právní teorie, dějin a právní komparatistiky. V rámci vědeckého projektu *Nové výzvy v oblasti věcných práv na Slovensku* pro vás akademici z Univerzity Komenského v Bratislavě připravili řadu děl, která zprostředkovávají hlubší vhled do současných institutů věcných práv skrze jejich historickoprávní komparatistiku. Čtenář se v tomto vydání setká například s řešením vztahu pozemku a stavby na něm stojící, s omezením vlastnického práva k předmětům zvláštní kulturní hodnoty nebo s mým osobně oblíbeným tématem – právní analýzou vývoje institutu trustu. Vydání je dílem autorů uvedených na následujících stranách, a proto právě jim patří hlavní dík. Také si velmi vážím práce naší redakční rady; její členové bděli nad kvalitou každého ze zde publikovaných příspěvků.

A konečně nelze opomenout redakci, která zajišťuje pravidelný popularizační obsah na webu www.iurium.cz formou aktualit, názorů a rozhovorů ze světa práva. Oceňuji, že redakce kvalifikovaně reagovala na současnou krizi řadou tematických článků ze společensky nejpalcivějších oblastí. Příkladem můžeme zmínit článek *K formálně-materiálnímu pojetí přestupku aneb skutečně musím nosit roušku v lese?* nebo článek *Koronavirus jako důvod pro dočasnou pracovní neschopnost*. Redakce tak přispěla ke zvýšení právního povědomí veřejnosti srozumitelným sdělením relevantních informací a čtenáři ji za to odměnili mnoha tisíci přečteními. Za tuto pozornost děkujeme, znamená pro nás výzvu ke zvyšování kvality a množství našeho obsahu.

Pokud se chcete do našich aktivit zapojit, ať již popularizačním nebo odborným článkem, můžete nás kontaktovat na e-mailové adrese redakce@iurium.cz.

Jiří Jarolím
šéfredaktor

Obsah

Miroslav Lysý: Vzťah pozemkov a stavieb podľa uhorského krajinského práva	5—14
Adam Kőszeghy: Znárodnenie ako nástroj monopolizácie zahraničného obchodu po roku 1948 v Československu	15—33
Terézia Švedová: Právne postavenie iniciatívy Verejnost' proti násiliu (november-december 1989)	34—44
Rudolf Kasinec a Marián Šuška: Problematika vlastníckeho práva k predmetom umeleckej (kultúrnej) hodnoty	45—54
Tomáš Mészáros: Užívanie poľovných revírov na Slovensku - medzi Scyllou a Charybdou	55—65
Alžbeta Slašťanová: Princíp ochrany slabšieho v súkromnom práve	66—79
Matej Mlkvý: Historický vývoj inštitútu trustu v anglickom práve	80—89

Odborný článek

Vzťah pozemkov a stavieb podľa uhorského krajiniského práva

Miroslav Lysý

Autor je docentem v oboru teorie práva a dějin státu a práva, který působí jako vedoucí Katedry právních dějin a právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. V současnosti se zabývá vztahem pozemků a staveb v historickém vývoji práva platného na Slovensku.

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vztahem pozemků a staveb v uherském zemském právu. Předmětem analýzy jsou zejména zákony uherského sněmu, okrajově také uherská civilistická literatura. Prameny naznačují, že uherské zemské právo preferovalo sdílení právního osudu staveb a pozemků. Tak vynívají prameny týkající se okupace cizího majetku a následného postavení stavby okupantem, stejně tak komplikované vztahy majetků poddaných. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

This paper is concerned with the relation between grounds and buildings in the law of the Kingdom of Hungary. This article analyses especially Hungarian parliamentary bills and partially also Hungarian civilistic literature. Sources suggest that the law of the Kingdom of Hungary preferred sharing of legal regime of buildings and grounds, especially sources concerned with occupied ground and further construction of a building by an occupant, as well as complicated relations on property of serfs.

Vzťah pozemkov a stavieb s nimi spojených je v dnešnom práve súborom právnych vzťahov, regulovaných predovšetkým občianskym právom a správnym právom. Ak správne právo rieši problém stavieb z pohľadu dodržiavania administratívnych predpisov týkajúcich sa parametrov stavby, či vyjadrovania sa účastníkov stavebného konania k tejto stavbe, je občianske právo o poznanie komplexnejšie odvetvie. V prvom rade definuje občianske právo stavbu pevne spojenú s pozemkom ako nehnuteľnosť,¹ čo však z hľadiska minulosti nebolo samozrejmosťou² a tento poznatok je potrebné zvýrazniť pre ďalší text v tejto štúdii. S týmto poňatím stavby sa totiž stretávame až po druhej svetovej vojne.³ Okrem teoretického triedenia vecí zasahuje otázka stavby taktiež do tých častí občianskeho práva, ktoré upravujú spôsoby nadobudnutia vlastníckeho práva,⁴ zriadenie stavby na cudzom pozemku,⁵ týka sa rovnako susedských práv⁶ či vecných bremien.⁷ Môžeme teda konštatovať, že túto oblasť nájdeme upravenú v rozhodujúcej miere v druhej časti slovenského občianskeho zákonníka (Vecné práva), s dôležitým, hoci stručným presahom v prvej časti (Všeobecné ustanovenia).

Súčasný právny stav vzťahu pozemkov a stavieb je teda, ako môžeme vidieť, poznačený opustením zásady *aedificium solo cedit* po roku 1950, čo sa spája s negatívnym hodnotením určitej, akiste početnej a dôležitej časti slovenskej civilistiky.⁸ Kritika tohto súčasného stavu vychádza z praktických dôsledkov, ktorých problémy rezonujú aj v právnej praxi,⁹ avšak súvisí aj s kritickým vnímaním súčasného stavu v kontraste s históriou civilistiky na Slovensku. Superficiálna zásada (a edifičná zásada ako jej súčasť) sa totiž chápali a chápu ako tradičná súčasť súkromného práva a jej opustenie po roku 1950 sa v tomto duchu môže vnímať ako nastolenie „neprirodzeného stavu“, vyvolaného potrebou komunistického režimu riešiť praktické otázky kolektivizácie vidieka. Dôsledky toho potom trvajú dodnes, pretože paradoxne ani najrozsiahlejšia novelizácia občianskeho zákonníka v roku 1991 tento problém neodstránila.

To však neznamená, že by sa na tento jav nedalo pozrieť aj z opačného uhla, ktorý by absenciu edifičnej zásady vnímal neutrálne a historický argument by smeroval k tomu, že v minulosti predsa na našom území zásada *superficies solo cedit* (aspoň v oblasti stavieb) bola skôr importom uhorskej jurisprudencie v 19. storočí s vplyvom na neskoršiu judikatúru.¹⁰ Takýto pohľad je nepochybne legitímny, ak je odrazom presvedčenia, že superficiálna zásada má jedine rímskoprávne korene a musí byť formulovaná v relatívne presných mantineloch dobového právnického jazyka.

Budeme však vychádzať z toho, že existencia zásad v práve nezávisí od toho, či sú tieto zásady zreteľne a *expressis verbis* vyjadrené a formulované či už v právnych normách alebo v právnej vede, ale nakoľko ich dokážeme z právnych noriem odvodiť.

Problém doterajšej právnickej literatúry k dejinám superficiálnej zásady na Slovensku spočíva tak trochu v tom, že predmet skúmania ohraničuje často 20. storočím, v tom lepšom prípade smeruje k mladšej uhorskej civilistike a k dejinám 19. storočia. Je to dané najmä jazykovou dostupnosťou takýchto prác; slovenskí civilisti pracujúci v podmienkach čerstvo vzniknutého Československa už superficiálnu zásadu jednoznačne zaradili do práva platného na Slovensku,¹¹ aj tí však vlastne pracovali s neskoršou maďarskou literatúrou. Skúmať staršie diela je ošemetné vzhľadom k latinskému, nemeckému, či maďarskému textu ich vydaní. A ak si aj tieto diela preštudujeme, môžeme skonštatovať, že literatúra 19. storočia veľmi podrobne rozobrala aj inštitút prírastku vo forme inedifikácie. Autori týchto kníh však boli súčasne v mnohom inšpirovaní súdobou romanistikou, a to napriek veľmi povrchnej romanizácii práva v Uhorska. Nakoľko sa teda môžeme spoľahnúť na to, že títo autori nepodľahli dobovej civilistickej móde a kráse, ktorú objavovali v rímskom práve?

Z tohto dôvodu nebude predmetom tejto štúdie analýza 19. storočia, v ktorom je edifičná zásada preukázateľne doložená v domácej literatúre. Skúsime problém analyzovať na pôdoryse omnoho zložitejšieho spektra prameňov (prevažne) v stredovekom uhorskom práve. V ňom platí predovšetkým to, že sa od vrcholného stredoveku uhorské právo začína členiť na samostatné právne okruhy, z ktorých najzaujímavejšie pre našu tému je jednoznačne právo mestské a krajinské (teda právo uhorskej šľachty). Analýza mestského práva by si vyžiadala samostatný príspevok¹² a v tomto príspevku sa zameriame na oblasť práva krajinského.

Na začiatku ešte zdôrazníme, že čisto teoreticky by malo mestské právo s väčšou pravdepodobnosťou obsahovať viac prvkov rímskeho práva,¹³ a teda by sme v ňom mohli očakávať aj inštitúty vychádzajúce zo zásady *superficies solo cedit*. Ukážeme si však v tejto štúdií, že vec je omnoho zaujímavejšia a aj krajinské právo obsahuje riešenia nie nepodobné tým, ktoré by sme našli v zbierkach rímskej jurisprudencie.

Je azda prirodzené, že prvý pohľad by smeroval do zbierky *Opus Tripartitum* z roku 1514. Tam nájdeme riešenú otázku právnej jednoty hlavnej veci príslušenstva,¹⁴ a z pohľadu systematiky *Tripartita* i zo znenia je tento článok zaradený pod mestské právo. Otázkou samozrejme môže byť, nakoľko by bolo možné opačné riešenie v rámci krajinského práva. Budeme predpokladať, že by to bolo veľmi nepravdepodobné, a to napriek tomu, že podobné ustanovenie v *Tripartite* pre krajinské právo nenájdeme.¹⁵

Náš prehľad krajinského práva v Uhorsku uskutočníme prevažne prostredníctvom snemových dekrétov (resp. zákonných článkov). Snem, ktorý sa zišiel v prvom roku vlády posledného Arpádovca Ondreja III. (1290 – 1301), uzatváral jednu z dramatických etáp v dejinách Uhorska, poznačenú vpádmi Tatarov, Rakúšanov a vnútornými bojmi medzi uhorskou oligarchiou. Tieto vojenské konflikty mali svoje dopady aj na majetkové vzťahy v krajine.¹⁶ Závery zhromaždenia vydal Ondrej III. v podobe listiny, ktorú vydal 1. septembra 1290. V mnohých ohľadoch normy tejto listiny nadväzujú na tzv. Zlaté buly (vydávané uhorskými panovníkmi od roku 1222), no s prihliadnutím na špecifickú vývoja po nástupe Ondreja III., poznačené práve vojnami. Aj preto ustanovenia vzťahujúce sa k majetkom smerujú k reštaurácii majetkových vzťahov a preto aj „majetky, trhy a hrady“ násilím držané majú byť vrátené (pôvodným vlastníkom).¹⁷ Na tomto ustanovení samozrejme nie je nič zvláštne, zaujímavé je skôr ustanovenie nachádzajúce vo vete vyššie (v Bakovej edícii označené pod číslom XII) o tom, že je potrebné strhnúť „veže a pevnosti“ postavené na cirkevných alebo iných majetkoch.¹⁸ Ako je vidieť, tak toto ustanovenie reagovalo na vojenské udalosti v krajine, obsadzovanie cudzích majetkov a ich využívanie na vojenské účely. Tieto využívali zrejme viaceré strany na opevňovanie sa. Ondrej III. sa veľmi skoro po svojom ustanovení za kráľa pokúsil tento stav riešiť prostredníctvom *restitutionis statu quo ante*, a to teda nielen navrátením pozemkom predošlým majiteľom, ale aj odstránením stavieb postavených okupantmi.

Predošlé ustanovenie snemu z roku 1290 ukazuje pomerne jednoznačnú vec: neprichádzalo do úvahy, aby sa na pozemkoch nachádzali cudzie stavby. Riešenie okupácie cudzieho pozemku a postavenia „neoprávnenej“ stavby v 13. storočí nebolo riešením, ktoré by pripomínalo pomery z rímskeho práva. Tam sa vec (dnešnými slovami) prikázala do vlastníctva vlastníkovi pozemku, pričom sa ešte minuciózne rozlišovalo medzi majiteľom stavby (ktorým sa stal majiteľ pozemku) a majiteľom materiálu použitého na stavbu (ktorým bol staviteľ, pokiaľ bol dobromyseľný). Uhorské riešenie z roku 1290 celý problém vlastne zjednodušilo v podobe, ktorá si nevyžadovala žiadne odškodnenie,

odhad ceny, dokonca ani priznanie, že stavitelia neboli v duchu *iuris civilis* dobromyseľní, a teda že by si takéto odškodnenie nezaslúžili. Stavby sa jednoducho mali zbúrať.

Omnoho vyspelejšie riešenie nájdeme v zálohovacej listine z roku 1308 na majetok šľachticov zo Szigetbecse (Peštianska stolica), v ktorej sa vyslovene píše, že predmet zálohu v podobe majetku Becse má byť zaplatením dlžníka vrátený a súčasne, pokiaľ veriteľ (v tomto prípade Imrich, syn Chatu) na tomto majetku postaví akékoľvek stavby, majú povinnosť šľachtici zo Szigetbecse, resp. ich potomkovia povinnosť po stanovení hodnoty dôveryhodnými ľuďmi vyplatiť túto hodnotu stavby stavitelovi, teda Imrichovi, resp. jeho potomkom.¹⁹ Veľmi podobným príkladom je ďalšia záložná listina z roku 1311, potvrdzujúca uzavretie zmluvy medzi šľachticmi z Liptova a magistrom Bedem zo Šiah, pričom aj tu platí, že pokiaľ Bede počas doby zálohu postaví stavby na zálohovanom majetku, sú šľachtici z Liptova povinní tieto stavby potom vykúpiť.²⁰

Je nutné zdôrazniť, že väčšina šľachtických záložných listín z tohto obdobia neobsahuje výkupnú doložku, avšak na strane druhej, môžeme skonštatovať, že sme nenašli žiaden opačný príklad, ktorý by pripúšťal z dlhodobého hľadiska, aby subjektom vlastníctva stavby bola iná osoba, ako bol vlastník pozemku (dlžník). Treba tiež povedať, že sa jedná zrejme o jediné logické riešenie, pretože z akého dôvodu by chcel dlžník po skončení zálohu trpieť na svojom pozemku cudziu stavbu?

Môžeme si samozrejme položiť otázku, kto sa stal vlastníkom stavby na zálohovanom pozemku. Do úvahy čisto teoreticky prichádza vlastníctvo veriteľa i dlžníka; faktom však je, že tento teoretický problém sa nedá priamo odvodiť zo znenia listiny. Môžeme ale vychádzať z odlišného konceptu vlastníckeho práva v stredovekom Uhorsku, v rámci ktorého existovalo čosi ako dočasné vlastníctvo, vzťahujúce sa na predmet zálohu.²¹ V tomto prípade by sa vlastníkom stavby stal na dobu trvania zálohu stavitel (t.j. veriteľ) a vlastníctvo stavby by prechádzalo až momentom vykúpenia od dlžníka. Do úvahy samozrejme prichádza aj druhá možnosť, teda že vlastníkom sa automaticky stáva záložný dlžník, s povinnosťou vyplatenia hodnoty stavby. Tá by mohla vzniknúť azda rovnako, ako nárok veriteľa požadovať nahradenie užitočných a nutných nákladov vynaložených na predmet zálohu.²² V reálnom živote však bola takáto otázka zrejme bezpredmetná, keďže nemala praktický význam.

V našej analýze sa posunieme teraz ďalej, a to do obdobia vlády Vladislava II. Jagelovského. Uhorský snem v období jeho vlády vydal dva zaujímavé zákonné články, ktoré opäť potvrdzujú, že pre uhorské právo bol spoločný právny osud stavby a pozemku skutočnou zásadou. Tak v roku 1492 riešil snem v podstate podobný problém ako v roku 1290, avšak tentokrát s odlišným riešením, podobajúcim sa na kauzy, aké poznáme z justiniánskych Digest. Snem opätovne riešil zabraté majetky, tentokrát domy, ktoré sa mali vrátiť svojim pôvodným majiteľom. A pokiaľ na týchto domoch (*domus*) uskutočnil nejaké práce (*labores*) alebo stavby (*edificia*), potom reštituenti sú povinní zaplatiť ich hodnotu, samozrejme po ohodnotení dôveryhodnými ľuďmi.²³ Hoci je toto riešenie o krok bližšie tomu, čo poznáme v *ius civile*, ide v tomto prípade o zvláštny spôsob vyrovnania. Majiteľ pozemku totiž v zmysle ustanovenia musí vyplácať okupanta, čiže povedané civilistickým slovníkom, „nedobromyseľného držiteľa“. Vznikla táto dikcia zákona v dôsledku politického kompromisu na sneme? Možné to je.

O polstoročie neskôr sa účastníci banskobystrického snemu rozhodli inak. Tentokrát došlo k urovnaniu sporov v súvislosti s občianskou vojnou v Uhorsku, ktorá vypukla po nástupe Habsburgovcov. Pozemky sa mali pôvodným majiteľom vrátiť aj s prípadnými postavenými hradmi alebo pevnosťami, ktoré počas okupácie vznikli, a to bez odovzdania náhrady.²⁴ Hoci aj toto riešenie z roku 1542, ako aj to predošlé z roku 1492 je v istom zmysle formou prírastku, až to neskoršie riešenie sa blíži *ius civile*.

Na konci nášho prehľadu prameňov ešte spomeňme ďalšiu zaujímavú otázku, a to vlastnícke vzťahy k poddanským stavbám. Pre stredoveké pomery vychádzal L. Sokolovský z toho, že poddanský dom patril v zmysle zvykového práva do vlastníctva poddaného a ten si spolu s ďalším inventárom mohol teoreticky vziať so sebou.²⁵ Tento záver nie je v jeho práci podrobnejšie zdôvodnený a nenachádzame, žiaľ, ani odkaz na prameň. Môžeme preto len skonštatovať, že si zaslúži ešte pozornosť v ďalšom výskume. Na strane druhej však na prelome stredoveku a novoveku nenachádzame veľa pochybností v uhorských zákonoch o tom, komu patria poddanské domy. Vladislavov zákonný článok č. XXII z roku 1495 to hovorí úplne jasne v pasáži, kde rozoberá možnosť odchodu poddaných na majetky iných zemepánov, avšak za dôležitej podmienky, že na pôvodných miestach: „*domy, stavby, ploty a akékoľvek ďalšie drevá nimi tam do zeme už vhlbené, nijakým spôsobom nech sa neodvažujú odvieŕť...*“²⁶ Zo zákonného článku pritom vyplýva úplne jasne, že ide o stavby postavené „nimi“ („*per eosdem*“). To však znamená, že pre zemepána išlo v takomto prípade o zjavný prípad prírastku, keď na jeho pôde postavená stavba sa stáva jeho vlastníctvom. Nová vec sa stala jeho vlastníctvom vo forme *inaedificationis* a poddaný na ňu nemá po svojom prípadnom odchode nárok. Navyše nemá nárok ani na prípadné vyplatenie zo strany zemepána.

Skutočnosť, že sa takéto ustanovenie dostalo do zákona uhorského snemu napovedá, že v praxi mohla existovať pochybnosť o tom, kto je vlastníkom stavieb a či majú poddaní pri sťahovaní právo si tieto stavby so sebou odnieŕť. Ak teda skutočne existovala takáto pochybnosť, tak zákonný článok z roku 1495 ju musel rozptýliť.

Je ostatne charakteristické, že o polstoročie neskôr uhorský snem v podstate zopakoval svoje stanovisko. Bolo to už po vytvorení nevoľníckych pomerov po Dóžovom povstaní (1514), ukotvení týchto pomerov tiež v Tripartite Štefana Werbőczyho a následnom zmiernení zákazu sťahovania poddaných. Uhorský snem sa tak v roku 1547 uzniesol, že „*dom takéhoto poddaného, nech ostane pánovi toho miesta, odkiaľ odchádza (a pán) môže podľa ľubovôle odovzdať ho ďalšiemu poddanému.*“²⁷ Pripomeňme ešte, že uhorský snem pomerne chaoticky v nasledovných rokoch znemožňoval a povoľoval sťahovanie poddaných,²⁸ ale otázka vlastníctva domu v tomto prípade bola, zdá sa, vyriešená v duchu právnej jednoty pozemku a stavby.

Napokon, je zrejmé, že pri vysvetľovaní týchto právnych vzťahov sa pohybujeme na pomerne tenkom ľade teoreticky nedotiahnutých vecnoprávnych vzťahov medzi poddanými a zemepánmi. Pravdou totiž je, že pojem vlastníctvo (lat. *proprietas*, nem. *Eigentum*, maď. *tulajdon*) sa historicky vyvíjal z hľadiska jeho obsahu a v 19. storočí už stojíme pred odlišným konceptom vecnoprávnych oprávnení poddaného voči „svojmu“ majetku.²⁹ Napriek týmto zmenám v obsahu však stále platilo, že vrchným pánom (a teda vlastníkom) pozemkov obývaných poddanými sú zemepáni. Verejnoprávne zásahy, aké poznáme z dôb tereziánskeho urbára, zostali v platnosti aj po urbárskych reformách z neskoršieho obdobia, len došlo k rozvinutiu týchto zásad do obširnejšej zákonnej podoby.³⁰ Reforma z roku 1836 však každopádne priznávala konštrukciu užívacieho práva poddaných k nehnuteľnostiam („*titulo urbarialis usufructuationis possessa bona immobilia*“),³¹ akýsi *dominium utile fundi*.³²

Ak by sme mali túto veľmi stručnú sondu zosumarizovať, vyplývajú nám azda dva dôležité závery. Tým prvým je, že v uhorských dejinách zjavne dochádzalo k budovaniu stavieb na cudzích pozemkoch a uhorské krajinské právo tento problém riešilo, hoci nie systematicky. Všetky príklady, ktoré sme mali možnosť vidieť, a to najmä na základe zákonných textov, vychádzajú z toho, že konečným riešením malo byť vždy vytvorenie jednoty vlastníctva pozemku a stavby. Najčiasnejší príklad

z roku 1290 dokonca počítal s odstránením takýchto stavieb, neskoršie počítali s možnosťou náhrady stavebníkovi, hoci aj „neoprávnenému“. Takéto riešenie prichádzalo do úvahy celkom logicky aj na zálohovaných pozemkoch. Nijaké iné riešenie zrejme neprichádzalo ani na majetkoch poddaných, prinajmenšom nie z pohľadu tých prameňov, ktoré sme mali možnosť preskúmať. Je teda zrejme, že to bol zemepán, ktorý sa v duchu uhorského krajinského práva pokladal za (prinajmenšom vrchného) vlastníka poddanských stavieb; ich prípadné vytvorenie na jeho pôde sa tak stalo jeho prírastkom.

Nie je snád' potrebné pripomínať, že istá nejasnosť týchto otázok, zvlášť pokiaľ sa týka obdobia vrcholného stredoveku, vyplýva akiste z pomerne neurčitých vlastníckych vzťahov. Vec komplikuje historicky sa meniaci pojem i obsah vlastníctva, skutočnosť, či je vôbec možné v Uhorsku hovoriť o delenom vlastníctve, či nie,³³ rovnako však aj verejnoprávne zásahy do vlastníckych pomerov. Pri všetkej tejto nejasnosti sa však javí, že právne pomery týkajúce sa vzťahu medzi stavbou a pozemkom sa riadili v podstate podľa ducha superficiálnej zásady, a to bez ohľadu na to, že ju v Uhorsku zrejme až do 18. storočia³⁴ nikto neformuloval. Proti tomu by sa samozrejme mohlo namietat', že takýmto vplyvom superficiálnej zásady v Uhorsku by mohlo byť domáce mestské právo, v ktorom sa jej prvky čiastočne nachádzali.³⁵ Priamy doklad takéhoto vplyvu sa nám však objaviť nepodarilo. Ak vychádzame z toho, že to bolo krajinské právo, ktoré mohlo dopĺňať mestské, a nie naopak, musíme aspoň zatiaľ takýto záver vylúčiť.

To by však znamenalo, že superficiálna zásada môže vzniknúť aj bez ohľadu na tradície rímskeho práva, že sa jedná o zásadu, ktorej podstata je natolko logická, že ju netreba zdôvodňovať silou tradície, ale praktickosťou. Akokoľvek sa však takéto závery zdajú byť zrejme, vzhľadom k tomu, že ide len o čiastkovú štúdiu, budeme ich vyslovovať s určitou mierou opatrnosti a s vedomím, že ich bude musieť preveriť ďalší výskum.

Zaujal Vás tento článok?

Týmto to končiť nemusí. Článok nájdete ve webovej podobe na:

<https://www.iurium.cz/2020/12/31/vztah-pozemku-staveb/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 § 119 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník.

2 Výslovne o tom napríklad nehovorí ani LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Iura edition, 2002, s. 216.

3 Porovnaj zákon č. 88/1947 Zb., o práve stavby, ktorý vo svojom § 3 ustanovil, že stavba sa riadi na základe ustanoveniami o nehnuteľných veciach. Za nehnuteľnosť teda stavba vyhlásená nebola a ešte stále nešlo v tomto prípade o samostatnú vec. Toto zmenil až nový občiansky zákonník z roku 1950, ktorý výslovne vyhlásil, že stavby sú nehnuteľnosti. § 26 zákona č. 141/1950, občiansky zákonník.

4 V tomto prípade by išlo o prírastok (lat. *accessio*), avšak vzhľadom k prelomeniu superfičiálnej zásady v oblasti stavieb v roku 1950 ide o inštitút, ktorého mechanizmus sa uplatňuje komplikovanejšie, porovnaj pozn. č. 5.

5 Neoprávnená stavba cudzieho pozemku je upravená v § 135c zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník. Ak sa pôvodne takáto vec mohla vyriešiť *ex lege* prostredníctvom prírastku, v súčasnom právnom poriadku o tom súd. Tri odseky paragrafu však dávajú súdu pomerne veľké možnosti, ako v takýchto prípadoch postupovať, keďže môže stavbu nechať odstrániť na náklady stavebníka, prikázať ju za náhradu vlastníkovi pozemku, alebo môže vzťahy medzi stavebníkom a vlastníkom pozemku vyriešiť aj inak (najmä vecným bremenom).

6 § 127 zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník.

7 § 151o zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník.

8 Z kritických hlasov k tomu spomeňme najmä FEKETE, Imrich. Princíp akcesie a superfičiálna zásada (pozitívnoprávna a historická štúdia). In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 35-52.

9 Porovnaj MLKVÁ ILLÝOVÁ, Zuzana. Transformácia občianskeho práva po roku 1989. In *Rok 1989 ako medzník vo vývoji štátu a práva. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 14. a 15. februára 2019*. Ed. Andrea Kluknavská. Bratislava: Wolter Kluwer, 2019, s. 16-18. ŠURKALA, Ján. Výzvy pre slovenské pozemkové právo v prostredí marginalizovaných rómskych komunit. In *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 195 – 200.

10 K tomu najmä porovnaj GÁBRIŠ, Tomáš. Aedificium solo cedit na Slovensku? Historickoprávne stanovisko k aktuálnemu sporu. In *Školy, osobnosti, polemiky. Pocta Ladislavovi Vojáčkovi k 65. narodeninám*. Brno: The European Society for History of Law, 2017, s. 131-153.

11 FAJNOR, Vladimír. ZÁTURECKÝ, Adolf. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Heuréka, 1998, s. 116.

12 Preto len odkazujeme na LYSÝ, Miroslav. Vzťah pozemkov a vecí s nimi spojených podľa Žilinskej právnej knihy (v recenznom konaní).

13 LUBY, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 403.

14 Ktorým v tomto prípade môže na rozdiel od súčasnosti predstavovať aj stavba. Príslušenstvo (*pertinentia*) bolo pojmom s širším množstvom významov, ako je tomu dnes. Opus Tripartitum III 16. In *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom Hungary*. Ed. János M. Bak. All Complete Monographs. 4. „*Item si quispiam rem immobilem & hæreditatem cum suis pertinentiis in medio civium ipsarum civitatum emerit, tunc sufficit rem illam corporalem solam apprehendere & pro se statuere. Nam ea apprehensa etiam illius pertinentiæ apprehensæ intelliguntur.*“

15 Otázka Tripartita sa inak častejšie riešila v kontexte so superficiálnou zásadou s ohľadom na ustanovenie spojenia hlavnej veci a príslušenstva v rámci súdneho konania, čoby mohlo naznačovať existenciu zásady *superficies solo cedit* v Uhorskom práve (porovnaj napr. FEKETE, Imrich. Princíp akcesority a vlastnícke právo k pozemku, s. 2. <Dostupné online: http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/kataster-nehnutelnosti/aktuality/pravnicke_dni_032017/princip-akcesority-vlastnicke-pravo-k-nehnutelnosti.pdf>. Navštívené dňa 14. 11. 2020.). Porovnaj tiež Opus Tripartitum II, 52, 3. In *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom Hungary*. Ed. János M. Bak. All Complete Monographs. 4. „*Nam et alias accessorium debet sequi forum sui principalis, propterea causa factum iuris possessionarii tangens in præsentia iudicis spiritualis ventillari concludique nequit.*“ V tomto prípade však ide o procesné spojenie a jeho hmotnoprávne dôsledky nie sú príliš jasné (tak GÁBRIŠ, ref. 10, s. 137, 139-140. Je však trochu nepochopiteľné, prečo sa z novších polemík stráca práve vyššie zmienený 16. titul III. časti Tripartita, týkajúca sa štatúcie (vovedenia).

16 Z najnovšej slovenskej literatúry sa tomuto obdobiu aj majetkovým pomerom venoval ROHÁČ, Peter. Rod Kysekovcov v boji proti uhorskému kráľovi Ladislavovi IV. a rakúskemu vojvodovi Albrechtovi I. v rokoch 1284 – 1290. In *Vojenská história*, 2018, roč. 22, č. 4, s. 52-81.

17 *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom Hungary*. Ed. János M. Bak. „*Item possessiones, fora et castra quorumcunque per violentos detentores indebite occupate restituantur et reddantur.*“

18 Tamže. „*Preterea turre sive castra super ecclesiis edificata aut locis aliis pro nocumento constructa penitus evellantur.*“

19 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. Tomus I. Inde ab a. MCCC I usque ad a. MCCCXIV* (ďalej RDES I). Ed. Vincent Sedlák. Bratislavae : Sumptibus Academiae scientiarum Slovacae, 1980, č. 605, s. 272. „*Hoc eciam non pretermissio, ut qualicunque edificia et quanti valoris in facie prescripte possessionis predictus magister Emericus vel sui heredes edificari fecerint, iuxta extimacionem proborum virorum, per partes illuc adductorum, ipsius edificacionis parcium ipsi magistro Emerico vel suis posteritatibus solvere tenerentur.*“

20 RDES I, č. 883, s. 376. „*Fructus eciam et utilitates seu hedificia, ac iobagiones, cum eadem terra desolata penitus fuerit et destructa, si idem magister Bede super faciem ipsius terre augmentaret seu hedificaret, iidem cum propria pecunia ipsorum termino adveniente redimerent a comite Bede superius nominato.*“

21 LUBY, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 419.

22 Ako predpokladá Štefan Luby. Porovnaj tamže.

23 *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom Hungary*. Ed. János M. Bak. „*Ablate domus previa ratione hiis, quibus indebite recepte sunt, restituantur. Si autem indebite detentores talium domorum aliquos labores et edificia super eisdem fecissent, extunc hii, quibus tales domus restituentur, de huiusmodi edificiis et laboribus iuxta limitationem proborum satisfacere teneantur.*“

24 Tamže. „*Si quipiam occupatorum, in bonis occupatis, aliqua castella seu fortalitia erexissent, talia simul cum omnis bonis, tempus infra praescriptum, illis, ad quos pertinent, sine omni difficultate et solutione aliquali, sub eadem poena, reddere debent.*“

25 SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bánovce nad Bebravou: AEP, 2002, s. 46.

26 *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom Hungary*. Ed. János M. Bak. „*Item ad articulum nonagesimum tertium de jobagionibus et eorundem domibus circa finem confectum hoc quoque additum est: Quod si iuxta contenta ipsius articuli ad bona aliorum abire permisi fuerint, domos, edificia sepes et quecunque alia ligna per eosdem ibidem terris iam infixata abducere nullo modo presumant...*“

27 *Corpus Juris Hungarici seu Decretum generale in clyti regni Hungariae partiumque adnexarum in duos tomos distinctum. Tomus primus*. Budae: Typis Regiae Universitatis, 1779, s. 413. „*Domus aute huiusmodi coloni, Dominus illius loci, unde discessit, remaneat, quam is alteri colono pro libitu tradere possit.*“

28 JANŠÁK, Štefan. *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu. Hospodárske pomery od r. 1514 do r. 1848 (=Muzejných publikácií číslo 21)*. Bratislava: Nákladom kuratoria čs. zemedel. muzea v Bratislave za spoluúčasti Slobodného učenia sedliackeho, 1932, s. 17-21. MATULA, Vladimír. VOZÁR, Jozef. *Dejiny Slovenska II (1526-1848)*. Bratislava: Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987, s. 94-95.

29 SARLÓS, Márton. Die eigentumsrechtlichen Veränderungen der Verhältnisse des Frongrundstückes in den ungarischen Rechtsnormen vom Tripartitum bis 1848. In *Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts: Referate der Internationalen Arbeitskonferenz für Rechtsgeschichte und Römisches Recht (Szeged 18. – 20. Sept. 1969) (=Acta Universitatis de Attila József Nominatae. Acta juridica et politica 17)*, s. 102-105.

30 JANŠÁK, ref. 28, s. 78-80.

31 Porovnaj § 16 zák. čl. č. XV z roku 1836. *Magyar törvénytár. 1836 – 1868. évi törvénycikkek*. Ed. Dezső Márkus. Budapest: Franklin-társulat, 1896, s. 58.

32 Tak SARLÓS, ref. 29, s. 104.

33 Podľa Erika Štenpiena nie, avšak opäť ide o problém, ktorý by si vyžiadal dôslednejší rozbor

civilistickej literatúry v Uhorsku i pramennú analýzu. ŠTENPIEN, Erik. *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2011, s. 79-80.

34 Zrejme prvým autorom, aspoň z pohľadu doterajšieho rešeršu civilistickej literatúry, bol HUSZTY, Stephanus. *Jurisprudentia practica seu Commentarius novus in Jus Hungaricum. Liber secundus*. Agriae: 1778, s. 7-8. V 19. storočí už superficiálna zásada prevažovala v civilistickej literatúre.

35 Opätovne poukazujeme na našu dosiaľ nepublikovanú štúdiu k vzťahu stavieb a pozemkov podľa Žilinského mestského práva. Ref. 12.

Odborný článek

Znárodnenie ako nástroj monopolizácie zahraničného obchodu po roku 1948 v Československu

Adam Kőszeghy

Autor je studentem doktorského studia v oboru teorie práva a dějin státu a práva na Katedře právních dějin a právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. V rámci svého studia se věnuje výzkumu práva mezinárodního obchodu před rokem 1989.

Abstrakt

Tento příspěvek se věnuje období znárodnění v Československu po roce 1948, které kopírovalo již změněnou společensko-ekonomickou situaci v Československu. V rámci početné znárodnovací legislativy se autor úžeji zaměřuje na zákon č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství, který sehrál klíčovou roli ve znárodnění v oblasti zahraničního obchodu a sloužil jako nástroj pro vytvoření výlučného státního monopolu v zahraničním obchodu jakožto významném odvětví československé hospodářské soustavy. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

This article deals with the period of nationalization in Czechoslovakia after 1948, which copied the already changed socio-economic situation in Czechoslovakia. Within the framework of numerous nationalization legislation, the author focuses more precisely on Act no. 119/1948 Coll. on the state organization of foreign trade and international forwarding, which played a key role in nationalization in the field of foreign trade and served as a tool to create an exclusive state monopoly in the field of foreign trade as an important sector of the Czechoslovak economic system.

Úvod

Výsledky druhej svetovej vojny zanechali v mysliach ľudí nezmazateľnú stopu o tom, že je potrebná zmena v doterajšom vývoji spoločnosti. Najvýraznejšie hnutie 30. – 40. rokov, ktorým bolo antifašistické hnutie preto prinieslo nové ľavicovejšie vnímanie vývoja povojnovej spoločnosti aj v Československu. Ako uvádza K. Kaplan: „*Evropejský antifašizmus zesílil a zvýraznil nutnosť hlbokých sociálnych reforiem. Sociální stránka antifašistického programu vystoupila do popředí, protože požadoval kromě jiného i zásahy do vlastnictví monopolů a do jejich ekonomických pozic.*“¹ Po skončení druhej svetovej vojny v roku 1945 a faktickom obnovení Československej republiky (z právneho hľadiska sa však uznáva neprerušená právna kontinuita Československej republiky počas obdobia neslobody v rokoch 1938 – 1945 na československom území) boli vydané prezidentom republiky viaceré znárodňovacie dekréty:

- dekrét prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnení dolů a některých průmyslových podniků;
- dekrét prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnení některých podniků průmyslu potravinářského;
- dekrét prezidenta republiky č. 102/1945 Sb., o znárodnení akciových bank;
- dekrét prezidenta republiky č. 103/1945 Sb., o znárodnení soukromých pojišťoven.

V tejto dobe bol prijatý aj dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, ktorý sa však zameriaval na konfiškáciu majetku organizácii a kolaborantov maďarskej alebo nemeckej národnosti a osôb, ktoré vyvíjali nepriateľskú činnosť voči Československej republike v období 1938-1945.²

1. Obdobie rokov 1946-1948 v Československu

V roku 1946, konkrétne 26. mája 1946, sa konali prvé povojnové celoštátne voľby do Ústavodarného národného zhromaždenia. Tieto voľby vychádzali z obnoveného Československa na princípoch tzv. Košického vládneho programu³. Vo voľbách mohli kandidovať iba politické strany združené v tzv. „Národnom fronte“⁴ (Komunistická strana Československa, Komunistická strana Slovenska, Demokratická strana, Strana práce, Československá strana lidová, Strana slobody, Česká strana sociálně demokratická, Československa strana národnosociální). Voľby dopadli víťazstvom Komunistickej strany Československa v celkovom počte hlasov v Československu (na Slovensku však zvíťazila s prevahou Demokratická strana so ziskom 62% hlasov). Do čela novej československej vlády sa preto postavil predstaviteľ Komunistickej strany Československa Klement Gottwald. Komunistická strana Československa si po voľbách v roku 1946 začala posilňovať svoju pozíciu v štáte na úkor iných strán, najmä Demokratickej strany, čo vyvrcholilo neslávne známymi udalosťami dňa 25. februára 1948 (udalosti tzv. „víťazného februára“), po ktorých nastalo úplne prevzatie moci Komunistickou stranou Československa.

Od tohto momentu môžeme hovoriť o tom, že v Československu získala Komunistická strana Československa monopol moci v štáte a nastáva prestavba politicko-ekonomického smerovania Československa smerom k východnému bloku, po vzore Sovietskeho zväzu.⁵ Trhová ekonomika bola pretvorená na centrálnu plánovanú ekonomiku vo forme príkazového hospodárstva

s päťročnými hospodárskymi plánmi. Súkromné podnikanie sa stalo nežiadúcim prvkom vďaka svojej vykorisťovateľskej povahe, a preto ho bolo potrebné eliminovať ako nástroj privlastňovania si nadvýrobku⁶ buržoáziou.⁷ „Rok 1948 znamenal brutálny prerušenie vývoje a nástup novej legislatívy bezvýhradne sloužící nové ideologii a novému mocenskému systému.“⁸

Mnohé zmeny so sebou priniesla aj nová ústava, ktorá bola prijatá za už zmenených spoločenských, ekonomických a politických pomerov – ústavný zákon č. 150/1948 Sb. z 9. mája 1948, tzv. Ústava 9. mája. Táto ústava deklarovala vo svojej preambule, že: „*My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnutí vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu.*“ Ústava 9. mája bola teda ľudovodemokratickou ústavou, a preto muselo dôjsť ku koncepčným zmenám napr. aj v poňatí vlastníckeho práva a jeho ochrany.⁹ Tieto zmeny boli reflektované vo viacerých ustanoveniach Ústavy 9. mája, napr. deklaráciou, že hospodárska sústava Československej republiky je založená na znárodnení nerastného bohatstva, priemyslu, veľkoobchodu a peňažníctva a na vlastníctve pôdy podľa zásady „*pôda patří tomu, kto na nej pracuje*“ alebo rozčlenenie vlastníctva na socialistické, osobné a súkromné vlastníctvo.¹⁰ Objavujú sa však aj dnes názory, ktoré vyzdvihujú ponechanie nerovnosti foriem vlastníctva v právnom poriadku.¹¹

Je nutné podotknúť, že ešte pred prijatím samotnej Ústavy 9. mája bolo v rámci československého právneho poriadku prijatých viacero dôležitých znárodňovacích predpisov, ktoré čiastočne nadviazali na dekrety prezidenta republiky z roku 1945, avšak taktiež odrážali už zmenenú spoločenskú situáciu v Československu:

- zákon č. 114/1948 Sb., o znárodnení niektorých ďalších priemyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků;
- zákon č. 115/1948 Sb., o znárodnení dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto oboru;
- zákon č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní činnosti a o znárodnení velkoobchodních podniků;
- zákon č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství.

V rámci ďalšej časti príspevku sa budeme zaoberať práve analýzou posledného menovaného zákona, ktorý zohral kľúčovú úlohu v zmene povahy zahraničného obchodu po roku 1948 a s tým súvisiacim znárodnením za účelom vytvorenia štátneho monopolu v tomto odvetví.¹²

2. Proces znárodnenia zahraničného obchodu po roku 1948

V prvom rade si treba položiť otázku, prečo bola dôležitá monopolizácia zahraničného obchodu? Asi najlepšie ilustroval tieto dôvody R. Bystrický: „*Existence celosvětových obecných hospodářských vztahů, nezávislých na vůli a přání jednotlivců, činí v dnešních podmínkách mezinárodního života nemyslitelným, aby se některý stát obklopil neprodyšnou zdí bez vstupních a výstupních bran pro obchodníky a zboží z druhých států. Bez hospodářských vztahů s jinými zeměmi se v dnešní době nemůže obejít ani jeden stát. Žádný stát na světě není soběstačný a v té neb oné míře musí dovážet některé suroviny, průmyslové nebo zemědělské výrobky, aby doplnil potřeby vlastního hospodářství, a musí vyvážet, aby si obstaral*

*prostředky pro dovoz.*¹³ Dôležitosť zahraničného obchodu pre československú hospodársku sústavu sa ukázala ex post v štatistike zahraničného obchodu za rok 1967.¹⁴ Na základe vyššie uvedeného je možné dešifrovať čiastočnú motiváciu pre vytvorenie štátneho monopolu zahraničného obchodu po roku 1948. Tak ako sme uviedli v úvode, Československo sa po roku 1948 začalo orientovať výlučne smerom na východ na Sovietsky zväz, preto nemožno opomenúť istú snahu o následnosť krokov uskutočnených práve v Sovietskom zväze aj z hľadiska monopolizácie zahraničného obchodu. P. Kalenský k tomu však uvádza: „*Nemůže ujít naší pozornosti skutečnost (bezprostředně ovlivněná rozdílností politického vývoje), že v Sovětském svazu byl státní monopol zahraničního obchodu zaveden jako jedno z prvních opatření velmi brzo po Velké říjnové socialistické revoluci, zatímco v evropských socialistických státech byla právní fixace státního řízení zahraničního obchodu dovršením procesu, který na tomto úseku obvykle trval několik let.*“¹⁵

Prijatiu zákona č. 119/1948 Sb., o štátní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství predchádzala právna úprava obsiahnutá v dekrete presidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu, a preto skôr ako sa začneme venovať samotnému znárodneniu po roku 1948 je potrebné sa pristaviť aj pri obsahu tohto dekretu presidenta republiky.¹⁶

Dekret presidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu, bol schválený dňa 27.10.1945, vyhlásený a zároveň účinný od 10.11.1945. Dekret hneď v § 1 ods. 1 stanovil, že na návrh vlády a po dohode so Slovenskou národnou radou sa minister zahraničného obchodu zmocňuje k tomu, aby upravil, riadil a koordinoval dovoz, vývoz a prevoz tovaru všetkého druhu a po dohode s Národnou bankou Československou rozhodoval o úhradách potrebných k dovozu tovaru.¹⁷ Oprávnenia ministra zahraničného obchodu podľa § 1 ods. 2 spočívali najmä v právomoci:

- nariadiť, že dovoz, vývoz alebo prevoz bez povolenia alebo povoľovacieho potvrdenia na základe ohlásky ministerstvu bol zakázaný;
- určiť rozsah a podmienky povolenia alebo povoľovacieho potvrdenia na základe ohlásky a viazať ich na príkazy;
- vydávať v rámci svojej pôsobnosti príkazy a zákazy na nákup tovaru v zahraničí a na predaj a uskladnenie tovaru, ktoré bol určený na vývoz, a kontrolovať pri dovoze a vývoze akosť, cenu a úpravu tovaru a taktiež či sa zhodoval obsah zásielky so sprievodnými listinami;
- určovať, s výnimkou predmetu štátneho monopolu, obchodníkov na dovoz, vývoz alebo prevoz a obchody s tovarom všetkého druhu alebo určitého druhu (dovozci, vývozci, prevozci), pričom udelené oprávnenia bolo možné obmedziť alebo odňať.

Podľa § 2 ods. 1 mohol minister zahraničného obchodu stanoviť a vyberať poplatky za povolenia na dovoz, vývoz a prevoz, pričom však § 2 ods. 2 pripúšťal aj zníženie alebo odpustenie tohto poplatku (v prípade zaplateného poplatku ho bolo možné z časti odpustiť alebo celý vrátiť). V prípade nezaplatenia poplatku v plnej výške (skrátene) išlo o ťažký priestupok, ktorý sa podľa § 2 ods. 3 trestal 4 až 20-násobkom skráteneho poplatku. Minister zahraničného obchodu musel podľa § 3 ods. 1 pred vydaním predpisov a opatrení absolvovať vypočutie zborom zloženým zo zástupcov ministerstiev zahraničného obchodu a financií, a Národnej banky Československej. Zboru mal predsedáť úradný zástupca ministerstva zahraničného obchodu, pričom tento zbor tu mal aj zasadať a podľa potrieb byť aj zvolávaný k poradám. Okrem vyššie uvedeného bol zbor v zmysle § 3 ods. 3 oprávnený podávať vo veciach týkajúcich sa úpravy, riadenia a kontroly zahraničného obchodu na vyzvanie ministerstva

zahraničného obchodu alebo z vlastnej iniciatívy dobrozdania (odborný úsudok v konkrétnych veciach). Opatrenia podľa §§ 1 a 2 mal minister zahraničného obchodu v zmysle § 4 vykonávať podľa smerníc dohodnutých s ministrami, do ktorých pôsobnosti vecne spadal dovážaný, vyvážaný alebo prevážaný tovar. V zmysle § 5 ods. 1 mohol minister zahraničného obchodu za účelom splnenia úloh podľa § 1 (riadenie a kontrola dovozu, vývozu a prevozu tovaru) najmä:

- požadovať od dovozcov, vývozcov, prevozcov a ostatných zúčastnených osôb, aby podávali správy, hlásenia a vysvetlenia vo všetkých veciach spadajúcich do odvetvia ich pôsobnosti alebo činnosti a predkladali doklady, viedli knihy a zapisovali obchodné konania;
- vykonávať u nich riadne legitimovanými orgánmi kontrolu, najmä nahliadaním do obchodných kníh, zápisov a korešpondencie.

Podľa § 5 ods. 2 sa na tieto orgány a osoby vykonávajúce úlohy podľa tohto dekrétu vzťahovala prísna povinnosť mlčanlivosti o všetkých veciach, o ktorých sa dozvedeli pri prevádzkovaní činnosti podľa § 5 ods. 1, pričom táto mlčanlivosť nezanikala v zmysle § 5 ods. 3 skončením činnosti alebo vystúpením zo služobného pomeru. Podľa § 6 boli všetky úrady a orgány verejnej správy, verejnoprávne inštitúcie, hospodárske útvary a organizácie povinné poskytnúť súčinnosť pri plnení úloh ministerstva zahraničného obchodu v zmysle tohto dekrétu. V zmysle § 7 boli dovozci, vývozci a prevozci povinní vykonávať príkazy, podmienky a pokyny, ktoré im boli uložené ministerstvom zahraničného obchodu. Podľa § 8 boli predpisy a opatrenia všeobecnej povahy podľa §§ 1, 2 a 3 vyhlasované ministrom zahraničného obchodu v Úředním listě republiky Československé.

V § 9 sa upravovali sankcie za porušenie ustanovení tohto dekrétu. Podľa § 9 ods. 1 okresný národný výbor potrestal trestom väzenia do 1 roka alebo pokutou do 1 000 000 Kčs alebo oboma trestami každého, kto vedome porušil ustanovenia tohto dekrétu alebo predpisov vydaných na jeho podklade a to najmä tak, že uviedol alebo vytvoril nepravdivé alebo neúplné údaje o skutočnostiach rozhodných podľa tohto dekrétu alebo predpisov a opatrení pre udelenie povolenia, záväzného prísľubu alebo iného osvedčenia alebo tieto skutočnosti vedome zamlčal. Podľa § 9 ods. 2, ak bola uložená pokuta, zároveň bol stanovený pre prípad jej nevyožiteľnosti náhradný trest väzenia podľa miery zavinenia až do 1 roka.

Podľa § 10 sa tento dekret a ani rovnako predpisy vydané na jeho podklade nevzťahovali na mincované alebo nespracované zlato, striebro, platinu a kovy zo skupiny platinových, cenné papiere, zmenky, šeky, poverovacie listy, poukážky, peniaze, poisťky a vkladné knižky. V § 11 ods. 1 dekret výslovne stanovil, že všetky predpisy odporujúce tomuto dekrétu sa zrušujú, príp. ich účinnosť. Podľa § 11 ods. 2 sa zrušil výslovne aj predpis, ktorý dovtedy upravoval čiastkové organizačné otázky zahraničného obchodu, a to zákon č. 418/1920 Sb., o úrade pro zahraniční obchod.

Tento dekret bol fakticky nahradený zákonom č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství.¹⁸ Podľa § 1 ods. 1 tohto zákona „*ministr zahraničního obchodu upravuje, řídí a kontroluje dovoz, vývoz a průvoz zboží všeho druhu, jakož i mezinárodní zasilatelství, a rozhoduje v dohodě s ministrem financí o potřebných úhradách do ciziny.*“¹⁹ Podľa § 2 ods. 1 sa zahraničný obchod a medzinárodné zasilateľstvo vyhradzovalo iba podnikom, ktoré zriaďoval alebo určil vyhláškou²⁰ v Úředním listě minister zahraničného obchodu, pričom rozhodoval aj o forme, rozsahu a spôsobe ich činnosti.²¹ Podľa § 2 ods. 2 minister zahraničného obchodu zároveň vo vyhláške, ktorou zriadil alebo určil podnik zahraničného obchodu, stanovil deň od ktorého bol danému podniku vyhradený zahraničný obchod s určitým druhom tovaru alebo medzinárodné zasilateľstvo.²² V zmysle §

2 ods. 3 mohol minister zahraničného obchodu opatrenia podľa predchádzajúcich odsekov, ak to vyžadovali dôležité hospodárske dôvody, zmeniť a taktiež mohol zriaďovať nové podniky, zlučovať, rozdeľovať a rušiť podniky zahraničného podniku zriadené podľa tohto zákona. Napriek tomu, že právna úprava obsiahnutá v predchádzajúcich ustanoveniach jasne vykazovala znaky monopolizácie zahraničnoobchodnej činnosti štátom, existovala však výnimka z postupu podľa § 2 ods. 1, ktorú udeľoval minister zahraničného obchodu, ak to v zmysle § 2 ods. 4 vyžadoval záujem československého hospodárstva.²³ Zákon v § 3 ods. 1 a 2 upravoval definíciu zahraničného obchodu ako: „dovoz a vývoz zboží všeho druhu, prováděný vlastním jménem a na vlastní nebo cizí účet včetně záznamního styku podle §§ 62 a 63 celního zákona ze dne 14. července 1927, č. 114 Sb.“ a medzinárodného zasielateľstva: „činnost ve smyslu čtvrtého titulu čtvrté knihy všeobecného zákoníka obchodního nebo čtvrtého titulu druhé části zák. čl. XXXVII/1875, o obchodním zákonu, a souvisících předpisů, pokud směřuje ke styku s cizinou.“ V ustanovení § 3 ods. 3 zákon explicitne negatívne vymedzil svoju pôsobnosť, a preto sa nevzťahoval na mincované alebo nespracované zlato a striebro, platinu a kovy skupiny platinových, cenné papiere, zmenky, šeky, poverovacie listy, poukážky, peniaze, poisťky a vkladné knižky.²⁴ Minister zahraničného obchodu mohol v zmysle § 3 ods. 4 stanoviť vyhláškou v Úředním listě aj ďalšie druhy tovaru a prípady, na ktoré sa tento zákon nemal rovnako vzťahovať. Všetky obchody (nákup a predaj v tuzemsku a zahraničí) podnikmi zahraničného obchodu, ktoré určil alebo zriadil minister zahraničného obchodu podľa § 2 sa riadili v zmysle § 4 ods. 1 a 2 smernicami schválenými vládou na podklade plánu zahraničného obchodu a prostredníctvom peňažných transakcií Živnostenskou bankou, národným podnikom v Prahe.²⁵

Po úvodných §§ 1-4, ktoré upravovali základné zásady organizácie zahraničného obchodu, nasledovali §§ 5-13, ktoré upravovali znárodňovacie ustanovenia ako nástroj monopolizácie zahraničného obchodu v Československu.²⁶ Minister zahraničného obchodu mohol v zmysle § 5 ods. 1 určiť vyhláškou v Úředním listě, ktorý z podnikov prevádzkujúcich živnostenskú činnosť v zahraničnom obchode alebo medzinárodnom zasielateľstve v období od 1. januára 1946 do dňa určeného podľa § 2 ods. 2 podliehal znárodneniu zoštatnením a takisto aj deň od kedy bolo účinné.²⁷ Minister zahraničného obchodu mohol obdobne samostatným výmerom určiť aj časti jednotlivých majetkových podstát alebo jednotlivých majetkových kusov uvedených podnikov.²⁸ Mohla nastať situácia, kedy podnik prevádzkoval živnostenskú činnosť tak v zahraničnom obchode, ako aj veľkoobchodnú činnosť. V tomto prípade by prichádzala do úvahy aplikácia § 5 zákona č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní činnosti a znárodnění velkoobchodních podniků, a taktiež § 5 zákona č. 119/1948 Sb., o organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství. Zákonodarca s touto eventualitou počítal, a preto podľa § 5 ods. 2 zákona o organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství sa mali dohodnúť ministri zahraničného obchodu a vnútorného obchodu s prihliadnutím na prevažujúci význam podniku pre zahraničný alebo vnútorný obchod, podľa ktorého z týchto predpisov sa malo v prípade predmetného podniku postupovať.²⁹

V zmysle § 6 ods. 1 nadobudol štát znárodnením vlastníctvo k znárodnenému majetku. Znárodnenie sa týkalo podľa § 6 ods. 2 menovite:

- nehnuteľností, budov, zariadení;
- príslušenstva podniku vrátane všetkých hnutelností a práv (licencií, živnostenských oprávnení, známkov, vzorov, vodných práv a pod.), zmeniek, cenných papierov, vkladných knižiek, hotovosti a pohľadávok;

- iných hnutelností a práv ako tých, ktoré boli príslušenstvom podniku.

Majetok uvedený vyššie spadal podľa § 6 ods. 3 do rozsahu znárodnenia vtedy, ak slúžil alebo bol určený na prevádzku znárodneného podniku, napriek tomu, že patril niekomu inému ako vlastníkovi podniku. Patenty a zásoby tovaru spadali do rozsahu znárodnenia iba vtedy, ak patrili vlastníkovi alebo prevádzkovateľovi znárodneného podniku. Navyac sa podľa § 6 ods. 4 spolu so znárodneným podnikom v rozsahu podľa predchádzajúcich odsekov znárodnili aj všetky podniky a závody prináležiace vlastníkovi alebo prevádzkovateľovi znárodneného podniku, a takisto aj všetky podniky a závody, ktoré so znárodneným podnikom tvorili hospodársky celok aj keď patrili niekomu inému ako vlastníkovi znárodneného podniku. V prípade, ak znárodnený podnik patril komanditnej spoločnosti na akcie, akciovej spoločnosti, spoločnosti s ručením obmedzeným alebo ťažobníctvu³⁰, znárodnil sa všetok ich majetok a v rovnakom rozsahu aj koncernové podniky, pri ktorých im prináležalo viac ako polovica základného kapitálu alebo na ktoré mali rozhodujúci vplyv. Naopak, minister zahraničného obchodu mohol podľa § 6 ods. 6 vyňať z rozsahu znárodnenia jednotlivé majetkové kusy, majetkové súbory alebo práva, pokiaľ neboli potrebné k prevádzke podniku zriadeného alebo určeného v zmysle § 2 a ponechať ich vo vlastníctve doterajšieho vlastníka, pričom mu bolo možné uložiť podmienky, najmä aby zriadil do stanovenej doby v prospech takeého podniku vecné bremeno (služobnosť alebo užívacie právo). V pochybnostiach o rozsahu znárodnenia podľa predchádzajúcich odsekov rozhodol v zmysle § 6 ods. 7 minister zahraničného obchodu.

Podľa § 7 ods. 1 mal minister zahraničného obchodu podniky a majetkové podstaty, poprípade časti majetkových podstát alebo iné majetkové kusy znárodnené podľa § 5 začleniť do majetkovej podstaty podnikov, ktoré boli určené alebo zriadené v zmysle § 2 tohto zákona. Podľa § 7 ods. 2 mohol príslušný minister na návrh ministra zahraničného obchodu a na základe dohody s ním, a ministrom financií vyňať z majetkovej podstaty podnikov za účelom prevodu do majetkovej podstaty podnikov určených alebo zriadených podľa § 2 tohto zákona časti majetkových podstát, a to:

- národných podnikov vytvorených podľa dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnení dolů a některých průmyselných podniků, zo dňa 24. októbra 1945 alebo podľa dekretu prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnení některých podniků průmyslu potravinářského, zo dňa 24. októbra 1945, po príp. podľa zákona č. 114/1948 Sb., o znárodnení některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků, zo dňa 28. apríla 1948, alebo podľa zákona č. 115/1948 Sb., o znárodnení dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohto odvetvia;
- nadobudnutých československým štátom konfiškáciou alebo iným spôsobom, ktoré slúžili k prevádzkovananiu zahraničného obchodu alebo medzinárodného zasielateľstva.

Opatrenia podľa § 7 ods. 1 a 2 bolo možné realizovať, ak išlo o majetkovú podstatu skonfiškovanú podľa dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiškaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy, ako aj podľa § 16 zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, až po vypočutí osídlovacím úradom. Rozsah majetkových podstát, ktorých sa mali týkať opatrenia podľa § 7 ods. 3, určovalo ministerstvo zahraničného obchodu po dohode s osídlovacím úradom a Fondom národnej obnovy podľa predpisov pre prídel konfiškovaného majetku.

Ustanovenia §§ 8-10 upravovali právne pomery určených a zriadených podnikov podľa § 2 tohto zákona. Minister zahraničného obchodu mal v zmysle § 8 vydať podrobnejšie predpisy o predmete podnikania, správe a hospodárení, účtovníctve, vzťahoch zamestnancov k podniku, kontrole a zodpovednosti riaditeľa a členov správnych orgánov podnikov určených alebo zriadených podľa § 2 tohto zákona. Ak sa minister zahraničného obchodu rozhodol určiť alebo zriadiť podnik v zmysle § 2 tohto zákona vo forme akciovej spoločnosti alebo spoločnosti s ručením obmedzeným, organizácia a stanovy (spoločenská zmluva) mohli obsahovať odchýlky od právnej úpravy inak platnej pre akciové spoločnosti a spoločnosti s ručením obmedzeným.³¹ Podľa § 9 boli určené alebo zriadené podniky podľa § 2 samostatnými právnickými osobami v zmysle obchodného práva.³² Určený alebo zriadený podnik podľa § 2 tohto zákona sa zapisoval do podnikového registra vedenom v rámci Krajského súdu podľa sídla podniku.³³

Ustanovenie § 11 sa venovalo prechodu práv znárodneného majetku a podnikov. Podľa § 11 ods. 1 na návrh určeného alebo zriadeného podniku podľa § 2 zapísal knihovný súd prechod vlastníckych a iných práv znárodneného podniku alebo inej začlenenej majetkovej podstaty na navrhovateľa (určený alebo zriadený podnik podľa § 2). Rovnako tak podľa § 11 ods. 2 knihovný súd vyznačil prechod práv znárodneného podniku alebo inej začlenenej majetkovej podstaty, vrátane majetkových podstát nadobudnutých československým štátom konfiškáciou alebo iným spôsobom na určený alebo zriadený podnik podľa § 2 tohto zákona v iných úradných registroch a zoznamoch (vodná kniha, letecký register, register patentov a pod.). Určený alebo zriadený podnik podľa § 2 tohto zákona nepotreboval oprávnenie, ktoré by sa inak vyžadovalo na výkon činnosti podľa predmetu podnikania, postačovalo v zmysle § 11 ods. 3 vykonať oznámenie, ktoré sa vyznačilo v osobitnom oddiele živnostenského registra. Podrobnosti týkajúce sa pôsobnosti živnostenského zákona na tieto podniky sa mali upraviť nariadením vlády.

Podľa § 12 ods. 1 vstupovali určené a zriadené podniky podľa § 2 tohto zákona do práv a záväzkov³⁴ začlenených znárodnených podnikov, a takisto aj do práv a záväzkov viaznucích na začlenených znárodnených majetkových podstatách v deň prevzatia.³⁵ Ak minister zahraničného obchodu začlenil časti znárodnených majetkových podstát alebo jednotlivé majetkové kusy, zároveň rozhodol, ktoré práva záväzky a v akej výšky prechádzali na podnik. Ak sa začlenila majetková podstata do viacerých určených alebo zriadených podnikov, podľa § 2 tohto zákona minister zahraničného obchodu určil, do ktorých záväzkov vstúpi ten-ktorý podnik. V prípade tzv. hospodársky neodôvodnených záväzkov, bolo možné sa domáhať ich zrušenia alebo primeranej úpravy.³⁶

Ustanovenia § 13 sa venovali náhrade za znárodnený majetok. Podľa § 13 ods. 1 za znárodnený majetok podľa zákona patrila náhrada. Na túto náhradu za znárodnený majetok sa v zmysle § 13 ods. 2 primerane vzťahovali ustanovenia §§ 7-11 dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnení dolů a některých průmyslových podniků,³⁷ pokiaľ sa neustanovilo inak.³⁸ Náhrada za znárodnený majetok, ktorý ku dňu znárodnenia patrila alebo patril fyzickým osobám, ktoré boli alebo budú právoplatne odsúdené súdmi za zločiny a prečiny spáchané do dňa znárodnenia:

- po 5. máji 1945 podľa zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky v znení predpisov, ktoré ho menili a dopĺňali;
- podľa § 43 dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., v znení čl. II zákona č. 114/1948 Sb., o znárodnení některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodnených a národních podniků;³⁹

- podľa zákona č. 15/1947 Sb., o stíhaní černého obchodu a podobných pletich;
- podľa zákona č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu;
- podľa zákona č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou.

Podľa § 14 ak znárodnený podnik alebo iná začlenená majetková podstata bola v deň prevzatia predĺžená malo sa postupovať v zmysle § 14 ods. 1, a teda určený alebo zriadený podnik podľa § 2 mohol požiadať súd, aby do výšky všeobecnej ceny aktív predĺženého podniku alebo inej začlenej majetkovej podstaty ku dňu prevzatia upravil uspokojenie záväzkov a určil ich splatnosť, prihliadnuc pritom na hospodárske možnosti daného podniku. Súd verejnou vyhláškou vyzval veriteľov na prihlásenie svojich nárokov vzhľadom ku konaniu podľa § 14 ods. 1, ak tak neurobili v rámci stanovenej lehoty, podľa § 14 ods. 2 ich nároky voči určenému alebo zriadenému podniku podľa § 2 zanikli. V ďalšom odseku sa stanovil postup v zmysle § 14 ods. 1.⁴⁰ Ak sa nepodarilo uspokojiť nároky veriteľov podľa postupu v zmysle § 14 ods. 3, tieto záväzky nepôsobili voči určenému alebo zriadenému podniku podľa § 2.

Zákonodarca sa napriek závažnému zásahu do vlastníctva vo forme znárodnenia podnikov pokúsil v § 15 zachovať pracovnoprávne status quo, keď stanovil, že určené alebo zriadené podniky podľa § 2 majú za rovnakých pracovných a mzdových podmienok umiestniť zamestnancov znárodněných podnikov, ak to bolo možné vzhľadom na platné a účinné pracovné a mzdové predpisy.

Pri určení alebo zriadení podniku podľa § 2 mohla nastať situácia, že medzi vydaním určovacej, alebo zriaďovacej vyhlášky a účinnosťou tejto zmeny uplynul dlhší časový úsek. Zákonodarca preto v § 16 ods. 1 stanovil povinnosť dovtedajším vlastníkom alebo prevádzkovateľom, príp. ich zákonným zástupcom alebo národnému správcovi, aby spravovali podnik a prevádzkovali zahraničný obchod alebo medzinárodné zasielateľstvo „s péčí řádného hospodáře“⁴¹ do dňa stanoveného v zmysle § 2 ods. 2.⁴² V prípade úkonov presahujúcich bežnú správu podniku sa na platnosť týchto úkonov vyžadoval predchádzajúci súhlas ministra zahraničného obchodu. Minister mohol taktiež v zmysle § 16 ods. 3 ustanoviť zmocnenca za účelom riadnej správy podniku, pričom jeho práva a povinnosti mal stanoviť minister zahraničného obchodu vyhláškou v Úředním listě.⁴³ Minister zahraničného obchodu riadil a kontroloval činnosť určených a zriadených podnikov podľa § 2 tohto zákona, pričom v zmysle § 18 mohol:

- požadovať, aby podávali správy, hlásenia a vysvetlenia vo veciach týkajúcich sa ich odvetvia podnikania alebo činnosti, predkladali doklady, viedli knihy a zapisovali obchodné konania;
- vykonávať u nich riadne legitimovanými orgánmi kontrolu, najmä nahliadaním do obchodných kníh, zápisov a korešpondencie.⁴⁴

Rovnako ako podľa predchádzajúcej úpravy sa na osoby vykonávajúce činnosť podľa § 18 ods. 1 vzťahovala mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedeli počas výkonu činnosti, pričom táto mlčanlivosť rovnako nezankala ani skončením činnosti ani vystúpením zo služobného pomeru. Ustanovenie § 19 stanovilo povinnosť úradom, orgánom verejnej správy a hospodárskym organizáciám spolupôsobiť pri aplikácii tohto zákona.⁴⁵

Pri rozhodnutiach o určení alebo zriadení podnikov, ich zlučovaní, delení a ďalších finančných záležitostiach (správa, hospodárenie, podmienky obchodovania, prevod majetkových podstát), ak sa

dotýkali pôsobnosti ministerstva financií bol minister zahraničného obchodu v zmysle § 20 povinný konať po dohode s ministrom financií, pričom za účelom zjednodušenia rozhodovania mohol minister zriadiť zbor zástupcov ministerstiev zahraničného obchodu, financií a Národnej banky.⁴⁶ Podľa § 21 boli všetky právne úkony, podania do verejných kníh a registrov a úradné úkony potrebné k aplikácii tohto zákona oslobodené od daňovej a poplatkovej povinnosti, čo však neplatilo v prípade prevodu majetku z podnikov podľa § 2 na tretie osoby a samozrejme bežnej činnosti týchto podnikov.

Zákon záverom v § 23 obsahoval aj ustanovenia trestného, resp. priestupkového charakteru. V prípade snahy o zmarenie alebo sťaženie vo zvýšenej miere znárodnenia podniku podliehajúcemu znárodneniu zoštatnením sa mal páchatel potrestať za zločin trestom od 1-5 rokov ťažkého žalára a peňažným trestom do 10.000.000 Kčs. V prípade, že páchatel spadol do pôsobnosti zák. čl. V/1878 (uhorský trestný zákon), súd vyslovil zároveň s vyššie uvedeným trestom aj trest straty úradu a dočasné odňatie politických práv. V prípade spáchania činu, ktorý nebol trestným činom, ale priestupkom bolo možné uložiť pokutu do 5.000.000 Kčs a trest do 6 mesiacov alebo niektorý z nich. Pre prípad nevyožiteľnosti peňažného trestu bolo možné uložiť náhradný trest podľa miery zavinenia do 6 mesiacov. Platilo však, že v prípade uloženia oboch trestov, nesmel súhrn riadneho a náhradného trestu presiahnuť dĺžku 6 mesiacov. Peňažné tresty pripadli štátu. V prípade konania v zastúpení bolo možné takémuto páchatelovi uložiť povinnosť ručiť za peňažný trest spoločne a nerozdielne so zastúpeným.

V záverečnom ustanovení § 28 boli upravené zrušovacie ustanovenia k tomuto zákonu, pričom sa zrušovala časť dekretu prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu, vládní nařízení o organizaci a řízení zahraničního obchodu k zabezpečení plnění úkolů stanovených dvouletým hospodářským plánem.⁴⁷

Záver

Tento zákon vydržal bez výraznejšej novelizácie až do 30.06.1980 (predtým bol novelizovaný jedinou novelou, a to vládnym nariadením č. 11/1959 Zb., o zmene pôsobnosti v odbore dovozu a vývozu drahých kovov na priemyslové, technické alebo spotrebné účely). V roku 1980 prišlo k prijatiu významného zákona č. 42/1980 Zb., o hospodárskych stykoch so zahraničím, ktorý fakticky zrušil a nahradil zákon č. 119/1948 Zb., o štátni organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství, avšak ustanovenia o znárodnení boli ponechané v účinnosti. Je však potrebné podotknúť, že prijatie zákona o hospodárskych stykoch s cudzinou znamenalo kvalitatívne zlepšenie právnej úpravy v tejto oblasti.⁴⁸

Paradoxne je tomu tak dodnes, a preto možno povedať, že zákon č. 119/1948 Zb., o štátni organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství je stále napriek svojej obsahovej oklieštenosti platným a účinným právnym predpisom.⁴⁹

Zákon v čase svojho prijatia, nech už boli dôvody na jeho prijatie akékoľvek, znamenal základ nového hospodárenia v odvetví zahraničného obchodu Československa. Vytvoril organizačno-materiálne podmienky na neskorší rozvoj zahraničného obchodu ako kľúčového odvetvia v československej plánovanej ekonomike.⁵⁰

Po roku 1989 nastali štrukturálne zmeny v spoločnosti, ktoré vyvrcholili k prijatiu predpisov,

ktoré smerovali k obnoveniu vlastníctva k majetku (tzv. reštitúcia), ktorý bol skonfiškovaný alebo znárodnený po roku 1948 komunistickou mocou v Československu.⁵¹

Zaujal Vás tento článok?

Tímto to končiť nemusí. Článok najdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2020/12/28/znarodnenie/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968, s. 8.

2 KAPLAN, ref. 1, s. 8

3 MATES, Pavel. Vývoj volebního práva v letech 1945 – 1989. In MALÝ, Karel. SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha: Univerzita Karlova, 2004, s. 210.

4 Pozri ďalej ČOKYNOVÁ, Terézia. Národný front ako hranica politických práv. In VOJÁČEK, Ladislav, SALÁK, Pavel. VALDHANS, Jiří (eds.). *Dny práva 2019 – Days of Law 2019*. Část V. – Hranice – spolupráce, spory, přesahy. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 7-17.

5 „Přes rozdíly, s nimiž je spojen vznik státního monopolu zahraničního obchodu v jednotlivých socialistických státech, jež existují v důsledku rozdílné historické, politické a ekonomické situace, lze obecně určit historické, politické a ekonomické premisy jeho zavedení. Těmito předpoklady jsou vznik socialistického státu, kvalitativní ekonomické změny charakterizující vznik socialistické ekonomiky v těchto státech, tedy především znárodnění výrobních prostředků, s nimiž je v oblasti vnějších vztahů socialistického státu vznik státního monopolu zahraničního obchodu nerozlučně spjat. Ve zkratce můžeme říct, že státní monopol zahraničního obchodu jakožto metoda řízení určité části vnějších ekonomických vztahů socialistického státu bezprostředně navazuje na socializaci ekonomiky. To tedy znamená, že státní monopol zahraničního obchodu v našem slova smyslu nebylo možno zavést před tím, že po stránce politické a ekonomické byla státní moc definitivně a v plném rozsahu v rukou dělnické třídy vedené komunistickými stranami, která řídila jakožto diktatura proletariátu socialistické státy v zájmu všech pracujících.“ KALENSKÝ, Pavel. K rozvoji forem státního monopolu zahraničního obchodu jako nástroje řízení vnějších hospodářských styků socialistického státu. *Právník*, 1973, roč. 112, číslo 1, s. 37. V obdobnom duchu aj v KALENSKÝ, Pavel. K podstatě, povaze a rozvoji státního monopolu zahraničního obchodu. *Právník*, 1973, roč. 112, č. 4, s. 306.

6 Nadvýrobok tvoril v zásade rozdiel medzi reálnou cenou práce a mzdou poukazovanou robotníkov, čím vznikala podľa ideových otcov marxistickej filozofie K. Marxa a F. Engelsa nerovnosť a vykorisťovanie proletariátu ako pracujúcej (najpočetnejšej) spoločenskej vrstvy vlastníckmi výrobných prostriedkov (buržoáziou).

7 V podobnom duchu sa niesla aj myšlienka monopolizácie zahraničného obchodu do rúk štátu po roku 1948. BERNÁŠEK, Vladimír. NEUSTADT, Alojz. Changing Conceptions of the Foreign Trade Monopoly in the CSSR. *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, 1968, Vol. 4, No. 4, p. 67.

8 PELIKÁNOVÁ, Irena. Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948 – 1989, její povaha a důsledky. In MALÝ, Karel. SOUKUP, Ladislav (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. Praha: Univerzita Karlova, 2004, s. 428.

9 ČOKYNOVÁ, Terézia – KÖSZEGHY, Adam. Deformácia vlastníckeho práva vo svetle kodifikácií občianskeho práva v 20. storočí v Československu. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 16.

10 K pojmu vlastníctva a jeho filozofickému poňatiu pozri napr. MÉSZÁROS, Tomáš. Filozoficko-teoretické determinanty revízie vecných práv. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 122-127; MLKVÝ, Matej. K problematike definovania vlastníctva a vlastníckeho práva. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 148-160.

11 FÁBRY, Branislav. Zmeny vo filozofickom vnímaní problematiky vlastníctva. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, s. 33. S uvedeným tvrdením možno polemizovať, avšak je pravda, že v rámci histórie možno pozorovať neustálu diferenciaciu vlastníctva na viacero „foriem“, za všetky možno uviesť koncept tzv. deleného vlastníctva v Uhorsku.

12 „*The previous system of planning, financing, material interestedness, and price formation did not unify the economic interests of foreign trade and production. On the contrary, it led to antagonistic economic interests, in many cases reaching the point where it was economically disadvantageous for an industrial enterprise to produce for export. Objectively, industry cannot have a direct interest in the results of foreign trade (in maximum effectiveness of export), since it has guaranteed sales on the basis of the planned wholesale prices, and the effectiveness of export has no effect on the economy of the industrial enterprise.*“ HAMOUZ, František. Foreign Trade under the New System of Planned Management. *The American Review of Soviet and Eastern European Foreign Trade*, 1965, Vol. 1, No. 6, p. 30.

13 BYSTRICKÝ, Rudolf a kol. *Právo mezinárodního obchodu*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1967, s. 11.

14 BYSTRICKÝ, ref. 13, s. 11.

15 KALENSKÝ, s. ref. 5, s. 37.

16 BERNÁŠEK. NEUSTADT, ref. 7, p. 66.

17 Tamtéž.

18 Faktom však je, že dekret prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu, nebol do dnešného dňa formálne zrušený. Podľa § 28 ods. 1 zákona č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství stanovil, že sa zrušujú predpisy, ktoré odporujú tomuto zákonu, najmä § 4 dekretu prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., pričom v § 28 ods. 2 zákonodarca dodával, že ostatné ustanovenia tohto dekretu sa mali zrušiť dňom, ktorý určil minister zahraničného obchodu.

19 Toto ustanovenie bolo prevzaté z § 1 ods. 1 dekretu prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu. Dôvodová správa k tomuto zákonu to potvrdzuje a objasňuje dôvod: „*Znění § 1 převzato z § 1 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 113/45 Sb. a obsahuje zmocnění ministra zahraničního obchodu k úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu. Jakmile bude úplně provedena organizace zahraničního obchodu podle tohoto zákona, stane se většina ustanovení dekretu č. 113/45 Sb. (povolovací řízení, poplatky, určování dovozců a vývozců) nepraktická a budou proto podle § 27 zrušena (pozn. autora, vo vyhlášenom znení § 28). Ustanovení trvalého významu byla převzata do tohoto zákona proto, aby předpisy o zahraničním obchodě zde byly soustředěny a aby se tak tento zákon stal jejich výlučným pramenem.*“ Dôvodová správa k zákonu č.

119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www. psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

20 Minister zahraničného obchodu v období po r. 1948 vydal enormné množstvo vyhlášok, ktorými sa zriaďovali alebo určovali podniky zahraničného obchodu, napr.: vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 312/1953 Ú.l. (č. 357/1953 Ú.v.), o zriadení Strojexportu, podniku zahraničného obchodu; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 104/1960 Zb., o zriadení podniku Brnenské veltrhy a výstavy, podniku pre usporadúvanie veľtrhov a výstav; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 105/1960 Zb., o zriadení podniku Rapid, podniku pre propagáciu v zahraničnom obchode; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 40/1965 Zb., o určení podniku „Art Centrum, československé stredisko výtvarných umení” na vykonávanie vývozu a dovozu niektorých diel výtvarných umení; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 31/1967 Zb., o určení podniku Československý Filmexport a Československej televízie na niektoré činnosti pri vývoze a dovoze filmov a televíznych záznamov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 93/1967 Zb., o určení Unicoopu, družstevného podniku pre zahraničný obchod na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 125/1967 Zb., o určení Centrotexu, akciovej spoločnosti pre zahraničný obchod na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 126/1967 Zb., o určení Exica, akciovej spoločnosti pre zahraničný obchod na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 127/1967 Zb., o určení Chemapolu, akciovej spoločnosti pre zahraničný obchod na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 133/1967 Zb., o zriadení Pragoinvestu, podniku zahraničného obchodu; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 65/1968 Zb., o určení Karaexportu, účastinnej spoločnosti pre zahraničný obchod, na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 193/1968 Zb., o určení Investy, účastinnej spoločnosti pre zahraničný obchod, na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 196/1968 Zb., o určení Technoexportu, účastinnej spoločnosti pre zahraničný obchod, na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 202/1968 Zb., o určení Tuzexu, účastinnej spoločnosti, na vykonávanie niektorých zahraničných obchodov; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 163/1970 Zb., o zriadení Tuzexu, podniku zahraničného obchodu; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 73/1971 Zb., o zriadení Incheby, podniku zahraničného obchodu; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 74/1971 Zb., o zriadení Omnie, podniku zahraničného obchodu; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 47/1971 Zb., o podniku zahraničného obchodu Simex a o úprave jeho oprávnenia na zahraničnoobchodnú činnosť; vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 76/1972 Zb., o určení Fincomu, účastinnej spoločnosti pre zahraničný obchod, na vykonávanie niektorých zahraničnoobchodných činností; vyhláška Federálneho ministerstva zahraničného obchodu č. 145/1973 Zb., o zriadení Drevounie, podniku zahraničného obchodu apod.

21 „Tímto ustanovením se stanoví zásada, že zahraniční obchod a mezinárodní zasilatelství budou organizovány monopolně a prováděny pouze podniky, k jejichž zřízení nebo určení se ministr zahraničního obchodu zmocňuje. Ministr zahraničního obchodu má možnost určit jako monopolní

společnost podniky již existující nebo vyvolati v život podnik nový. Zahraniční obchod je v důsledku své závislosti na faktorech zahraničních oborem výjimečně citlivým a vyžaduje proto největší pružnost v rozhodování. To jest též důvod, proč tento zákon na rozdíl od ostatních znárodnovacích předpisů nezakládá národní podniky, nýbrž ponechává ministru zahraničního obchodu, aby v každém jednotlivém případě se zřetelem na speciální důvody národohospodářské, obchodně-politické i jiné stanovil zřizovaným monopolním podnikům formu, vymezil rozsah a určil způsob činnosti. Tyto podniky mohou být organizovány podle okolností ve formě národních podniků, akciových společností se státním kapitálem a pod. Podniky budou dokonale specialisovány podle druhů zboží.“ Důvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

22 „Monopolní podniky provozující zahraniční obchod budou zřizovány postupně, aby nedošlo k poruchám v obchodně politických stycích se zahraničím. Proto v každém případě bude nutno vyhláškou určit den, od něhož nová úprava vstupuje v platnost. Ve vhodných případech bude použito existujících podniků. Tak na př. ministr zahraničního obchodu určí Čsl. tabákovou režii jako monopolní podnik pro zahraniční obchod s tabákem a tabákovými výrobky, stejným způsobem bude postupovat u státního solného monopolu. Pokud jde o provozování mezinárodního zasílatelství bude zřízen toliko podnik jediný a bude pro něj užito formy akciové společnosti.“ Důvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

23 Znamenalo to faktickou výnimku z monopolizácie zahraničního obchodu v Československu, zákonodárca sa vyjadril obdobne: „Ustanovení odstavce 4 umožňující výjimky z monopolisace zahraničního obchodu, jest odůvodněno nutností, aby v určitých případech dosavadní firmy (jde především o representace cizích firem) mohly po případě dále fungovati vedle příštích monopolních organizací (na př. fa Schoeler Bleckmann, fa SKF a j.).“ Důvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb. o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

24 Toto ustanovenie kopírovalo § 10 dekretu presidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úpravě, řízení a kontrole zahraničního obchodu.

25 „Zásada uvedená v odstavci 1 je důsledkem odloučení zahraničního obchodu od výroby, k němuž ve většině případů dojde. Musí býti nalezena pevná base vzájemných styků výrobních a prodejních organizací v oboru cen. Systém pevně stanovených cen umožní tento styk bez konjunkturálních výkyvů a přispěje tak i k stabilitě domácích cen i k event. úpravě kalkulací výrobních nákladů tím, že bude dán jasný a jednotný obraz kalkulačních podkladů. Nositelé mono-polního oprávnění budou dovezené zboží prodávati a při vývozu nakupovati od průmyslu za ceny, určené jim podle všeobecných hledisek, kdežto nakupovati a prodávati v cizině budou za ceny, které trh připouští. Vzniknou tedy nevyhnutelně u jednotlivých artiklů difference buď ztrátové, nebo ziskové, jež se budou vyúčtovávati pomocí zvláštního účtu vedeného u banky a spravovaného jménem ministerstva financí. Veškerá bankovní gesce bude soustředěna u Živnostenské banky.“ Důvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna,

Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

26 BERNÁŠEK. NEUSTADT, ref. 7, p. 66.

27 „Konstrukce § 5 umožňuje, aby ministr zahraničního obchodu upustil od znárodnění v případech, u nichž by to z jakéhokoliv důvodu nebylo žádoucí. Nutno dále míti na zřeteli, že znárodnění v oboru zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství je pouze prostředkem ke splnění hlavního úkolu, kterým jest vytvoření monopolu zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství. V důsledku toho by vynětí určitého sektoru např. družstevního, ze znárodnění znamenalo samočinné vyloučení tohoto sektoru z účasti na zahraničním obchodě.“ Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

28 „Na rozdíl od znárodnění ve výrobě, které jest uskutečňováno ze zákona, dáva se ministru zahraničního obchodu zmocnění, aby provedl mezi podniky provozujícími zahraniční obchod výběr. V tomto hospodářském odvětví byla totiž řada podniků, které neměly solidní hospodářské základy a kde by tudíž nebylo znárodnění odůvodněno. Ježto podniky provozující zahraniční obchod nemají zhusta jiných majetkových podstat než zařízení kanceláře, půjde často o drobné majetkové kusy (kartotéka, psací stroj apod.) a nezdá se proto nutno znárodnění publikovat vyhláškou v Úředním listě. Forma výměru v takových případech zcela postačí.“ Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

29 Rovnaké ustanovenie obsahoval § 6 ods. 2 aj zákon č. 118/1948 Zb., o organizaci veľkoobchodní činnosti a znárodnění veľkoobchodních podniků.

30 Z orig. těžarství, podľa slovníka: „Těžarstvo čili těžírstvo, též nákladnictvo (něm. Gewerkschaft), forma spolčení v horním právé.“ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný. Dvacátýpátý díl*. Praha: J. Otto, 1906, s. 312. Dostupné online: <<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni12ottogoo#page/n335/mode/2up>>. [cit. 2020-10-28].

31 Dôvodová správa k tomuto ustanoveniu neobsahuje bližšie vysvetlenie, avšak vzhľadom k rôznosti právnych poriadkov, ktoré sa pri medzinárodnom obchode mohli stretnúť, bolo preto nevyhnutné uplatňovať isté výnimky voči subjektom vystupujúcim navonok v záujme čo najväčšej právnej kompatibility zmluvných strán. Mohlo ísť napríklad o právny režim podľa zákona č. 243/1949 Zb., o účastinných spoločnostiach a pod.

32 Má sa zrejme na mysli pôsobnosť rakúskeho obchodného zákonníka – Allgemeines Handelsgesetzbuch (AHGB) a uhorský obchodný zákon – Kereskedelmi törvény alebo 1875. évi XXXVII. törvény kereskedelmi törvény. Tieto predpisy navyše dopĺňali aj zákony prijaté pred vznikom Československej republiky (zákon č. 58/1906, o spoločnosti s ručením obmedzeným, a iné).

33 V ohlásení pri zápise do registra mal určený alebo zriadený podnik podľa § 2 tohto zákona poskytnúť dátum opatrenia, ktorým bol podnik určený alebo zriadený, firmu a sídlo podniku, predmet podnikania, spôsob zastupovania za podnik a podpisovania v mene spoločnosti.

34 Podľa § 12 ods. 4 prvá a druhá veta: „Za záväzky znárodněného podniku se nepokládají osobní daně, dávky a poplatky bývalého vlastníka a majetková podstata znárodněného podniku ani podnik, do něhož bude začleněna, za ně neručí. Osobními daněmi a dávkami se rozumí daň důchodová, válečný příspěvek, daň rentová přímo vyměřovaná, daň z majetku podle vládního nařízení ze dne 16. prosince 1942, č. 410 Sb., o dani z majetku, majetkové dávky podle zákona ze dne 15. května 1946, č. 134 Sb., o dávkce z majetkového přírůstku a o dávkce z majetku a mimořádné dávky podle zákona ze dne 31. října 1947, č. 185 Sb., o mimořádné jednorázové dávkce a mimořádné dávkce z nadměrných přírůstků na majetku. Způsob úhrady těchto osobních daní a dávek stanoví ministr financí vyhláškou v Úředním listě.“

35 Podľa § 12 ods. 2 vstupoval určený alebo zriadený podnik podľa § 2 dňom prevzatia aj do nesplnených zmlúv uzatvorených dovtedajším podnikom prevádzkujúcim zahraničný obchod alebo medzinárodné zasielateľstvo v rámci predmetu podnikania.

36 V zmysle § 12 ods. 5: „U záväzků, které jsou hospodářsky neodůvodněné, počítajíc v to záväzky ze služebních smluv zaručujících zaměstnancům nepřiměřeně vysoké platy, zaopatřovací požitky, odbytně apod., může se podnik určený nebo zřízený podle § 2 domáhati zrušení nebo jiné přiměřené úpravy. Nedojde-li o tom k dohodě, rozhodne o žádosti oprávněného rozhodčí soud, zřízený podle ustanovení zákona ze dne 21. listopadu 1946, č. 228 Sb., o rozhodčích soudech pro úpravu některých záväzků národních podniků.“

37 V znení čl. II zákona č. 114/1948 Sb., o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků.

38 Podľa § 13 ods. 4 zatažil Fond národnej obnovy určený alebo zriadený podnik podľa § 2 tohto zákona, ku ktorému bola pričlenená konfiškovaná majetková podstata sumou rovnajúcou sa náhrade za skonfiškované majetkové podstaty vypočítané podľa tohto ustanovenia.

39 Tomuto ustanoveniu zodpovedá zrkadlovo ustanovenie § 23 zákona č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství.

40 Uvedený postup mal podľa § 14 ods. 3 vyzerat nasledovne: „a) nedotčeny zůstávají záväzky vyplývající z nároků věřitelů na vyloučení věci z podstaty znárodněného podniku nebo jiné začleněné majetkové podstaty, pokud takovéto nároky nezanikly znárodněním; b) nedotčeny zůstávají též záväzky, vyplývající z nároků věřitelů, majících právo na oddělené uspokojení z určité věci, pokud jsou kryty hodnotou této věci; c) ostatní záväzky, které podle pořadí jim příslušejícího [písm. d)], nebudou plně kryty rozdílem mezi obecnou cenou aktiv znárodněného podniku nebo jiné začleněné majetkové podstaty a hodnotou záväzků, které podle ustanovení písm. a) a b) zůstanou nedotčeny, se uspokojí poměrně. Za takovéto záväzky se pokládají také záväzky uvedené pod písm. b), pokud nejsou kryty způsobem tam uvedeným, d) záväzky, na něž se vztahují ustanovení písm. c), se zařazují podle pořadí do čtyř tříd. Do první třídy náležejí náklady řízení, do druhé až čtvrté třídy náležejí záväzky, které podle obdoby konkursního řízení náležejí do první až třetí třídy. Záväzky téže třídy mají mezi sebou stejné pořadí.“

41 K péči řádného hospodáře, resp. starostlivosti riadneho hospodára a jeho vývoju na území

Slovenska, ďalej pozri: KÖSZEGHY, Adam. Historický vývoj odbornej starostlivosti. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 3, s. 49-58.

42 Minister zahraničného obchodu mohol podľa § 17 osobám zodpovedným za vedenie podniku prevádzkujúcich zahraničný obchod alebo medzinárodné zasielateľstvo v zmysle § 16 ods. 1 povinnosť podávať správy a hlásenia o stave a činnosti podniku.

43 Vzťah medzi ustanoveným zmocnencom a vlastníkmi, prevádzkovateľmi a správcami ako aj národnými správcami daného podniku upravoval § 16 ods. 3, a to tak, že sa museli zdržať konania, voči ktorému zmocnenec vzniesol námietky. Ak nedošlo k dohode o vznesených námietkach, rozhodlo ministerstvo zahraničného obchodu.

44 Toto ustanovenie kopíruje znenie § 5 dekretu prezidenta republiky č. 113/1945 Sb., o úprave, řízení a kontrole zahraničního obchodu.

45 Dôvodová správa k tomuto ustanoveniu bola stručná. Ďalej uvádzala, že daný paragraf „*jest převzat doslovně z § 6 dekretu č. 113/45 Sb.*“ Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

46 „*Vzhledem k tomu, že výlučné podniky budou majetkem státu, ať již budou mít formu jakoukoliv, jest nutno zajistiti ministru financí právo kontroly po stránce finanční i právo účasti na takovém rozhodování ministra zahraničního obchodu, které má reflex na finanční stránku podniků.*“ Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

47 „*V rámci zrušovacího předpisu se zrušuje výslovně § 4 dekretu č. 113/45 Sb., jehož zachování v účinnosti nepovažuje ministerstvo zahraničního obchodu při nové organizaci zahraničního obchodu za účelné. Po vybudování nové organizace stane se zbytečným povolovací řízení v dnešní formě, rovněž určování dovozců a vývozců a konečně též vyměňování poplatků dovozních a vývozních. Vypracování směrníc podle § 4 dekretu č. 113/45 Sb. by tedy ve skutečnosti bylo prací marnou a znamenalo by jen plýtvání časem. Pro ministra zahraničního obchodu je závaznou směrnici plán zahraničního obchodu, který byl schválen vládou a za jehož plnění ministr zahraničního obchodu zodpovídá. Dále se zrušuje vl. nař. č. 170/47 Sb., které je novou organizací zahraničního obchodu překonáno. Ostatní ustanovení dekretu č. 113/45 Sb. budou zrušena v okamžiku, kdy celá nová organizace zahraničního obchodu bude provedena. Stane se tak vyhláškou ve Sbírce zákonů a nařízení, kterou uveřejní ministerstvo zahraničního obchodu. Závěrem se zdůrazňuje, že tam, kde při zřizování podniků zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství podle osnovy nebo podle některého organizačního opatření ministra zahraničního obchodu nebo ministerstva zahraničního obchodu, učiněného v rámci osnovy, budou dotčeny zájmy jiného resortního ministerstva, bude ministr nebo ministerstvo zahraničního obchodu postupovati vždy v dohodě s dotyčným resortním ministrem nebo ministerstvem.*“ Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Sb. o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství; www.psp.cz, Digitální knihovna, Ústavodárné NS RČS 1946-1948, tisk č. 1169.

48 „*Státní monopol zahraničního obchodu, zavedený zákonem č. 119/1948 Sb., o státní organizaci*

zahraničního obchodu a mezinárodního zasílatelství, výrazně omezil a podvázal československou zahraničně obchodní aktivitu. Jeho obsahem bylo nejen řízení zahraničně obchodních operací uskutečňovaných zvláštními subjekty, které stát k tomuto účelu zřídil, ale dokonce, v extenzivním pojetí, řízení veškerého hospodářského styku s cizinou. Tento systém řízení, skutečně neúnosný, začal být od počátku osmdesátých let, od přijetí zákona o hospodářských stycích se zahraničím, postupně uvolňován.“ PAUKNEROVÁ, Monika. Svoboda podnikání a právní regulace zahraničně obchodních vztahů. *Právník*, 1991, roč. 130, č. 7-8, s. 672.

49 O reálnej aplikovateľnosti tohto predpisu, však nemôže byť ani reč, preto ho možno zaradiť medzi smutné príklady obsolentných predpisov z čias dávno minulých.

50 HAMOUZ, ref. 12, p. 6.

51 Pozri SOMBATI, Ján. Politické a právne aspekty reštitúcií pozemkového vlastníctva na Slovensku po roku 1989. *Historia et theoria iuris*, 2019, roč. 11, č. 1, 179-194.

Odborný článek

Právne postavenie iniciatívy Verejnosť proti násiliu (november-december 1989)

Terézia Švedová

Autorka je studentkou doktorského studia v oboru teorie práva a dejín štátu a práva na Katedře právních dějin a právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. V rámci svého studia se věnuje výzkumu politických stran na Slovensku z hlediska jejich právní subjektivity, jejich charakteristiky jako právnických osob a jejich působení v rámci soukromoprávních vztahů.

Abstrakt

Tento článek je věnovaný problematice právního postavení Veřejnosti proti násilí - iniciativy, která vznikla v revolučním období listopadu 1989, a to zejména v majetkových vztazích. Historický význam Veřejnosti proti násilí je velký vzhledem k tomu, že přispěla k erozi komunistického režimu a uzavřeného systému Národní fronty. S ohledem na způsob jejího vzniku je však otázka právního postavení této iniciativy mimořádně zajímavá. Článek se věnuje právě prvnímu měsíci existence této iniciativy, tedy období od jejího vzniku dne 20. listopadu 1989 až do konce prosince 1989. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

This article is devoted to the question of legal status of the Public against Violence, an initiative that came into being in the revolutionary time of November 1989, in property relations. Historical meaning of the initiative Public against Violence is significant, with regards to its contribution to the erosion of the communist regime and closed system of the National front. The issue of legal status of this initiative is interesting with respect to the way of its creation. The article is devoted to the first month of the existence of this initiative, i. e. the period from its creation on 20th of November 1989 up until the end of December 1989; this short period activated the wild-fire of historical events which led to the fall of communist regime and beginning of democratization in Czechoslovakia.

1. Úvod

Verejnosť proti násiliu vznikla 20. novembra 1989 v reakcii na brutálny zásah bezpečnostných zložiek štátu proti pokojne demonštrujúcim študentom v Prahe dňa 17. novembra 1989. V čase vzniku Verejnosti proti násiliu politický systém Národného frontu v spojení s ústavne zakotvenou vedúcou úlohou Komunistickej strany Československa (ďalej len „KSČ“) v štáte neumožňovali vznik či existenciu legálnej opozície. Celá občianska spoločnosť – legálne združovanie občanov do spolkov či politických strán, bola vďaka existencii Národného frontu plne pod kontrolou komunistov. Udalosti 17. novembra vyvolali prudkú reakciu nielen medzi študentmi, ale vyvolali vlnu odporu naprieč celou spoločnosťou. Verejnosť proti násiliu spolu s Občianskym fórom, ktoré vzniklo 19. novembra v Prahe, spustili eróziu existujúceho režimu a dopomohli k zásadným reformám celého politického systému.

Od svojho vzniku v novembri 1989 až do svojho zániku v roku 1993 sa charakter a právne postavenie Verejnosti proti násiliu menilo. Nasledujúce strany sú venované analýze charakteru a právneho postavenia Verejnosti proti násiliu so zameraním sa na postavenie Verejnosti proti násiliu v majetkových vzťahoch v období od novembra do decembra 1989.

2. Právne postavenie Verejnosti proti násiliu

Verejnosť proti násiliu vznikla spontánne na pôde Umeleckej besedy v Bratislave dňa 20. novembra 1989, i keď jej výbor sa fakticky sformoval už o deň skôr.¹ Vo vyhlásení Verejnosti proti násiliu o vzniku združenia zo dňa 20. novembra 1989 je táto organizácia charakterizovaná ako združenie, ktorého cieľom bolo „*prispieť k ukončeniu násilností a k nevyhnutným spoločenským zmenám.*“² Vo vyhlásení vyzývali občanov, aby sa spoločne s členmi Verejnosti proti násiliu zasadzovali „*za otvorenie spoločenského dialógu, za skutočnú, nie iba predstieranú demokraciu. (...) Zoberme ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk!*“³

V neskorších dokumentoch je už Verejnosť proti násiliu charakterizovaná ako iniciatíva. Prvýkrát sa pojem iniciatíva vyskytuje v dokumente Koordinačného výboru slovenských vysokých škôl zo dňa 21. novembra 1989 s názvom Iniciatíva verejnosť proti násiliu⁴ a ďalej sa používa i v niektorých neskorších archívnych prameňoch, napríklad v informácii o vzniku občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu zo dňa 22. novembra 1989⁵ či vo vyhlásení Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 2. decembra 1989.⁶ Pojem iniciatíva je od konca novembra na niektorých miestach nahradzovaný pojmom hnutie, resp. občianske hnutie, a to napríklad v dokumente Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989 s názvom Vnútoraná organizácia VNP,⁷ či v dokumente Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 30. novembra 1989 s názvom Slovo k dnešku robotníkom a nielen im.⁸ Na identifikovanie Verejnosti proti násiliu sa teda substitučne používajú tri pojmy: združenie, iniciatíva a hnutie. Pri všetkých troch je však dôrazný ich občiansky charakter.

Podstatnou otázkou, ktorú je potrebné vyriešiť, je, či Verejnosť proti násiliu možno v čase jej vzniku chápať ako občianske združenie⁹ alebo ako politickú stranu. Absencia relevantnej právnej úpravy je v tomto ohľade nanajvýš problematická.¹⁰ Ako združenia, tak i politické strany predstavujú formu realizácie združovacieho práva. Ústavný zákon č. 100/1960 Zb., Ústava Československej socialistickej republiky (ďalej len „Ústava ČSSR“) v znení účinnom k 20. novembru 1989 upravoval združovacie právo v rámci úvodných ustanovení pod rubrikou Spoločenské zriadenie;¹¹ dôležité sú

v tomto ohľade článku 5 a 6 Ústavy ČSSR. V zmysle čl. 5 Ústavy ČSSR štát umožňoval pracujúcim združovať sa v spoločenských organizáciách v záujme rozvíjania spoločnej činnosti, všestrannej a aktívnej účasti na živote spoločnosti a štátu a v záujme uskutočňovania svojich práv. Spoločenské organizácie vytvorené na základe takto definovaného združovacieho práva boli zastrešené platformou Národného frontu, ktorý združoval rovnako politické strany, ako aj občianske združenia, resp. iné spoločenské organizácie. Ústava ČSSR teda nerozlišovala medzi združeniami a politickými stranami (výnimku tvorila len KSČ, ktorá mala v rámci spoločenského zriadenia ako i v rámci Národného frontu špecifické, nadradené postavenie).¹² Jedine zákon č. 128/1968 Zb., o Národnom fronte (ďalej len „zákon o Národnom fronte“), obsahoval v ustanovení § 2 ods. 2 legálnu definíciu politickej strany: „Politickou stranou alebo organizáciou plniacou jej funkciu sa rozumie organizácia, ktorá najmä na základe svetového názoru alebo na základe iného spoločného politického programu združuje členov a stúpcov predovšetkým za tým účelom, aby aktívne politicky pôsobila medzi občanmi a dosiahla tým podiel na tvorbe politiky a na štátnej moci vykonávanej zastupiteľskými zbormi.“ Tento zákon bol však zrušený zákonom č. 146/1970 Zb., ktorým sa zrušuje zákon č. 128/1968 Zb., o Národnom fronte, z dôvodu jeho spoločenskej obsolentnosti a duplicity úpravy úlohy Národného frontu. Národný front však naďalej existoval a naďalej plnil tie isté úlohy, ktoré boli v súlade s Ústavou ČSSR opísané v citovanom zákone o Národnom fronte, preto má na účely tohto článku definícia politickej strany v zmysle citovaného zákona relevanciu. Ak by sme chceli vyčleniť znaky, ktorými sa politická strana vyznačuje a na základe nich identifikovať znaky, ktoré ju diferencujú od iných spoločenských organizácií, išlo by o tieto znaky:

1. politická strana je prostriedkom združovania osôb;
2. toto združovanie prebieha na základe ich spoločného svetonázoru, resp. spoločného politického programu;
3. cieľom združovania je aktívne politické pôsobenie medzi občanmi v záujme dosiahnutia podielu na tvorbe politiky a štátnej moci vykonávanej zastupiteľskými zbormi.

Sú to práve pojmy program a politická moc, ktoré oddeľujú politické strany od ostatných foriem združovania občanov,¹³ i keď aj tieto rozdiely sú v spoločenskom zriadení ČSSR stierané práve kvôli prístupu ústavodarcu k združovaciemu právu.¹⁴

Ciele iniciatívy Verejnosc' proti násiliu mali rozhodne politický charakter, i keď spočiatku nie prvoplánovo. Od vážnych cieľov (otvorenie celospoločenského dialógu a vytvorenie skutočnej demokracie)¹⁵ uverejnených v informácii o založení združenia zo dňa 20. novembra 1989, cez konkrétnejšie identifikované ciele s politickým podtónom (zmena vládneho stanoviska týkajúceho sa hodnotenia udalostí zo 17. novembra 1989, prepustenie politických väzňov, požiadavka zorganizovať stretnutie s predsedom vlády SSR, priestor v masmédiách) uvedených napríklad v dokumente Stanovisko združenia „verejnosc' proti násiliu“ (ďalej VPN) k vyhláseniu vlády ČSSR, ČSR, SSR k udalostiam 17. novembra 1989 v Prahe z 21. novembra 1989,¹⁶ až po jednoznačne politické ciele vymedzené vo vyhlásení Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 2. decembra 1989 (odstránenie vedúcej úlohy KSČ a slobodné voľby, vstup Verejnosti proti násiliu do volebnej kampane ako demokratické politické hnutie).¹⁷ V priebehu niekoľkých dní sa tak iniciatíva Verejnosc' proti násiliu vyprofilovala ako faktické združenie osôb v snahe dosiahnuť konkrétne politické ciele a s vlastným programom, čím naplnila všetky tri vyššie identifikované pojmové znaky politickej strany a vystupovala ako opozícia voči politike KSČ a Národného frontu.

Politické strany boli v zmysle platného právneho poriadku považované za podmnožinu spoločenských organizácií združených v Národnom fronte. V zmysle ustanovenia čl. 6 Ústavy ČSSR: „*Národný front Čechov a Slovákov, v ktorom sú združené spoločenské organizácie, je politickým výrazom zväzku pracujúcich miest a vidieka, vedeného Komunistickou stranou Československa.*“ V zmysle definície Národného frontu podľa ustanovenia § 1 ods. 1 zákona o Národnom fronte: „*Národný front je politickým výrazom zväzku národov a národností, sociálnych vrstiev i záujmových skupín. Vychádza zo zásady socialistického usporiadania spoločnosti a jej rozvoja. Združuje politické strany a iné spoločenské organizácie.*“ K tomuto záveru sa vo svojej analýze právnej úpravy politických strán na území Slovenska prikláňa aj Eduard Bárány.¹⁸ Na spoločenské organizácie sa vzťahovali tieto právne predpisy:

- zákon č. 68/1951 Zb., o dobrovoľných organizáciách a shromaždeniach (ďalej len „zákon o dobrovoľných organizáciách“),
- vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l., o dobrovoľných organizáciách a shromaždeniach (ďalej len „vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l.“),
- zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník (ďalej len „občiansky zákonník“),
- zákon č. 109/1964 Zb., hospodársky zákonník (ďalej len „hospodársky zákonník“).

V zmysle ustanovenia § 2 ods. 2 zákona o dobrovoľných organizáciách v znení účinnom k 20. novembru 1989 sa na vznik organizácie vyžadovalo schválenie organizačného poriadku organizácie s celoštátnym pôsobením, resp. s pôsobením presahujúcim územie jedného kraja, ministerstvom vnútra. Uplatňoval sa teda povoľovací princíp, pričom ani zákon o dobrovoľných organizáciách, ani vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l. neustanovovali dôvody, pre ktoré organizačný poriadok tej ktorej organizácie nemá, resp. má byť schválený. Významnú úlohu v tomto ohľade opäť zohrával aj Národný front ako platforma výkonu združovacieho práva zabezpečujúca kontinuitu politického vplyvu KSČ; politická strana mohla pôsobiť v štáte legálne len ako člen Národného frontu.¹⁹

Na základe uvedených skutočností by bolo možné dôjsť k záveru, že iniciatíva Verejnost' proti násiliu ako opozičná sila voči oficiálnej politike Národného frontu nevznikla legálnym spôsobom, a teda nemohla byť ani právnickou osobou v zmysle platných právnych predpisov. Na tomto mieste je však dôležité spomenúť ešte jeden právny predpis, o ktorý Verejnost' proti násiliu opierala svoj vznik, ako vyplýva z dokumentu Vnútorná organizácia občianskej iniciatívy Verejnost' proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989,²⁰ ktorý bol uverejnený aj v neskorších materiáloch,²¹ a to vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n., o tvorení zvláštnych združení, nepodliehajúcich platným predpisom o združovaní, a o dozore na ne (ďalej len „vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n.“). V zmysle ustanovenia § 1 ods. 1 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n.: „*V prípadoch výnimočných možno povoliť utvorenie zvláštneho združenia osôb, či fyzických alebo právnických všetkého druhu, ktoré vzhľadom na svoj význam, účel, ktorý má byť sledovaný, a zamýšľanú organizáciu nemožno vhodne zaradiť pod platné predpisy o spolkoch.*“ V zmysle ods. 2 citovaného paragrafu aj vznik takéhoto osobitného združenia podliehal povoleniu ministerstva vnútra, ktoré rozhodovalo na základe voľnej úvahy. V súlade s ustanovením § 3 ods. 1 citovaného nariadenia bolo osobitné združenie právnickou osobou s právnou subjektivitou.²²

Napriek tomu, že v dokumente Vnútorná organizácia občianskej iniciatívy Verejnost' proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989 sa explicitne spomína ustanovenie § 3 ods. 1 vládneho nariadenia č. 30/1939

Sb. z. a n. týkajúce sa právnej subjektivity osobitného združenia, nemožno bez ďalšieho potvrdiť záver, že iniciatíva Verejnosť proti násiliu bola právnickou osobou v zmysle platných právnych predpisov a disponovala tak právnou subjektivitou. Na to bolo potrebné povolenie, ktoré vydávalo ministerstvo vnútra a životného prostredia. Takéto povolenie získala Verejnosť proti násiliu až 28. decembra 1989.²³ Verejnosť proti násiliu teda až do času rozhodnutia o povolení osobitného združenia vydanom ministerstvom vnútra a životného prostredia bola len faktickým združením, pričom členovia konali a zaväzovali sa samostatne.

2.1 Majetkovoprávne postavenie Verejnosti proti násiliu po 28. decembri 1989

Ako už bolo podotknuté, Verejnosť proti násiliu nadobudla právnu subjektivitu a postavenie právnickej osoby až dňa 28. decembra 1989 na základe rozhodnutia ministerstva vnútra, pričom právnym základom jej vzniku a jej právnej subjektivity bolo vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n. Na rozdiel od iných politických strán či organizácií, ktoré boli združené v Národnom fronte, Verejnosť proti násiliu nemožno považovať za socialistickú organizáciu v zmysle ustanovenia § 18 a nasl. občianskeho zákonníka. V zmysle ustanovenia § 18 občianskeho zákonníka: „*Socialistickými organizáciami sú štátne, družstevné a spoločenské organizácie, ako aj iné organizácie, činnosť ktorých prispieva k rozvoju socialistických vzťahov.*“ Rovnakú definíciu socialistických organizácií používal aj hospodársky zákonník v ustanovení § 14. Z dikcie citovaného ustanovenia občianskeho zákonníka vyplýva, že za socialistickú organizáciu bolo možné považovať len takú organizáciu (štátnu, družstevnú, spoločenskú alebo inú), ktorá svojou činnosťou prispievala k rozvoju socialistických vzťahov.²⁴ Inými slovami, zameranie činnosti určitej organizácie na rozvoj týchto vzťahov bolo pojmovým znakom socialistickej organizácie.²⁵ Verejnosť proti násiliu teda nemožno subsumovať pod pojem socialistická organizácia, keďže v prípade Verejnosti proti násiliu nebola splnená predmetná materiálna podmienka, resp. nebol naplnený pojmový znak socialistickej organizácie.²⁶ Vzhľadom na to, že Verejnosť proti násiliu nemohla byť účastníkom občianskoprávných vzťahov ako socialistická organizácia, vstupovala do nich na základe ustanovenia § 488 občianskeho zákonníka. V zmysle tohto ustanovenia: „*Do občianskoprávných vzťahov vstupujú aj iné organizácie než socialistické, ak sú právnickými osobami.*“²⁷ *Pokiaľ tieto organizácie nie sú zriadené zákonom, môžu sa zriadiť len rozhodnutím alebo na základe privolenia orgánu, ktorý je na to povolaný.*“²⁸

Ustanovenie § 488 a nasl. občianskeho zákonníka bolo systematicky zaradené do prvej hlavy ôsmej časti pod rubrikou Úprava iných občianskoprávných vzťahov. Pod tieto ustanovenia boli subsumované rôznorodé právne vzťahy, pričom ich rôznorodosť bola daná jednak ich povahou, ako aj spôsobom ich vzniku. Spoločným znakom týchto rôznorodých právnych vzťahov bolo, že sa jednalo o vzťahy pre socialistickú spoločnosť atypické, pričom od právnych vzťahov upravených v predchádzajúcich častiach občianskeho zákonníka ich mala odlišovať aj skutočnosť, že dôvodom ich vzniku nebolo len uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb. K iným občianskoprávnym vzťahom boli radené dve kategórie vzťahov, a to vzťahy vznikajúce vo sfére vnútroštátnej ekonomiky a vzťahy vznikajúce v rámci medzinárodného obchodu. Nás bude, prirodzene, zaujímať detailnejšie prvá menovaná kategória. Pod ňu spadali vzťahy v oblasti malovýroby (drobné súkromné hospodárstvo v zmysle čl. 9 Ústavy ČSSR), ďalej majetkové vzťahy vznikajúce na základe iného vlastníctva jednotlivcov než osobného vlastníctva²⁹ a v neposlednom rade vzťahy vznikajúce pri činnosti iných ako socialistických organizácií; keďže sa na tieto organizácie nevzťahovali ustanovenia Hospodárskeho zákonníka o hospodárení

socialistických organizácií, majetkové vzťahy takýchto organizácií vo vzťahu k iným organizáciám (či už socialistickým alebo nie) a občanom boli regulované ustanoveniami ôsmej časti občianskeho zákonníka.³⁰ Práve do poslednej menovanej skupiny spadá aj iniciatíva Verejnosť proti násiliu, ktorá bola založená na základe špeciálneho vládneho nariadenia a bola povolená príslušným orgánom štátu, pričom jej osobitosťou bol nielen právny základ vzniku, ale aj ciele, ktoré sledovala. Uvedené znaky ju odlišovali od socialistických organizácií a determinovali charakter právnych vzťahov, do ktorých vstupovala.³¹

Ako sme už naznačili, účastníkmi iných občianskoprávných vzťahov mohli byť okrem tzv. nesocialistických organizácií spĺňajúcich kumulatívne podmienky určené v ustanovení § 488 občianskeho zákonníka aj socialistické organizácie podľa ustanovenia § 18 v spojení s ustanovením § 19 občianskeho zákonníka, občania a v súlade s ustanovením § 21 občianskeho zákonníka aj štát.³² Verejnosť proti násiliu mohla byť teda účastníkom občianskoprávných vzťahov a mohla vstupovať do vzťahov s vyššie identifikovanými subjektmi. V zmysle čl. 5 Stanov občianskeho hnutia Verejnosť proti násiliu s pôsobnosťou na území Slovenska prijatých dňa 26. decembra 1989,³³ s účinnosťou od rozhodnutia ministerstva vnútra a životného prostredia o povolení osobitného združenia, mal oprávnenie konať v mene hnutia Koordinačný výbor Verejnosti proti násiliu a po dohode s výborom ju mohli získať aj ďalšie regionálne koordinačné výbory formou písomného súhlasu, príp. základné skupiny Verejnosti proti násiliu na základe dohody s príslušným regionálnym koordinačným výborom.

Právna úprava iných občianskoprávných vzťahov mala svoje špecifiká, avšak subsidiárne sa na ňu vzťahovala aj právna úprava predchádzajúcich častí občianskeho zákonníka. Uvedené vyplýva z ustanovenia § 496 občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého v prípade absencie osobitnej právnej úpravy určitého vzťahu v rámci ôsmej časti občianskeho zákonníka (alebo iného zákona) sa na daný vzťah aplikujú ustanovenia občianskeho zákonníka, upravujúce vzťahy obsahom a účelom im najbližšie. Vzťah ôsmej časti občianskeho zákonníka k predchádzajúcim častiam predmetného predpisu bol teda vzťahom špeciality a v súlade so zásadou *lex specialis derogat legi generali* sa na skupinu iných občianskoprávných vzťahov aplikovali prioritne ustanovenia ôsmej časti občianskeho zákonníka a v prípade absencie úpravy určitého inštitútu alebo vzťahu v tejto časti sa daný vzťah, resp. inštitút spravoval relevantnými ustanoveniami občianskeho zákonníka predchádzajúcich častí. Na predmetnú skupinu právnych vzťahov sa teda *inter alia* vzťahovali aj základné zásady občianskoprávných vzťahov vyjadrené v čl. I-VIII občianskeho zákonníka, pričom čl. VIII stanovuje interpretačné pravidlo pre jednotlivé ustanovenia občianskeho zákonníka.³⁴ Okrem toho, že subsidiarita ustanovení predchádzajúcich častí občianskeho zákonníka vyplývala z ustanovenia § 496 Občianskeho zákonníka, niektoré ustanovenia ôsmej časti občianskeho zákonníka explicitne odkazovali na vybrané relevantné ustanovenia predchádzajúcich častí.³⁵ Na právne vzťahy Verejnosti proti násiliu sa teda vzťahovali všetky ustanovenia občianskeho zákonníka s určitými špecifikami vyplývajúcimi z ustanovení § 489 a nasl. občianskeho zákonníka, ak boli pre daný právny vzťah relevantné.

Kedže však Verejnosť proti násiliu nebola v zmysle ustanovenia § 18 občianskeho zákonníka považovaná za socialistickú organizáciu, na jej hospodárenie a majetkovoprávne postavenie sa nevzťahovali ustanovenia hospodárskeho zákonníka, ale iba príslušné ustanovenia občianskeho zákonníka.³⁶ V zmysle ustanovenia § 1 hospodárskeho zákonníka: „*Hospodársky zákonník upravuje zo vzťahov vznikajúcich pri riadení národného hospodárstva a pri hospodárskej činnosti socialistických*

organizácií (...).“ Hospodárske právo ako právne odvetvie upravovalo vzťahy vznikajúce pri riadení a hospodárskej činnosti socialistických organizácií. Fakt, že sa na Verejnosť proti násiliu ako na atypickú nesocialistickú organizáciu nevzťahovali ustanovenia hospodárskeho zákonníka ale neznamenal, že nemohla ako právnická osoba nadväzovať ekonomické vzťahy.³⁷ Ustanovenie § 3 ods. 2 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n. oprávňovalo Verejnosť proti násiliu vykonávať činnosti v rámci svojich organizačných predpisov, ktorými boli stanovy a v medziach platných zákonov. Na hospodársku činnosť Verejnosti proti násiliu sa tak primerane aplikovali ustanovenia občianskeho zákonníka, menovite najmä štvrtej (Služby) a piatej časti (Práva a povinnosti z iných právnych úkonov). V zmysle čl. 6 Stanov občianskeho hnutia Verejnosť proti násiliu s pôsobnosťou na území Slovenska³⁸ s názvom Hospodárska činnosť bola Verejnosť proti násiliu oprávnená uskutočňovať vlastnú výrobnú-obchodnú činnosť (napr. vydavateľskú) za účelom realizácie svojich programových cieľov a úloh. Jednotlivé skupiny a koordinačné výbory Verejnosti proti násiliu mali oprávnenie hospodáriť s vlastným majetkom, ktorý im bol prenechaný do trvalého, resp. dočasného užívania a ich činnosť mala byť financovaná z dotácií, príspevkov a darov, ktoré im boli poskytnuté inými organizáciami, jednotlivcami, príp. orgánmi štátnej moci, taktiež z prostriedkov nadobudnutých vlastnou hospodárskou činnosťou.

Občiansky zákonník rozlišuje socialistické spoločenské vlastníctvo (upravené v ustanoveniach §§ 123 – 124), osobné vlastníctvo (upravené v ustanovení § 125 a nasl.) a napokon rámcovo aj súkromné vlastníctvo (upravené v ôsmej časti). Podľa § 489 ods. 1 občianskeho zákonníka bolo súkromné vlastníctvo vymedzené negatívne, pričom museli byť kumulatívne splnené dve podmienky:

1. muselo ísť o individuálne vlastníctvo k veci; individuálny vlastníctvom sa v tomto prípade nemyslí len vlastníctvo fyzických osôb, ale aj právnických osôb – organizácií, ktoré neslúži všeobecnému záujmu a
2. daná vec nebola predmetom osobného vlastníctva; o osobné vlastníctvo sa jednalo v prípade, ak boli splnené podmienky podľa ustanovení §§ 125 – 126 občianskeho zákonníka, v zmysle ktorých predmety osobného vlastníctva slúžili na uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb občanov a zdrojom tohto vlastníctva bola najmä práca občana v prospech spoločnosti.

O súkromné vlastníctvo išlo aj v prípade vlastníctva nesocialistických organizácií. Aj súkromné vlastníctvo požívalo právnu ochranu, nie však v rovnakej miere ako osobné vlastníctvo.³⁹ Titulom nadobudnutia súkromného vlastníctva mohol byť v zmysle § 490 ods. 1 občianskeho zákonníka zmluva alebo dedenie, čo je v porovnaní s právnymi titulmi nadobúdania osobného vlastníctva reštriktívnejšia právna úprava.⁴⁰ Uvedené neznamená, že súkromné vlastníctvo nebolo možné nadobudnúť aj na základe rozhodnutia štátneho orgánu, prípadne na základe iných skutočností ustanovených v zákone. Tituly výslovne uvedené v ustanovení § 490 ods. 1 občianskeho zákonníka boli typickejšími spôsobmi nadobudnutia súkromného vlastníctva.⁴¹ Na súkromné vlastníctvo sa primerane vzťahovali ustanovenia občianskeho zákonníka o osobnom vlastníctve.

3. Záver

Verejnosť proti násiliu vznikla ako spontánna iniciatíva (hnutie), ktorej ciele sa prvé týždne prudko vyvíjali. Až do doby, než Ministerstvo vnútra a životného prostredia SSR vydalo rozhodnutie o povolení osobitného združenia v zmysle vládneho nariadenia č. 30/1939 Zb., t. j. do 28. decembra

1989, existencia Verejnosti proti násiliu bola len faktická, nebola právnickou osobou a nemala právnu subjektivitu, nemohla vstupovať do právnych vzťahov vo svojom mene. Od 28. decembra 1989 mala už právne postavenie právnickej osoby a mohla vstupovať do občianskoprávných vzťahov na základe ustanovenia § 488 občianskeho zákonníka. Nevzťahovali sa však na ňu príslušné ustanovenia Hospodárskeho zákonníka o hospodárení spoločenských organizácií, jej činnosť, právne úkony a vzťahy, do ktorých vstupovala boli regulované príslušnými ustanoveniami občianskeho zákonníka.

Právne postavenie Verejnosti proti násiliu sa zásadne zmenilo hneď 23. januára 1990, kedy bol prijatý zákon č. 15/1990 Zb., o politických stranách, keďže v zmysle ustanovenia § 9 ods. 1 uvedeného zákona sa považovala za politické hnutie v zmysle tohto zákona. Na základe ustanovenia § 7 o hospodárení politických strán sa mala spravovať rovnakým právnym režimom ako ostatné politické strany; vzťahovali sa na ňu teda príslušné ustanovenia hospodárskeho zákonníka.

Zaujal Vás tento článok?

Týmto to končiť nemusí. Článok najdete ve webovej podobe na:

<https://www.iurium.cz/2020/12/25/verejnost-proti-nasili/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 82-86.
- 2 Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), signatúra (ďalej sign.): 1.1, inventárne číslo (ďalej inv. č.): 1, kartón (ďalej k.): 1, č. j. 2.
- 3 Tamže.
- 4 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1.
- 5 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1, č. j. 30.
- 6 Tamže, č. j. 151-152.
- 7 Tamže, k.: 28, č. j. 29.
- 8 Tamže, č. j. 69.
- 9 Občianske združenie nebolo v tom čase zákonný pojem. Ústava ako i ďalšie právne predpisy poznali len pojem spoločenské organizácie. Terminológiu používanú v tom čase účinnými právnymi predpismi analyzujeme ďalej v texte.
- 10 V súčasnosti predstavuje deliacu líniu medzi občianskym združením a politickou stranou práve zákon č. 85/2005 Z. z. ,o politických stranách a politických hnutiach, a zákon č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov.
- 11 Združovacie právo nebolo (rovnako ako volebné právo) systematicky začlenené medzi práva občanov, ale do úvodných článkov. Použitím systematického výkladu tak môžeme dôjsť k záveru, že ústavodarca nechápal zhromažďovanie občanov ako ich právo, ale v podobe, v akej bolo identifikované v Ústave ČSSR, ako integrálnu súčasť spoločenského zriadenia, ako vyjadrenie štátneho režimu.
- 12 Čl. 4 a 6 Ústavy ČSSR.
- 13 LIPTÁK, Lubomír. Politické strany a ich miesto v slovenských dejinách. In: LIPTÁK, Lubomír. (ed.) *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava: ARCHA, 1992, s. 12.
- 14 Aj spoločenské organizácie ako napríklad ROH či SZM, ktoré neboli politickými stranami v pravom zmysle slova boli aktívnymi vykonávateľmi a agitátormi politiky KSČ.
- 15 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1, č. j. 2.
- 16 Tamže, č. j. 22.
- 17 Tamže, č. j. 151-152.

18 BĀRĀNY, Eduard. *Právna úprava politických strán na Slovensku*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 1999, s. 10-11.

19 Uvedená skutočnosť vyplýva aj z ustanovenia § 2 ods. 1 zákona o Národnom fronte. Napriek tomu, že tento predpis bol v roku 1970 zrušený, existencia a zverené úlohy Národného frontu zostali zachované, a teda Národný front si zachoval svoje postavenie v zmysle čl. 6 Ústavy ČSSR aj po roku 1970. Pozri napr.: BĀRĀNY, ref. 18, s. 11.

20 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 52-55.

21 Tamže, č. j. 59.

22 I keď by bolo namieste polemizovať o platnosti tohto vládneho nariadenia vzhľadom na dobu jeho prijatia, Verejnosť proti násiliu bola práve na základe tohto nariadenia povolená a explicitne ho spomína aj zákon č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov (§ 21 bod 3), keď ruší jeho platnosť. Je teda nepochybné, že tomuto právnenému predpisu bola priznaná právna relevancia.

23 ANTALOVÁ, Ingrid. MISTRÍKOVÁ, Mária. *Verejnosť proti násiliu 1989-1991. Svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998, s. 280.

24 KNAPP, Viktor. PLANK, Karol et al. *Učebnica československého občianskeho práva*. I. zväzok. Bratislava: Obzor, 1965, s. 191.

25 KRATOCHVÍL, Zdeněk et al. *Nové občianske právo*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 60-61.

26 Samozrejme, o uvedenom závere by bolo možné viesť polemiku, najmä vzhľadom na absenciu definície pojmu socialistický vzťah. Ak však vezmeme do úvahy, že základný rámec vzťahov vznikajúcich v štáte predstavuje ústava a v nej konkretizované štátne zriadenie (ktoré bolo reflektované v čl. 1 – 18 Ústavy ČSSR), možno tento záver s ohľadom na spôsob vzniku, ciele, činnosť a výsledky činnosti Verejnosti proti násiliu potvrdiť.

27 Ako už bolo uvedené, postavenie a právna subjektivita Verejnosti proti násiliu vyplývala z ustanovenia § 3 ods. 2 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n.

28 Povolenie vydalo ministerstvo vnútra a životného prostredia.

29 Súkromné vlastníctvo, ktoré bolo chápané ako atypický vzťah pre socialistické usporiadanie spoločnosti.

30 KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 689-691.

31 Verejnosť proti násiliu možno považovať za dobrovoľný spolok, resp. združenie, ktoré vzniklo v súlade s právnym poriadkom, keďže jej právny základ tkvie vo vládnom nariadení 30/1939 Sb. z. a n., ktorý však nemožno považovať za socialistickú organizáciu. K tomu pozri bližšie: tamže, s. 694.

32 Tamže, s. 693.

33 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 195-201.

34 V zmysle čl. VIII občianskeho zákonníka je potrebné jednotlivé ustanovenia tohto predpisu vykladať a uplatňovať v súlade so zásadami vyjadrenými v čl. I-VII občianskeho zákonníka.

35 Napríklad ustanovenie § 489a občianskeho zákonníka. K aplikácii jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka na iné občianskoprávne vzťahy regulované ustanoveniami ôsmej časti Občianskeho zákonníka pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 691-693.

36 KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 690, STUNA, Stanislava et al. *Hospodárske právo*. Praha: Orbis, 1966, s. 7.

37 STUNA, ref. 36 s. 7-8.

38 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 195-201.

39 Pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 697-699.

40 V zmysle § 133 občianskeho zákonníka bolo možné nadobudnúť osobné vlastníctvo nielen zmluvným prevodom a dedením, ale aj rozhodnutím štátneho orgánu alebo na základe iných skutočností ustanovených zákonom.

41 Pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 699-700.

Odborný článek

Problematika vlastnického práva k predmetom umeleckej (kultúrnej) hodnoty

Rudolf Kasinec a Marián Šuška

První z autorů je docentem v oboru teorie práva a dějin státu a práva, který působí jako vedoucí Katedry teorie práva a sociálních věd na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Druhý autor je interním doktorandem na téže katedře. Autoři se věnují vztahu práva a umění, vlastnickému právu k předmětům umělecké hodnoty a zásahům do autorských práv ze strany státních orgánů.

Abstrakt

V příspěvku analyzujeme zejména specifčnost předmětů kulturní hodnoty jako věcí v občansko-právním pojetí, přičemž se blíže zaměřujeme na problematiku vlastnického práva k těmto objektům. Vlastnické právo bylo podle francouzské Deklarace práv člověka a občana chápáno jako nedotknutelné a posvátné právo. Přímo až sakrální ukotvení vlastnictví mělo základ v nespravedlivém společenském uspořádání dané doby. V současnosti je uchopení pojmu vlastnictví odlišné. Při charakteristice tohoto pojmu je však nutné pamatovat na soubor unikátních předmětů, které tvoří samostatnou skupinu a řídí se zvláštním právním režimem - předměty umělecké hodnoty. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

This article is focused on the one of many aspects of cultural objects – that is the problem of property rights and ownership to cultural objects. The property rights themselves were already under the French Declaration of the Rights of Man and of the Citizen construed as being an inviolable and sacred rights, that no one can be deprived of private usage. Accepting and highlighting of the property rights even as sacred was the reason of unjust social system in that era. At present, the meaning of the property rights shifted from very sacred rights of few persons to the rights that belong to every single person and in this form are incorporated in constitutional documents of modern states, in which there is the rule of law (rechtsstaat). When defining and analyzing the property rights, we cannot omit an unique set of objects that form a special group regulated by a special legal regime – the cultural objects.

Úvod

Predmet kultúrnej hodnoty (ďalej aj len „PKH“) je pozitívnym právom definovaný pojem, a to konkrétne v zákone č. 206/2009 Z. z.¹ (ďalej aj len „zákon o múzeách“) ako pôvodný hmotný alebo duchovný doklad, ktorý má schopnosť priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji spoločnosti a má trvalý vedecký, historický, kultúrny alebo umelecký význam. Za predmet kultúrnej hodnoty (...) sa považuje aj prírodnina, ktorá má schopnosť vypovedať o vývoji prírody a má trvalý vedecký a historický význam. Ide o značne široko definovanú množinu predmetov o ktorej môžeme tvrdiť, že je (s výnimkou prírodnín, ktoré robia túto množinu ešte obsiahlejšiu) totožná s množinou predmetov kultúrneho dedičstva. Pojem kultúrne dedičstvo je definovaný v čl. 1 uznesenia č. 91/2001 Z. z.^{2, 3} Preto niektorí autori používajú namiesto tohto označenia pojem predmet kultúrneho dedičstva.⁴ Považujeme však za vhodnejšie používanie pojmu predmet kultúrnej hodnoty („PKH“), nakoľko pojem predmet kultúrneho dedičstva nie je pozitívno-právne vymedzený v slovenskej legislatíve. Najmä však uvádzaná definícia kultúrneho dedičstva je príliš „kostrbatá“ s množstvom pojmov ktoré už táto definícia bližšie nevymedzuje a tiež môžeme mať k nej i ďalšie výhrady.⁵

V zásade možno povedať, že PKH sú obdobne definované i v iných právnych dokumentoch⁶ s tým rozdielom, že priamou súčasťou definície PKH je okrem všeobecnej časti i tzv. enumeratívna (vymenovacia) časť, ktorá bližšie špecifikuje kategórie predmetov, a tak spresňuje trochu vágnejšie stanovenú všeobecnú časť. Čiže aby bol objekt predmetom kultúrnej hodnoty, musí spĺňať ako všeobecnú, tak i enumeratívnu časť definície. Istým spôsobom i zákon o múzeách obsahuje takúto „schému“, keď enumeratívnu časť nachádzame ako prílohu č. 2. Treba však podotknúť, že definícia PKH neobsahuje priame prepojenie všeobecnej časti na enumeratívnu časť tak, ako to je zvykom v tejto oblasti, a to napr. pri nadnárodnej legislatíve.⁷ Takto uchopená definícia má preto svoje pozitívne a negatívne, ktoré však už bližšie nebudeme rozoberať, keďže to nie je našim zámerom.

Do množiny pojmu PKH vymedzeného zákonom o múzeách tak z dôvodu širokej definície patria i mnohé pojmy na úseku kultúrneho dedičstva, ktoré sú upravené osobitnými právnymi predpismi. Takýmito pojmami sú napr.: kultúrna pamiatka,⁸ archeologický nález,⁹ archívny dokument,¹⁰ historický knižničný dokument¹¹ a iné.

Pre účely textu si úmyselne zúžime pojem PKH iba na hmotné predmety, nakoľko duchovné (pričom sa domnievame že vhodnejším pojmom by bol termín „nehmotné“) predmety ako napr. literárne a jazykové diela, zvyky, tradície, zemepisné názvy, ... budú mimo záber nášho textu. Preto budeme následne v texte chápať pojem PKH len v tomto zúženom „hmotnom“ rozsahu.

1. Obmedzenia vlastníckeho práva pri predmetoch kultúrnej hodnoty

1.1 Predmety kultúrnej hodnoty in stricto sensu

Predmety kultúrnej hodnoty bližšie upravuje už spomínaný zákon o múzeách a zákon č. 207/2009 Z. z.¹² Vecná pôsobnosť týchto zákonov je však zameraná najmä na tie PKH, ktoré nie sú chránené a evidované podľa osobitných právnych predpisov (napr. kultúrna pamiatka, archeologický nález a pod.).¹³ Teda na rozdiel od toho, ako sme definovali PKH na začiatku tohto textu, budeme teraz chápať množinu PKH ako množinu tých hmotných predmetov, ktoré spĺňajú definíciu PKH, ale zároveň nie sú osobitne upravené a chránené osobitnými predpismi pre oblasť kultúrneho dedičstva.

Takúto množinu predmetov tak budeme v texte označovať ako PKH in stricto sensu (ďalej v texte budeme chápať pod skratkou „PKH“ len PKH in stricto sensu).

1.2 Predmety kultúrnej hodnoty ako zbierkové predmety

Zákon o múzeách bližšie upravuje podmienky vlastníctva PKH pri subjektoch múzeí a galérií.¹⁴ V prípade PKH nadobúdaných do zbierkových fondov¹⁶ týchto subjektov bude platiť v určitých situáciách osobitný právny režim, a preto takéto predmety predstavujú osobitnú podkategóriu PKH, pričom zákon o múzeách ich označuje ako tzv. zbierkové predmety. Zákon o múzeách tento pojem definuje v § 2 ods. 2, podľa ktorého zbierkový predmet je predmet kultúrnej hodnoty, ktorý je odborne spravovaný vykonávaním základných odborných činností. Zbierkový predmet a poznatky získané jeho odborným spravovaním a vedeckým skúmaním sú súčasťou vedomostného systému múzea alebo galérie. Zbierkovým predmetom môže byť aj objekt v múzeu v prírode, ktorý vznikol jeho prenesením alebo rekonštrukciou pôvodného objektu.

V § 9 zákona o múzeách sú upravené podmienky nadobúdania zbierkových predmetov do vlastníctva (ergo do zbierkového fondu) múzeí a galérií, pričom zákon na tomto mieste kreuje i viaceré obmedzenia týkajúce sa nadobúdania vlastníckeho práva k zbierkovým predmetom. V prvom rade je príslušný subjekt povinný nadobúdať predovšetkým zbierkové predmety takého charakteru, ktoré sú v súlade s jeho zameraním a špecializáciou.¹⁷ Sankciou za neplnenie tejto povinnosti môže byť až zrušenie daného subjektu (pričom však môžeme predpokladať že by muselo ísť o neplnenie tejto povinnosti vo väčšom rozsahu, čo však už bude na posúdení príslušného odborného dohľadu a kontroly).¹⁸

Zároveň môžu subjekty nadobúdať zbierkové predmety do zbierkového fondu len určitým spôsobom, ktorý je v zákone taxatívne vymedzený, a to: kúpou, darom, vlastným výskumom, prevodom správy, zámenou s iným múzeom alebo galériou.¹⁹ Ide však (asi zámerne) o vágne definované pojmy (čo znamená „kúpou“? Zákon tu explicitne nehovorí o prevode vlastníckeho práva kúpnu zmluvou, preto sa autor domnieva, že pod týmto pojmom môžeme chápať i napr. príklep licitátora na dražbe) a taktiež nemožno pozabudnúť ani na spôsoby nadobudnutia predmetov do vlastníctva na základe iných právnych predpisov (napr. vydržaním predmetu v zmysle príslušných ustanovení (§ 134) OZ).

K tomu, aby sa zbierkový predmet stal súčasťou zbierkového fondu (a teda vlastníctvom) daného subjektu nám nepostačuje len nadobúdací právny titul a modus, ktoré by nám za iných okolností zabezpečili nadobudnutie vlastníckeho práva k veci, ale pristupuje k tomu i ďalšia obligatórna podmienka. Touto podmienkou je kladné rozhodnutie štatutárneho orgánu subjektu, resp. inej osoby písomne poverenej týmto orgánom o nadobudnutí príslušného zbierkového predmetu, a to po predošlom posúdení komisiou na tvorbu zbierok.²⁰ Po nadobudnutí takéhoto predmetu zákon kreuje povinnosť subjektu zapísať tento predmet do odbornej evidencie zbierkového fondu subjektu.²¹ Aby nenastali určité nedorozumenia, treba zdôrazniť, že zbierkovými predmetmi môže byť i napr. kultúrna pamiatka²² alebo archeologický nález²³ – tieto objekty však stoja teraz mimo nášho záujmu.

Osobitné reštrikcie pri zbierkových predmetoch sa týkajú ius disponendi vlastníckeho práva, a to konkrétne možnosti vyviezť a doviezť tieto predmety z/na územie iného štátu.²⁴ Tejto problematike je v zákone venovaná i náležitá starostlivosť, keď sa s ňou stretávame na viacerých miestach v zákone, pričom osobitne je jej vyčlenený § 17 zákona – Vývoz a dovoz zbierkového predmetu. Zákon o múzeách rozdeľuje vývoz zbierkového predmetu podľa časového rozsahu na a) trvalý a b) dočasný.

Ad a) V prípade trvalého vývozu zbierkového predmetu – ten je možný iba (*nota bene*) v prípade zámeny za iný zbierkový predmet obdobného charakteru a ide o pomerne zložité správne konanie (pričom „posledné slovo“ má v tomto procese Ministerstvo kultúry SR). Z toho nám teda vyplýva, že *ius disponendi* vlastníckeho práva k zbierkovému predmetu je v tomto ohľade limitované na úplné minimum (keďže trvalý vývoz zbierkového predmetu bez zámeny s obdobným predmetom nie je možný a ak aj možný je v prípade zámeny, tak musí tomu predchádzať splnenie uvedených podmienok). Dodržiavanie týchto záväzkov je podporené i hrozbou prípadnej sankcie (v prípade neoprávneného trvalého vývozu²⁵ hrozí najvyššia správna sankcia uvedená v zákone o múzeách – pokuta v hodnote až do výšky 100 000 eur²⁶ a je možné i iniciovanie trestnoprávneho konania).

Ad b) V prípade dočasného vývozu zbierkového predmetu je právna úprava o čosi menej prísnejšia, no napriek tomu zákon formuluje viaceré reštrikcie. Zbierkový predmet je možné dočasne vyviezť (opäť tomu predchádza príslušné správne konanie), avšak len na účel určený zákonom²⁷a na dobu maximálne 2 rokov.²⁸ Zaujímavým aspektom tohto dočasného vývozu je, že zákon presne normuje o aký typ zmluvy má ísť, vrátane uvedenia niektorých jej obligatórných náležitostí. V prípade dočasného vývozu je príslušný subjekt povinný uzatvoriť s druhou zmluvnou stranou zmluvu o výpožičke alebo zmluvu o nájme, pričom zákon explicitne odkazuje na občiansko-právne ustanovenia týchto zmlúv.²⁹ Povinnou súčasťou takejto zmluvy musia byť ustanovenia o zabezpečení ochrany, bezpečnosti a starostlivosti o tieto predmety, ako aj ustanovenia o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri preprave a prezentácii predmetu. Zákon už bližšie (až na jednu výnimku, viď ďalej text) nerozvádza detailnejšie akým spôsobom sa majú tieto záväzky naplniť, ale ponecháva to na zmluvné strany. Spomínanou výnimkou je čiastočné precizovanie ustanovení zmluvy o zodpovednosti za škodu v prípade vzniku škody, keď zákon explicitne zakotvuje, že daná zmluva musí obsahovať zmluvnú povinnosť druhej zmluvnej strany nahradiť múzeu alebo galérii všetky škody vzniknuté od prevzatia zbierkového predmetu druhou zmluvnou stranou do vrátenia zbierkového predmetu múzeu alebo galérii.³⁰

V prípade dovozu zbierkového predmetu do SR sú stanovené taktiež určité reštrikcie. Zákon uvádza, že na územie SR nemožno doviesť zbierkový predmet, ktorý je chránený podľa právneho poriadku iného štátu³¹ – i keď sa to možno na prvý pohľad nezdá, ide o významnú podmienku normovanú predpismi medzinárodného práva verejného³² – táto podmienka vyjadruje, že príslušný štát, z ktorého sa predmet exportuje (protiprávne) musí v prvom rade v svojom právnom poriadku zakotvovať, že ide o dôležitý predmet z hľadiska kultúrnej hodnoty, inak by³³ sa daná vec posudzovala ako bežná vec v občiansko-právnom zmysle. Po splnení tejto podmienky zákon následne stanovuje, kedy i napriek splneniu tejto podmienky nemožno doviesť takýto predmet (napr. ak je zrejme, že ide o odcudzený predmet).

Z hľadiska zbierkového predmetu (a teda PKH) si všimnime aj ďalšie diferenciacie, ktoré odlišujú tento predmet od „bežnej“ veci v občiansko-právnom zmysle. Predovšetkým, zbierkový predmet nemožno zatažiť vecnými právami k cudzej veci (*iura in re aliena*), napr. záložným právom. Taktiež zbierkový predmet je vyňatý spod exekúcie³⁴ a tiež i konkurzu³⁵.

V prípade, že sa múzeum alebo galéria ide zrušiť, musí príslušný zriaďovateľ alebo zakladateľ tohto subjektu³⁶ ponúknuť zbierkové predmety v zákone určenom časovom predstihu inému múzeu alebo galérii s obdobnou špecializáciou a zameraním.³⁷

Diskutovaným obmedzením je i zákaz nadobúdať PKH ako zbierkové predmety do múzeí a galérií, ak ide o predmety získané z trestnej činnosti, najmä čo sa týka archeologických nálezov získaných

z nepovolených výskumov a výkopov. Ustanovenie predstavuje logický krok k tomu, aby nedochádzalo k získavaniu prospechu (koristení) z trestného činu inej osoby³⁸, nakoľko hodnota takýchto predmetov môže značne vysoká³⁹ a, čo je dôležitejšie, takýmto spôsobom dochádza k nenávratnému poškodeniu až k zničeniu PKH, náleзовých situácií a historických/archeologických lokalít.⁴⁰

1.3 Predmety kultúrnej hodnoty ktoré nie sú zbierkovými predmetmi

Okrem PKH ktoré sú uchovávané v múzeu alebo v galérii (ako zbierkové predmety) existujú i PKH, ktoré sú vlastnené osobami odlišnými od týchto „zbierkotvorných“ subjektov, t. j. akýmkoľvek inými právnickými a fyzickými osobami. Takéto PKH sa spravujú značne odlišnejším právnym režimom než by sa na prvý pohľad mohlo zdať,⁴¹ a tento právny režim si teraz bližšie priblížime. Ešte pred detailnejšou analýzou si označíme také PKH ktoré nie sú zároveň zbierkové predmety ako nPKH (teda nezbiierkové predmety kultúrnej hodnoty), hoci zákon o múzeách a ani ďalšie právne predpisy neformulujú osobitný termín pre túto kategóriu PKH, no uvádzame ho preto, aby nedošlo k neželaným zámenám v pojmoch.

Jedným z významných znakov odlišujúcich nPKH od zbierkových predmetov je povinnosť zápisu predmetu do príslušnej evidencie. Táto povinnosť závisí od charakteru vlastníka či dokonca čo i len držiteľa príslušného nPKH. V prípade že ide o tzv. predajcu,⁴² tento má povinnosť zapísať nPKH do evidencie predmetov kultúrnej hodnoty, a to i v prípade, ak je PKH čo i len v jeho držbe. Túto evidenciu vedie samotný predajca, a to na účel identifikácie PKH a na zabránenie pohybu s PKH, ktoré boli nelegálne vyvezené zo štátu pôvodu, z tretieho štátu alebo pochádzajú z trestnej činnosti. Touto povinnosťou SR naplňa záväzky jej vyplývajúce z medzinárodných zmlúv.^{43, 44} V prípade prevodu nPKH má predajca povinnosť písomne informovať príslušného nadobúdateľa nPKH o povinnostiach vyplývajúcich z právnych predpisov, ktoré sa vzťahujú na vývoz daného predmetu z územia SR.⁴⁵

Iná situácia nastáva, pokiaľ vlastníkom nPKH je osoba odlišná od predajcu.⁴⁶ V takomto prípade je už iba na zvážení vlastníka predmetu, či daný nPKH zapíše do tzv. evidencie predmetov kultúrnej hodnoty (ďalej aj len „evidencia“) vedenú Ministerstvom kultúry SR (ďalej aj len „MK SR“).⁴⁷ V prípade zápisu predmetu do evidencie sa významným spôsobom mení právny režim nPKH. Medzi tieto zmeny patrí napr. oprávnenie vlastníka nPKH uložiť tento predmet v príslušnom múzeu alebo galérii,⁴⁸ pričom pre toto prevzatie predmetu zákon o múzeách stanovuje obligatórne typ zmluvy o úschove podľa OZ.⁴⁹ Pokiaľ sa pri zápise nPKH do evidencie preukáže jeho vysoká hodnota⁵⁰ MK SR môže ex offio začať proces vyhlásenia daného predmetu za národnú kultúrnu pamiatku. V rámci kreovaných povinností je vlastník evidovaného nPKH pred predajom predmetu povinný poskytnúť príslušnému múzeu alebo galérii – čím takto vzniká na tomto evidovanom nPKH určitý typ zákonného predkupného práva. Podľa ustanovení § 16 ods. 8 zákona o múzeách, ak dôjde k zmene vlastníctva nPKH, tak povinnosti (vrátane uvedeného predkupného práva) zostávajú zachované. Takto konštruované ustanovenie tak umožňuje napr. v prípade dedenia zachovanie predkupného práva múzea alebo galérie. Z ďalších povinností vlastníka evidovaného nPKH by sme mohli ešte spomenúť povinnosť oznámiť MK SR odcudzenie tohto predmetu, a to v časovom rozsahu do 30 dní odo dňa, kedy sa o odcudzení vlastníka dozvedel (ergo podmienka je viazaná na subjektívnu vedomosť vlastníka o odcudzení). Rovnaká notifikačná povinnosť platí pre vlastníka i v prípade navrátenia tohto odcudzeného predmetu.

Vývoz a dovoz nPKH je upravený samostatným zákonom, a to už spomenutým zákonom č. 207/2009

Z. z. Zákon opäť rozlišuje, či ide o a) trvalý alebo b) dočasný vývoz.

Ad a) V prípade trvalého vývozu nPKH už podmienky na jeho vývoz nie sú tak striktné limitované ako v prípade zbierkového predmetu, avšak zákon stále normuje viaceré reštrikcie obmedzujúce ius disponendi vlastníka. Pri trvalom vývoze nPKH zákon diferencuje, či ide o predmet ktorý patrí do niektorej z kategórií uvedených v prílohe č. 1 zákona alebo nie. Pokiaľ je tento predmet súčasťou niektorej z uvedených kategórií, v takom prípade možno daný nPKH vyviezť len po udelení povolenia ktoré vydáva MK SR, a to po predchádzajúcom správnom konaní, do ktorého sú zapojené viaceré subjekty so špecializáciou v tejto oblasti.⁵¹ Zákon zároveň taxatívne vymedzuje, kedy bude takáto žiadosť zamietnutá – ide o prípady, kedy sa zistí, že daný nPKH napr. spĺňa podmienky na vyhlásenie ho za národnú kultúrnu pamiatku.⁵²

Ad b) V prípade dočasného vývozu nPKH sú podmienky v komparácii s vývozom zbierkového predmetu stanovené obdobne, taktiež je napr. zachované i maximálna 2 ročná doba vývozu od momentu vydania povolenia.⁵³

Obdobným spôsobom ako pri zbierkových predmetoch sú i tu kreované ustanovenia o dovoze nPKH na územie SR.⁵⁴

V prípade vývozu i dovozu predmetu – či už zbierkového predmetu alebo nPKH však treba mať stále na mysli, že sme súčasťou Európskej únie ktorá v záujme zachovania jednotného trhu vrátane jeho kvalít (jednotná kontrola na vonkajších hraniciach Európskej únie, rovnaký colný režim a pod.) reguluje vývoz i dovoz PKH prostredníctvom viacerých právnych predpisov.⁵⁵

Záver

Primárnym cieľom tohto príspevku bolo bližšie analyzovať pojem hmotného predmetu kultúrnej hodnoty (ďalej aj len „PKH“) z hľadiska obmedzenia vecných práv, a to najmä vlastníckeho práva. Pojem predmet kultúrnej hodnoty zahŕňa veľké množstvo objektov, ktorých základnou a obligatórnou vlastnosťou je to, že v sebe zahŕňajú určitý aspekt kultúry, odkaz na určitú ľudskú spoločnosť a stupeň jej vývoja (s výnimkou prírodnín, ktoré miesto civilizácie odkazujú na určitý vývojový stupeň či históriu prírody). Môžeme tak konštatovať, že tieto predmety majú teda určitú kultúrnu hodnotu. Definícia predmetu kultúrnej hodnoty je však značne extenzívna a zahŕňa v sebe viaceré podmnožiny (napr. kultúrne pamiatky, archeologické nálezky, historické knižničné dokumenty), ktoré sú upravené osobitnými predpismi. Preto sme sa rozhodli zúžiť obsah pojmu predmet kultúrnej hodnoty iba na tie hmotné predmety, ktoré nie sú partikulárne upravené osobitnými právnymi predpismi.

Pred analýzou vlastníckeho práva sme pri predmetoch kultúrnej hodnoty in stricto sensu poukázali na to, že sa tieto predmety ešte ďalej delia na 2 podskupiny, a to zbierkové predmety a nezberkové predmety kultúrnej hodnoty (uvádzané aj pod skratkou nPKH. Názov bol vytvorený autormi tohto textu, nakoľko zákony neuvádzali osobitnú terminológiu a najmä aby bola táto skupina odlišená od iných PKH). Pri oboch týchto podskupinách sme zistili významné obmedzenia týkajúce sa vlastníckeho práva, a to i medzi sebou, čo však bolo dané povahou daného predmetu.

Výrazné obmedzenia pri právnej dispozícií s predmetmi kultúrnej hodnoty nastávajú už pri nadobudnutí takéhoto predmetu (napr. pri zbierkových predmetoch mohli tieto predmety nadobudnúť iba určité subjekty s príslušnou špecializáciou, a to iba uvedeným spôsobom nadobudnutia. Pri

nPKH zas napr. existuje v určitých prípadoch povinnosť zapísať predmet do príslušnej evidencie – pri subjekte predajcov dokonca i v situácii, ak sú čo i len držiteľia týchto predmetov. Okrem toho právne predpisy kreujú i zákonné predkupné právo na takéto predmety, atď). Ďalšie výrazné obmedzenia sa týkajú možnosti vyviezť a doviesť predmet kultúrnej hodnoty – a to ako natrvalo, tak i dočasne. V určitých prípadoch je takáto možnosť ius disponendi limitovaná na úplné minimum (pri trvalom vývoze zbierkového predmetu), inokedy síce menej reštriktívne, no stále s mnohými podmienkami (dočasný vývoz iba na 2 roky, iba na cieľ uvedený vo vývoznnej licenci a pod.). Okrem toho nájdeme i ďalšie odlišnosti od „bežných“ vecí v občiansko-právnom zmysle (napr. zbierkové predmety nemožno zafažiť, nemôžu byť predmetom exekúcie ani konkurzu, atď.).

Z uvedeného tak môžeme súdiť, že predmety kultúrnej hodnoty predstavujú osobitnú kategóriu vecí v občiansko-právnom ponímaní s mnohými reštrikciami, a tak môžeme hovoriť, že ide o veci, pri ktorých je splnená podmienka čiastočného obmedzenia nakladania s vecou, teda že ide o čiastočné veci/res extra commercium.

Zaujal Vás tento článok?

Tímto to končiť nemusí. Článok nájdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2020/12/22/vlastnicke-pravo-umelecke-predmety/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 Zákon č. 206/2009 Z. z., o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb., o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

2 Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 91/2001 Z. z., k Deklarácii Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z 28. februára 2001.

3 Kultúrne dedičstvo je nenahraditeľným bohatstvom štátu a jeho občanov, je dokladom vývoja spoločnosti, filozofie, náboženstva, vedy, techniky, umenia, dokumentom vzdelanostnej a kultúrnej úrovne slovenského národa, iných národov, národnostných menšín, etnických skupín a jednotlivcov, ktorí žijú alebo v minulosti žili na území Slovenska.

4 Viď napr. Michalík, T. Krádeže predmetov kultúrneho dedičstva ako strata časti identity pohľadom právnik. *Múzeum*, 2013, roč. LIX, č. 1, s. 8-10.

5 Vymedzenie výhrad by však už bolo na osobitný článok a preto sa už ďalej tomuto bližšie nevenujeme, nakoľko zámer nášho príspevku je odlišný.

6 Príklady takýchto právnych predpisov viď ďalej text.

7 Viď napr. čl. 1 dohovoru o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1980 Zb.).

8 Pojem definovaný zákonom č. 49/2002 Z. z., o ochrane pamiatkového fondu.

9 Tamtiež.

10 Definovaný zákonom č. 395/2002 Z. z., o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov.

11 Definovaný zákonom č. 126/2015 Z. z., o knižniciach a o zmene a doplnení zákona č. 206/2009 Z. z., o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb., o priestupkoch v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 38/2014 Z. z.

12 Zákon č. 207/2009 Z. z., o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z., o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

13 Explicitne to uvádza § 1 písm. b zákona o múzeách: tento zákon upravuje „ochranu predmetov kultúrnej hodnoty, ktoré sú evidované podľa tohto zákona a nie sú chránené a evidované podľa osobitných predpisov pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva.“

14 Tieto subjekty – múzeá a galérie zákon o múzeách definuje a zároveň vymedzuje ich práva a povinnosti.

15 Ďalej aj len „subjekt“, alebo „subjekty“.

- 16** Čo je zbierkový fond zákon o múzeách definuje v § 2 – Základné pojmy.
- 17** Viď § 9 ods. 1 zákona o múzeách.
- 18** Viď bližšie § 5 ods. 8 a tiež § 18 zákona o múzeách.
- 19** Konkrétne definované v § 9 ods. 6.
- 20** Viď § 9 ods. 3 až 5 zákona o múzeách.
- 21** Viď § 10 zákona o múzeách.
- 22** Viď § 9 ods. 10 zákona o múzeách.
- 23** Viď § 9 ods. 11 zákona o múzeách.
- 24** Treba dodať že obdobne je upravený i vývoz a dovoz predmetu v rámci štátu, i keď samozrejme, z povahy vecí sú stanovené požiadavky menej prísnejšie – viď § 12 zákona o múzeách.
- 25** Čo sa chápe pod “neoprávneným trvalým vývozom” uvádzajú príslušné skutkové podstaty sankcií, viď ďalej v texte.
- 26** Viď § 20 ods. 1 písm. d) zákona o múzeách.
- 27** T. j. na prezentačný, vedecko-výskumný, reštaurátorský alebo konzervátorský účel – viď § 17 ods. 5.
- 28** Výnimku z maximálne 2-ročnej doby predstavujú zastupiteľské úrady SR v zahraničí, avšak ostatné podmienky pre vývoz predmetu zostávajú v platnosti i pre tieto subjekty.
- 29** Pri zmluve o výpožičke na § 659 – 662 OZ, pri zmluve o nájme § 663 – 723 OZ.
- 30** Viď § 17 ods. 6 a nasl. zákona o múzeách, taktiež i § 13 výnosu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 10. augusta 2015č. MK-2544/2015-110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a v galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty.
- 31** Viď § 17 ods. 12 zákona o múzeách.
- 32** Viď bližšie napr. Dohovor o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov.
- 33** S vysokou pravdepodobnosťou, avšak by záviselo i od ďalších (nielen) právnych skutočností.
- 34** Viď § 114 zákona č. 233/1995 Z. z., exekučný poriadok, v kombinácii s § 10 ods. 7 zákona o múzeách.
- 35** Viď § 72 ods. 1 zákona č. 7/2005 Z. z. v kombinácii s § 10 ods. 7 zákona o múzeách.
- 36** Zákon rozlišuje medzi zriaďovateľom zakladateľom múzea/galérie, viď bližšie § 3 zákona o múzeách.
- 37** Viď § 4 zákona o múzeách.
- 38** Ide o osobitnú skupinu trestných činov proti majetku vymedzených v § 231 – 234 trestného

zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.).

39 Viď bod č. 1 a nasl. preambuly nariadenia správu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/880 zo 17. apríla 2019 o vstupe a dovoze tovaru kultúrnej hodnoty.

40 Problematika amatérskych archeologických hľadačov či tzv. detektoristov a otázka povolenia takéhoto konania je široko diskutovaná i na medzinárodnej scéne.

41 A to nielen v oblasti vlastníckeho práva.

42 Predajca je právne definovaný v § 7 zákona č. 207/2009 Z. z. ako osoba, ktorej predmetom podnikania alebo činnosti je obchodovanie s predmetom kultúrnej hodnoty. V praxi sa títo predajcovia označujú rôzne, pričom tiež závisí od charakteru takejto obchodnej činnosti. Ide o obchodníkov/dílerov s umením, starožitníctva, aukčné siene a pod.

43 Konkrétne v tomto prípade ide o čl. 10 písm. a) dohovoru o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1980 Zb.).

44 Viď § 7 zákona č. 207/2009 Z. z.

45 Tamtiež.

46 Pričom môže ísť ako o fyzickú osobu, tak i o právnickú osobu.

47 Viď § 6 písm. f) zákona o múzeách.

48 Za podmienky existujúcich priestorových a odborných kapacít – viď § 16 zákona o múzeách.

49 Zákon o múzeách explicitne odkazuje na § 747 – 753 OZ.

50 Ktorú zákon o múzeách bližšie konkretizuje, že má ísť o vedeckú, historickú, kultúrnu či umeleckú hodnotu.

51 Pre bližšie informácie viď § 2 zákona č. 206/2009 Z. z., najmä ods. 4 a 5.

52 § 2 ods. 10 zákona č. 207/2009 Z. z.

53 Viď § 2, určujúcim odsekom pre dočasný vývoz je odsek 15.

54 Viď § 5 zákona č. 207/2009 Z. z. a tiež § 16 zákona o múzeách, resp. predchádzajúci text.

55 Napr. nariadenie Rady (ES) č. 116/2009 z 18. decembra 2008 o vývoze tovaru kultúrneho charakteru (kodifikované znenie) alebo nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/880 zo 17. apríla 2019 o vstupe a dovoze tovaru kultúrnej hodnoty.

Odborný článek

Užívání poľovných revírov na Slovensku - medzi Scyllou a Charybdou

Tomáš Mészáros

Autor pôsobí jako odborný asistent na Katedře teorie práva a sociálních věd Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. V jeho akademickém působení rezonují různá interdisciplinární témata na pomezí práva, filozofie, etiky či filmové vědy, stejně tak snaha propojovat teoretická témata s praktickými aspekty, pro kterou nachází inspiraci v advokátní praxi.

Abstrakt

Cílem článku je analýza aktuální platné slovenské právní úpravy týkající se problematiky užívání poľovných revírů, konkrétně způsobu postoupení tohoto užívání. Aplikační praxe poukazuje na to, že současný právní stav způsobuje mnoho sporů. Subjekty, které se v těchto sporech snaží domoci ochrany svých práv, se nachází v komplikované situaci - na jedné straně je zpochybňována možnost ochrany jejich subjektivních práv v rovině správního soudnictví a zároveň je náročná i občanskoprávní soudní ochrana. Článek se věnuje příčinám vzniku tohoto problému a zároveň zkoumá modely řešení v legislativní rovině (de lege ferenda). Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

The aim of the article is to analyze Slovak legislation concerning the issue of the use of hunting grounds, especially the procedure of assigning the use of hunting grounds. The current legal situation causes several disputes. These disputes are defined by the special procedural situation of the disputes parties - on the one hand, the possibility of application of the administrative procedures is questioned by courts and at the same time civil law protection is also problematic. The article deals with the causes of this problem and at the same time examines models of solutions at the legislative level.

1. Spoločenská percepcia problému: boj o poľovné revíry

Poľovníctvo patrí k aktivitám, ktoré má v slovenskom prostredí stáročnú tradíciu. Táto skutočnosť je determinovaná vhodnými prírodnými podmienkami, ako aj dostatkom voľne žijúcej zveri vysokej genetickej hodnoty.

Významný status tejto aktivity priznáva v normatívnej rovine aj samotný zákon č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,¹ v ktorom je explicitne konštatované, že poľovníctvo je súčasťou nášho kultúrneho bohatstva.²

Súbežne s dlhou históriou faktického výkonu poľovníctva na našom území sa rozvíja aj právna regulácia tejto aktivity. Z dobových dokumentov je zrejmé, že poľovné revíry boli vytvorené už v rannom období v rokoch panovania Štefana I. (1000 – 1038), pričom prvá písomná zmienka o práve na poľovanie pochádza z roku 1075. Je ňou donačná listina, ktorou sa opátstvu vo Svätom Beňadiku, okrem úžitkov z pôdy, dáva aj právo na poľovanie a lov rýb.³

Súčasná všeobecná laická predstava o poľovníctve je spájaná s bezprostredným lovom zveri, avšak úloha poľovníctva je koncipovaná omnoho širšie a nie je vhodné ju zúžiť len na samotný lov. V súčasnosti je možné badať snahu o hľadanie výraznejších prienikov medzi poľovníctvom a ochranou životného prostredia. V dôsledku prepájania poľovníctva s ekologickou agendou narastá aj verejnoprávny význam tejto aktivity.

Je zrejmé, že výkon práva poľovníctva sa realizuje vždy v určitom čase a priestore. Z priestorového hľadiska je kľúčovým legislatívnym pojmom poľovný revír, ktorý je definovaný ako poľovný pozemok alebo súbor súvislých poľovních pozemkov jedného alebo viacerých vlastníkov vymedzených v rozhodnutí orgánu štátnej správy poľovníctva, v ktorom možno vykonávať právo poľovníctva, pričom za poľovný revír sa považuje aj samostatná zvernica a samostatná bažantnica.⁴

Začiatkom deväťdesiatych rokov predstavovala výmera poľovnej plochy na našom území 4 422 674 ha a bola rozdelená na 1 310 poľovních revírov. Od roku 1992⁵ došlo pri prakticky nezmenenej výmere poľovnej plochy k významným zmenám, najmä vo výmere a počte poľovních revírov. Pre porovnanie – v roku 1998 bolo na Slovensku 1 747 poľovních revírov (nárast o 437 poľovních revírov). Priemerná výmera poľovného revíru predstavovala 2 543 ha (zníženie o 757 ha).

V roku 2017 výmera poľovních pozemkov na Slovensku tvorila spolu 4 427 344 ha a uznaných bolo 1 877 poľovních revírov s priemernou výmerou poľovného revíru 2358,73 ha. Medzi výmerami jednotlivých poľovních revírov sú veľké rozdiely, pohybujú sa v rozpätí od 504 ha do 42 164 ha.⁶

O využití práva poľovníctva v jednotlivých poľovních revíroch rozhoduje vlastník samostatného poľovného revíru alebo vlastníci spoločného poľovného revíru, pričom platí, že poľovný revír môžu užívať sami, prostredníctvom nimi založenej poľovníckej organizácie alebo jeho užívanie môžu postúpiť zmluvou o užívaní poľovného revíru.⁷

Posledná zo zmiených modalít užívania poľovného revíru spôsobuje v praxi najväčšie problémy a je základom mnohopočetných sporov, ktoré sa týkajú poľovních revírov naprieč celým Slovenskom. Z miernou dávkou páťosu by sme tieto spory mohli označiť ako „boj o poľovné revíry.“

Základné kontúry týchto sporov sú takmer totožné⁸ a sú vymedzené na osi subjektov zhromaždenie vlastníkov poľovních pozemkov – budúci užívateľ poľovného revíru – okresný úrad.

2. Právny kontext boja o poľovné revíry

Jadrom problému je samotný mechanizmus, akým sa postupuje užívanie poľovného revíru.⁹ Tento mechanizmus je možné rozčleniť na dve etapy: prvá etapa je rozhodovanie o postúpení užívania poľovného revíru vlastníckmi poľovných pozemkov (súkromnoprávna fáza) a druhá etapa je evidencia zmluvy o užívaní poľovného revíru okresným úradom (verejnoprávna fáza).

V prvej fáze rozhodujú vlastníci poľovných pozemkov na zhromaždení vlastníkov poľovných pozemkov o postúpení užívania poľovného revíru.¹⁰ Takéto zhromaždenie zvoláva zástupca najmenej jednej tretiny vlastníkov poľovných pozemkov písomnou pozvánkou alebo verejnou vyhláškou, ktorá musí byť zverejnená vo všetkých dotknutých obciach obvyklým spôsobom najmenej 5 pracovných dní pred konaním zhromaždenia.

Samotné zhromaždenie je uznášaniaschopné, ak je na ňom prítomná najmenej nadpolovičná väčšina vlastníkov poľovných pozemkov, pričom zhromaždenie rozhoduje nadpolovičnou väčšinou počítanou z výmery všetkých poľovných pozemkov začlenených do daného poľovného revíru.¹¹

Priebeh zhromaždenia sa povinne osvedčuje notárskou zápisnicou,¹² ktorej prílohou je listina prítomných.¹³ Zápis do listiny prítomných zabezpečuje a overuje zvolávateľ.

Na takomto zhromaždení sa rozhoduje de facto o základných náležitostiach zmluvy o užívaní poľovného revíru. Konkrétne, vlastníci poľovných pozemkov hlasujú najmä o:

- subjekte, ktorému bude právo užívať poľovný revír postúpené (budúci užívateľ),¹⁴
- výške a spôsobe vyplatenia náhrady za postúpenie užívania poľovného revíru za každý hektár poľovného pozemku, ako aj
- ďalších podmienkach užívania poľovného revíru.

Na zhromaždení sú zároveň zvolení splnomocnenci, ktorým sa určí konkrétny rozsah zastupovania vlastníkov poľovných pozemkov, najmä poverenie na podpis zmluvy o užívaní poľovného revíru. Primárnou úlohou splnomocnencov je zastupovať vlastníkov poľovných pozemkov v druhej etape (vo verejnoprávnej fáze) v pozícii účastníkov správneho konania v procese evidencie zmluvy.¹⁵

Evidenciu zmluvy vykonáva príslušný okresný úrad.¹⁶ Zákon o poľovníctve rámcovo vymedzuje procesný postup okresného úradu v procese evidencie zmlúv o užívaní poľovného revíru. Okresný úrad zmluvu:

- zaeviduje, ak ju uzatvorila fyzická osoba alebo právnická osoba podľa § 13 ods. 1 zákona č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve a ak ju podpísali vlastníci spoločného poľovného revíru vlastníci najmenej nadpolovičnú väčšinu poľovných pozemkov z výmery poľovného revíru. Súčasťou žiadosti o evidenciu zmluvy je notárska zápisnica osvedčujúca priebeh zhromaždenia;
- nezaeviduje zmluvu, ak na užívanie poľovného revíru je už zaevidovaná iná zmluva, ak zmluva nespĺňa náležitosti podľa § 14 ods. 3¹⁷ alebo ak zmluva nie je uzatvorená so subjektom podľa § 13 ods. 1.

Z predostretého abstraktného opisu sa môže javiť proces postúpenia užívania poľovného revíru ako jednoznačný a pomerne triviálny. Prax však poukazuje na opak.

Vzhľadom na často komplikovanú a mnohopočetnú štruktúru vlastníkov¹⁸ poľovních pozemkov začlenených do spoločného poľovného revíru dochádza k problémom už pri procese zvolania a priebehu zhromaždenia vlastníkov poľovních pozemkov. Častým javom je paralelné zvolanie dvoch zhromaždení (iniciováných odlišnými „záujemcami“ o užívanie poľovného revíru), poprípade zvolanie zhromaždenia na mieste (obvykle notárskom úrade), ktoré je vzdialené stovky kilometrov od územia poľovného revíru.

Samotný spor následne spočíva primárne v tom, či bolo takéto zhromaždenia zvolané v súlade so zákonnými podmienky, najmä s ohľadom na či zvolávateľ zhromaždenia naozaj reprezentoval aspoň jednu tretinu vlastníkov poľovních pozemkov, respektíve či bolo samotné zhromaždenie uznášaniaschopné (tzn. či bola prítomná najmenej nadpolovičná väčšina vlastníkov poľovních pozemkov), poprípade, či s postúpením užívania poľovného revíru súhlasil dostatočný počet vlastníkov (tzn. nadpolovičná väčšina počítaná z výmery všetkých poľovních pozemkov začlenených do daného poľovného revíru).¹⁹

Tento konflikt sa nevyrieši ani v následnej druhej fáze pri evidencii zmlúv – skôr naopak, rozpor sa v dôsledku postupu okresných úradov väčšinou ešte prehĺbi.²⁰

Okresné úrady totižto nemajú zjednotený procesný postup pri evidenciách zmlúv o užívaní poľovného revíru. Niektoré úrady pristupujú k tomuto procesu skôr formalisticky a skúmajú výhradne len to, či sú splnené zákonom stanovené podmienky, tzn. pozitívne vymedzené podmienky v § 16 ods. 1 zákona č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve a negatívne podmienky vymedzené v § 16 ods. 2 rovnakého právneho predpisu.

Niektoré úrady však volia odlišný prístup a vychádzajúc zo zásady materiálnej pravdy²¹ preskúmajú aj obsah žiadostí a jej príloh, čiže skúmajú skutkový stav (súvisiaci so súkromnoprávnou fázou konania). V takýchto prípadoch sa zameriavajú napríklad aj na to, či zmluvu na zhromaždení schválila zákonom požadovaná nadpolovičná väčšina vlastníkov poľovních pozemkov, pričom okresný úrad skúma aj vierohodnosť notárskej zápisnice, poprípade iné informácie (námietky) súvisiace s priebehom súkromnoprávnej fázy konania.²²

Skutočný paradox však nastáva v situácii, keď ten istý okresný úrad postupuje v prípade jednej z predložených žiadostí formalisticky a v druhom prípade naopak preskúma skutkový stav. Prípady z praxe poukazujú na to, že takéto situácie nastávajú bežne.

Rébus spojený s postupom okresných úradov pri evidencii zmlúv o užívaní poľovného revíru nie je možné rozlúsknuť ani s pomocou ďalších štátnych orgánov, keďže rozhodovacia činnosť slovenských súdov a právne stanoviská prokuratúry sú v týchto prípadoch protichodné.

Ako ilustratívny príklad je možné uviesť právny názor Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý formuloval v konaní vedenom pod spisovou značkou 3Sžk/15/2017. V tomto konaní bol preskúmaný postup okresného úradu, ktorý zaevidoval zmluvu o užívaní poľovného revíru napriek tomu, že bol konfrontovaný s viacerými nedostatkami spojenými s konaním zhromaždenia – na tieto zákonné nedostatky bol upozornený jednak listom vlastníkov poľovních pozemkov a zároveň ich mohol identifikovať aj z notárskej zápisnice, v ktorej boli zaznamenané viaceré pripomienky.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v tomto konaní skonštatoval, že prvou a základnou podmienkou je, že zmluvu o užívaní poľovného revíru musia podpísať vlastníci spoločného poľovného revíru vlastníci najmenej nadpolovičnú väčšinu poľovních pozemkov z výmery poľovného revíru. Táto

podmienka musí byť splnená už v čase uzatvárania zmluvy a preukázaná doložením dokladov o vlastníctve konkrétneho vlastníka pozemku zaradeného do poľovného revíru v čase jej uzatvárania, aby bolo možné naplniť hmotnoprávnu podmienku na uzavretie zmluvy a zistiť nadpolovičnú väčšinu poľovných pozemkov z výmery poľovného revíru. Splnenie zákonnej podmienky musí byť preukázané v čase uzatvárania zmluvy a následne je preverené správnym orgánom po predložení žiadosti o zaevidovanie zmluvy o postúpenie užívania poľovného revíru. Pokiaľ vlastníci (vzhľadom na veľký počet spoluvlastníkov pozemkov v poľovnom revíri) nepodpíšu takúto zmluvu osobne, je potrebné relevantným dokladom (písomným splnomocnením vlastníka) preukázať, kto za konkrétneho vlastníka koná a v akom rozsahu, kedy plná moc bola udelená, aby posudzovaný právny úkon bol perfektný z hľadiska hmotnoprávnych podmienok zákona.

Najvyšší súd Slovenskej republiky ďalej v danej veci poznamenáva, že okresný úrad v danom prípade nevenoval dostatočnú pozornosť a nezistil skutočný stav veci, teda sám neskúmal, či zmluva o užívaní poľovného revíru spĺňa zákonné náležitosti, teda či je platne uzavretá. Najvyšší súd Slovenskej republiky zároveň konštatuje, že účinnosť zmluvy o užívaní poľovného revíru je podmienená zaevidovaním zmluvy úradom. Až zaevidovaním zmluvy príslušným úradom sa možno domáhať úspešného plnenia zo zmluvy. Zaevidovanie zmluvy tak nemá len evidenčný charakter, ale priamo sa dotýka vlastníckych práv na poľovných pozemkoch.

Najvyšší súd Slovenskej republiky taktiež upozorňuje, že pripustením opačného výkladu, a teda, že orgán verejnej správy pri zaevidovaní zmluvy o užívaní poľovného revíru skúma len formálne skutočnosti vymedzené zákonom č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve, by mohla nastať situácia, že orgán verejnej správy by zaevidoval akúkoľvek zmluvu, ktorá by spĺňala len formálne skutočnosti, pričom z hľadiska hmotnoprávnych podmienok zákona by nemusela spĺňať ani jednu.

Suma sumárum, Najvyšší súd Slovenskej republiky záverom svojho rozhodnutia formuluje právny názor, v zmysle ktorého platí, že orgán verejnej správy je povinný preskúmať, či predmetnú zmluvu skutočne uzatvorila nadpolovičná väčšina vlastníkov poľovných pozemkov. Bez takéhoto skúmania ju nie je oprávnený zaregistrovať, keďže nemá preukázanú ani túto základnú podmienku.

K obdobnému záveru dospel Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom skoršom rozhodnutí sp. zn. 4Sžo/72/2014 zo dňa 6.10.2015, v ktorom bolo taktiež konštatované, že splnenie zákonných podmienok súvisiacich so zvoľaním zhromaždenia a jeho priebehu musia byť preukázané v čase uzatvárania zmluvy a následne aj preverené správnym orgánom po predložení žiadosti o zaevidovanie zmluvy o postúpenie užívania poľovného revíru v zmysle zákona o poľovníctve.

V kontrapunkte k prezentovanému právnenému záveru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je právne stanovisko Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky č. VI/3 Gd 103/16/10004 zo dňa 31. 5. 2016.²³ V tomto stanovisku Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky je konštatované, že správny orgán v rámci evidencie zmluvy nevykonáva dokazovanie, ale skúma len formálne skutočnosti vymedzené zákonom o poľovníctve. Správny orgán preto preveruje notársku zápisnicu o priebehu zhromaždenia vlastníkov iba z hľadiska existencie a obsahu zákonom vymedzených kritérií, na základe ktorých notárska zápisnica deklaruje splnenie podmienok upravených v zákone.

Podľa právneho názoru generálnej prokuratúry teda správny orgán realizujúci evidenciu zmluvy nie je oprávnený preskúmať obsah a správnosť notárskej zápisnice pri zaevidovaní zmluvy, platnosť priebehu zhromaždenia ani platnosť prejavov vôle zástupcov. Rovnako platnosť, tak aj neplatnosť zmluvy môže byť podľa názoru generálnej prokuratúry posúdená výlučne súdom a nie samotným

správnym orgánom v procese jej evidencie.

V tejto súvislosti je vhodné na okraj podotknúť, že právny názor Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky je v prípade týchto typov sporov relevantný z toho dôvodu, že prokuratúra vykonáva dozor nad zachovávaním zákonnosti orgánmi verejnej správy a prokuratúra je oprávnená v týchto prípadoch upozorniť na nezákonný postup prostredníctvom protestu prokurátora, respektíve v neskoršej fáze podať aj správnu žalobu.

Zaujímavosťou taktiež je, že k právnemu názoru generálnej prokuratúry inklinujú aj doktrínálne závery niektorých slovenských právnych vedcov.²⁴

„Neúspešný“ žiadateľ o evidenciu zmluvy o užívaní poľovního revíru, ako aj vlastníci poľovních pozemkov, majú v prípade, ak okresný úrad nezaeviduje „ich“ zmluvu, respektíve ak zaeviduje zmluvu druhého žiadateľa, zdanlivo dve základné procesné možnosti ochrany: (i) podanie správnej žaloby, v rámci ktorej sa budú domáhať ochrany svojich subjektívnych práv proti opatreniu orgánu verejnej správy alebo (ii) iniciovanie civilnej žaloby o určenie neplatnosti zmluvy o užívaní poľovního revíru a/alebo neplatnosti zhromaždenia vlastníkov poľovních pozemkov.²⁵

Prax však poukazuje na to, že ani jedna z existujúcich možností nie je optimálna.

Pri prvej alternatíve dochádza k situácii, kedy sa v súdnom konaní okresné úrady „bránia“ formalistickou argumentačnou líniou naviazanou na to, že v danom konaní sú v pozícii evidenčného správneho orgánu a teda nemajú právomoc preskúmať skutkové okolnosti súvisiace s priebehom zhromaždenia vlastníkov poľovních pozemkov. Časť slovenských súdov (napriek právnemu názoru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky) túto argumentáciu akceptuje, čím sa de facto znižuje efektívna možnosť právnej ochrany prostredníctvom správnej žaloby.

Pri druhej alternatíve dochádza k situácii, kedy civilné sudy vo väčšine prípadov meritórne žaloby v tomto type sporov ani nepreskúmajú, keďže žaloby zamietnu z procesných dôvodov, a to predovšetkým z absencie naliehavého právneho záujmu na určení neplatnosti zmlúv.²⁶

Subjekty, ktoré sa v týchto sporoch snažia domôcť ochrany svojich práv, sa nachádzajú v komplikovanej procesnej situácii – na jednej strane je spochybňovaná možnosť ochrany ich subjektívnych práv v rovine správneho súdnictva a zároveň je náročná aj civilnoprávna súdna ochrana. Vlastníci poľovních pozemkov sa pomyselne nachádzajú medzi mýtickou Scyllou a Charybdou – ocitajú sa v bezvýchodiskovej situácii medzi dvoma neaplikovateľnými mechanizmami právnej ochrany.

3. Politická percepcia problému a návrhy de lege ferenda

Problémov existujúcich pri procese evidencie zmlúv o užívaní poľovního revíru si je vedomý aj štát. V rámcovom projektovom dokumente Konceptia rozvoja poľovníctva v Slovenskej republike – národný program rozvoja poľovníctva a zachovania genofondu voľne žijúcej zveri, ktorý bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 548 z 29. novembra 2017 je explicitne konštatované, že „aplikačná prax ukázala, že postup orgánov štátnej správy pri evidencii zmluvy o užívaní poľovního revíru je upravený nedostatočne, čo vedie k rôznej aplikácii zákona a množstvu konaní na prokuratúre a súdoch, v rámci ktorých boli vyslovené rôzne, aj protichodné právne názory.“

Po identifikácii problému nasleduje v danom dokumente aj krátke zhrnutie koncepčného zámeru,

v zmysle ktorého sa deklaruje nutnosť „právne podrobnejšie a jednoznačne určiť postup orgánov štátnej správy pri evidencii zmluvy.“

Vo nadväznosti na koncepciu rozvoja poľovníctva z roku 2017 bol v októbri roku 2019 vládou Slovenskej republiky predložený do parlamentu nový návrh zákona o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Vo všeobecnej časti dôvodovej správy k tomuto vládnemu návrhu zákona bolo uvedené, že tento návrh zákona „zavádza nový systém vzniku užívacieho práva k poľovnému revíru, ktorý má nahradiť súčasné evidovanie zmluvy o užívaní poľovného revíru okresným úradom. Návrh zákona zavádza register užívateľov poľovných revírov, register poľovníckej stráže, register poľovníckych hospodárov a definuje informačný systém v poľovníctve.“

V osobitnej časti dôvodovej správy sa už konkrétnejšie uvádza, že „existujúci proces evidencie zmluvy o užívaní poľovného revíru je nahradený zjednodušeným a presne zadefinovaným postupom – zápisom užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov poľovných revírov. Dôvodom je nejednotnosť vo výklade a v následnej aplikácii súčasného postupu evidencie, čoho následkom je množstvo súdnych konaní a množstvo protestov prokurátora voči postupu orgánu štátnej správy poľovníctva.“

Nová navrhovaná koncepcia teda nahrádza predošlý evidenčný proces zmluvy konaním o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov. Keďže tieto registre majú byť vedené okresnými úradmi (prostredníctvom informačného systému poľovníctva), okresné úrady budú naďalej zohrávať dôležitú úlohu vo verejnoprávnej fáze tohto procesu.

Dôležitým posunom v prípade tejto verejnoprávnej fáze je snaha predkladateľa návrhu zákona (vlády Slovenskej republiky) definitívne vyriešiť problém súvisiaci s rozsahom právomocí okresného úradu.²⁷ V návrhu zákona je presne zadefinované, čo je okresný úrad v rámci konania o návrhu na zápis užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov oprávnený preskúmať. Za povšimnutie stojí, že nová legislatívna koncepcia sa prikláňa k právnemu záveru, ktorý doteraz zastávala Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, a teda v zmysle nových pravidiel by platilo, že okresný úrad nebude oprávnený preskúmať platnosť zmluvy ani platnosť rozhodnutí prijatých zhromaždením. Okresné úrady by mali v novom režime preskúmať len to, či je navrhovateľ výlučným vlastníkom všetkých poľovných pozemkov (ak ide o samostatný poľovný revír), respektíve či zmluva obsahuje všetky predpísané náležitosti a či v registri užívateľov nie je zapísaný už iný užívateľ predmetného poľovného revíru.

Skutočným prínosom a posunom smerom k vyriešeniu (procesnoprávných) problémov súvisiacich s bojmi o poľovné revíry sú však nové pravidlá, ktoré by sa mali uplatniť v prípade, ak je paralelne predložených viac návrhov na zápis rôznych užívateľov toho istého poľovného revíru do registra užívateľov.²⁸

Tieto pravidlá ustanovujú pre prípad toho, ak sa začali dve konania o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov, v ktorých pri jednom poľovnom revíre o zápis užívateľa do registra užívateľov na základe zmluvy o užívaní poľovného revíru žiadajú dvaja rôzni navrhovatelia, povinnosť okresného úradu vyzvať navrhovateľa konania, ktoré začalo neskôr, aby v lehote do 30 dní od doručenia tejto výzvy, podal na súde žalobu na určenie neplatnosti tej zmluvy o užívaní poľovného revíru vo vzťahu ku ktorej začalo konanie skôr. Zároveň, okresný úrad rozhodne o prerušení oboch konaní počas plynutia tejto lehoty. Následne, ak „neskorší“ navrhovateľ podá žalobu na súd, okresný

úrad preruší konania o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov do právoplatného rozhodnutia súdu. V opačnom prípade okresný úrad pokračuje len v skôr začatom konaní o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov a konanie o neskoršom návrhu zastaví.²⁹

Právoplatnosťou rozhodnutia súdu o určení neplatnosti zmluvy o užívaní poľovného revíru, na základe ktorej okresný úrad rozhodol o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov, sa zrušuje rozhodnutie o zápise užívateľa poľovníckeho revíru do registra užívateľov.

Dôležité je, že tento dôvod zániku zápisu užívateľa poľovníckeho revíru do registra užívateľov je aplikovateľný aj v iných prípadoch, keďže k súdnemu preskúmaniu nemusí dôjsť len v dôsledku žaloby na určenie neplatnosti zmluvy v prípade, že boli okresnému úradu predložené dve zmluvy o užívaní toho istého poľovného revíru. Žaloba o určenie neplatnosti zmluvy môže byť podaná aj vlastníkom poľovného pozemku, ktorý bol na zhromaždení prehlasovaný, alebo môže ísť o rozhodnutie súdu o zmluve, ktorá bola zaevidovaná okresným úradom podľa doterajšieho predpisu a súd dodatočne rozhodne o jej neplatnosti – okresný úrad má aj v takýchto prípadoch oprávnenie vymazať užívateľa poľovného revíru z registra užívateľov.

Podstatným dodatkom k uvedenému mechanizmu je aj fakt, že okresný úrad postupuje obdobne pri každom ďalšom začatom konaní o zápise užívateľa toho istého poľovného revíru do registra užívateľov.

Vládny návrh zákona o poľovníctve má v sebe explicitne inkorporovaný aj priestor pre podanie správnej žaloby,³⁰ avšak tú má k dispozícii ako účastník konania³¹ len navrhovateľ, ktorého žiadosť bola zamietnutá. Iné subjekty v zásade v novom režime nemajú ako efektívne uplatniť správnu žalobu a ako dostupný nástroj ochrany ich subjektívnych práv ostáva civilná žaloba na o určenie neplatnosti zmluvy.

Nový vládny návrh zákona teda dilemu, ktorá v súčasnosti v rámci boja o poľovné revíry existuje, rieši takým spôsobom, že prípadné spory primárne posúva do civilnoprávnej roviny a súdnu ochranu v rámci správneho súdnictva umožňuje len v úzkom rámci.

Vládny návrh zákona o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov však nezískal dostatočnú podporu poslancov Národnej rady Slovenskej republiky a nebol postúpený do ďalšieho čítania v legislatívnom procese. Z tohto dôvodu ostáva situácia momentálne nevyriešená a rozkol pri postupoch okresných úradov zostáva naďalej arbitrárne nevyriešený.

Zaujal Vás tento článok?

Týmto to končiť nemusí. Článok najdete ve webovej podobe na:

<https://www.iurium.cz/2021/01/03/polovne-reviry/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

1 Ďalej v texte už len ako zákon č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve.

2 Poľovníctvom je súhrn činností zameraných na trvalo udržateľné, racionálne, cieľavedomé obhospodarovanie a využívanie voľne žijúcej zveri ako prírodného bohatstva a súčasti prírodných ekosystémov; je súčasťou kultúrneho dedičstva, tvorby a ochrany životného prostredia.

3 Koncepcia rozvoja poľovníctva v Slovenskej republike – národný program rozvoja poľovníctva a zachovania genofondu voľne žijúcej zveri schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 548 z 29. novembra 2017

4 § 2 ods. 1 písm. p) zákona č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve. V legálne definícii poľovného revíru sa vyskytuje aj pojem poľovný pozemok, ktorý je vymedzený ako každá plocha, ktorá je iná než zastavané územie obce, zastavaný pozemok, cintorín, nádvorie a dvor, ihrisko, ohradená záhrada, ovocinárska a lesná škôlka, vinica, sad, park, pozemok slúžiaci na farmový chov zveri, dráha, diaľnica, cesta I., II. a III. triedy, letisko a prístav, ostatný oplotený pozemok, ak nie je zvernicou, iný pozemok podľa rozhodnutia okresného úradu (všetky tieto plochy sú označované ako nepoľovná plocha).

5 Najmä v dôsledku prijatia zákona č. 403/1990 Zb., o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd, a zákona č. 99/1993 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 23/1962 Zb., o poľovníctve, a zákon č. 100/1977 Zb.

6 Údaje sú čerpané z Koncepcie rozvoja poľovníctva v Slovenskej republike – národný program rozvoja poľovníctva a zachovania genofondu voľne žijúcej zveri schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 548 z 29. novembra 2017.

7 EUPTÁK, Martin. SARVAŠ, Matúš. *Zákon o poľovníctve – komentár k vybraným ustanoveniam*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 60-64.

8 Jeden z takýchto sporov o poľovný revír Brehov pri Trebišove bol opísaný v článku „Aj pri Trebišove získali sporný revír poľovníci s väzbami na Smer. Protestuje aj okresný prokurátor.“ In: SME, 17.8.2020 [online]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/22467827/nielen-foraiovi-polovnici-aj-pri-trebisove-ziskali-sporny-revir-lovci-s-vazbami-na-smer.html> [cit. 2020-14-11] In: Projustice.. > [cit. 2019-12-09]

9 S ohľadom na zákonnú terminológiu je vhodné uviesť, že užívaním poľovného revíru je výkon práva poľovníctva v poľovnom revíri.

10 § 5 zákona č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve.

11 Na zhromaždení má hlas vlastníka poľovného pozemku váhu podielu na výmere vlastných poľovných pozemkov v rámci výmeru poľovného revíru.

12 V súvislosti s notárskou zápisnicou a jej úlohou v procese evidencie zmlúv o užívaní poľovného

revíru je vhodné poukázať na nasledovné skutočnosti: „Podľa rozsudku Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Sžr/73/2016 v zmysle § 5 ods. 5 zákona o poľovníctve notár len osvedčuje priebeh zhromaždenia vlastníkov poľovních revírov, neosvedčil však splnenie zákonnej podmienky stanovenej pre evidenciu zmluvy v § 16 ods. 1 citovaného zákona. Osvedčiť priebeh zhromaždenia vlastníkov a osvedčiť, že zmluvu podpísala zákonná väčšina vlastníkov pozemkov v poľovnom revíri sú dve rozdielne skutočnosti. Je nesprávne a nelogické považovať ich za totožné. Notár teda neosvedčuje, že zmluvu podpísala zákonom stanovená väčšina, túto skutočnosť má povinnosť skúmať okresný úrad ako podmienku pre jej evidenciu. Z uvedených názorov vyplýva, že okresný úrad je povinný overovať skutočnosti, či zmluvu podpísali vlastníci nadpolovičnej väčšiny poľovních pozemkov a v administratívnom spise takýto postup uvádzať.“ SREBALOVÁ, Mária. K postupu pri evidencii zmluvy o postúpení užívania poľovného revíru (v kontexte použitia všeobecného predpisu o správnom konaní). In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. – Roč. 38, č. 2 (2019), s. 293.

13 Listina prítomných obsahuje identifikáciu vlastníkov poľovních pozemkov spojenú s informáciou o výmere poľovních pozemkov pripadajúcich jednotlivým vlastníkom a podiel výmery vlastnených poľovních pozemkov k celkovej výmere poľovného revíru.

14 Zákon taxatívne stanovuje okruh subjektov (§13 ods. 1 zákona č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve), na ktoré je možné postúpiť užívanie poľovného revíru, okrem iných subjektov sú tu zaradené fyzické osoby, za predpokladu ak vlastní viac ako 50 % výmery poľovních pozemkov začlenených do poľovného revíru, ako aj poľovnícke organizácie, resp. ďalšie subjekty.

15 § 16 zákona č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve.

16 Konkrétne pozemkové a lesné odbory okresných úradov.

17 Zmluva musí obsahovať najmä: (i) identifikačné údaje užívateľa poľovného revíru a identifikačné údaje splnomocnencov poverených podpisom zmluvy, (ii) údaje o poľovnom revíri podľa rozhodnutia o uznaní, (iii) výšku a spôsob vyplatenia dohodnutej náhrady za postúpenie užívania poľovného revíru za každý hektár poľovného pozemku, (iv) dohodnuté podmienky užívania poľovného revíru, (v) podmienky zmien a doplnkov, (vi) dátum uzatvorenia zmluvy a podpisy zástupcov zmluvných strán a (vii) odklad účinnosti zmluvy podmienený zaevidovaním zmluvy okresným úradom.

18 Pri viacerých poľovních revíroch s väčšou rozlohou sa môže jednať o rádovo stovky vlastníkov.

19 Potenciálnych problémov, ktoré pri týchto zhromaždeniach môžu vzniknúť, je samozrejme viacero – v texte sme sa zamerali len na tie najčastejšie. Ďalšie porušenia zákona zvyknú súvisieť s nedodržaním zákonných lehôt na zverejnenie vyhlášok (pozvánok) pri zvolaní zhromaždenia, prekročením rámca, na ktorý boli splnomocnenci na zhromaždení poverení alebo uprednostnením nevýhodnejších ponúk náhrady za postúpenie užívania poľovného revíru (pri revíroch, kde je majoritným vlastníkom pozemkov štát).

20 Detailnejší pohľad na tento problém optikou správneho práva: SREBALOVÁ, Mária. K postupu pri evidencii zmluvy o postúpení užívania poľovného revíru (v kontexte použitia všeobecného

predpisu o správnom konaní). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 38, č. 2, 2019, s. 288-289.

21 K zásade materiálnom práve v správnom konaní – POTÁŠCH, Peter. HAŠANOVÁ, Janka. VALLOVÁ, Jana. MILUČKÝ, Jozef. MEDŽOVÁ, Daniela. *Správny poriadok*. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 11-12.

22 Aj keď zákon č. 274/2009 Z. z., o poľovníctve, vylučuje aplikáciu správneho poriadku na proces evidencie zmlúv o užívaní poľovného revíru, právna teória a prax sa zhoduje v tom, že ustanovenia o základných pravidlách správneho konania a procesnoprávne princípy (viazanosť právom, konanie v primeranej lehote, legitímneho očakávania, materiálnej pravdy a transparentnosti) sa primerane použijú aj pre proces evidencie zmlúv o užívaní poľovného revíru. Pozri napríklad: SREBALOVÁ, Mária. K postupu pri evidencii zmluvy o postúpení užívania poľovného revíru (v kontexte použitia všeobecného predpisu o správnom konaní). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 38, č. 2, 2019, s. 292.

23 Vymedzeného právneho názoru sa Generálna prokuratúra Slovenskej republiky pridrižiava do dnešných dní, o čom svedčí napríklad jej stanovisko zo 17.8.2020 (VI/2 Gd 115/20/1000-5).

24 „Súhlasíme s názorom prokuratúry, že okresný úrad nie je oprávnený preskúmať obsah a správnosť notárskej zápisnice pri zaevidovaní zmluvy, platnosť priebehu zhromaždenia ani platnosť prejavov vôle zástupcov.“ SREBALOVÁ, Mária. K postupu pri evidencii zmluvy o postúpení užívania poľovného revíru (v kontexte použitia všeobecného predpisu o správnom konaní). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 38, č. 2, 2019, s. 296.

25 Podanie podnetu na prokuratúru nie je s ohľadom na presadzovaný právny názor Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky efektívnym nástrojom.

26 K naliehavému právnenmu záujmu pri určovacích žalobách pozri: ŠTEVČEK, Marek. FICOVÁ, Svetlana. BARICOVÁ, Jana. MESIARKINOVÁ, Soňa. BAJÁNKOVÁ, Jana. TOMAŠOVIČ, Marek. *Civilný sporový poriadok*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 492-494.

27 § 18 až 26 vládneho návrhu zákona o poľovníctve

28 § 23 a nasledujúce vládneho návrhu zákona o poľovníctve.

29 Proti tomuto rozhodnutiu o zastavení konania nie je prípustné odvolanie.

30 Správnu žalobu na preskúmanie právoplatného rozhodnutia o zamietnutí zápisu užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov

31 V tomto novom mechanizme je explicitne stanovené, že účastníkom konania o zápise užívateľa poľovného revíru do registra užívateľov je len navrhovateľ. Okresný úrad umožní nazrieť do spisu a urobiť si výpis, odpis alebo kópiu aj iným osobám, ak preukážu odôvodnenosť svojej požiadavky.

Odborný článek

Princíp ochrany slabšieho v súkromnom práve

Alžbeta Slašťanová

Autorka je absolventkou Právnické fakulty Univerzity Mateje Bela v Banskej Bystrici. Doktorské štúdium v obore obchodní a finanční právo ukončila v roce 2020. Od roku 2012 pôsobí jako advokátka. Zaměřuje se zejména na oblast občanského, pracovního a správního práva, přičemž se věnuje i soudním řízením v těchto právních oblastech.

Abstrakt

Článek se věnuje zkoumání otázky, jestli je prostřednictvím slovenské právní úpravy a judikatury dostatečně chráněná osoba v postavení slabší smluvní strany. Postavení slabší strany se projevuje nejvíce ve spotřebitelských vztazích, své uplatnění má ale i mimo ně. Spojovacím prvkem je nemožnost ovlivnit obsah smlouvy, tedy faktická nemožnost projevit vůli. Typickým projevem je významná informační a hospodářská nerovnost smluvních stran. Z toho důvodu může být slabší smluvní stranou i podnikatel. Článek analyzuje současný stav a načrtává východiska několika interpretačních problémů, a to i prostřednictvím komparace s úpravou českého občanského zákoníku.

Abstract

The article examines the question of whether a weaker contracting party is sufficiently protected by the current Slovak legislation and case law. The position of the weaker party is most evident in consumer relations, but it has its application also outside of them. The connecting element is the impossibility to affect the content of the contract, i.e. the factual impossibility of expressing the will. A typical case of a weaker position is a situation of significant information and economic inequality of the contracting parties. For this reason, the entrepreneur may also be a weaker party. The article analyzes the current application practice, outlines the several interpretation problems and offers solutions even through comparison with the Czech Civil Code.

1. Všeobecné východiská

Princíp zmluvnej autonómie, princíp rovnosti strán, princíp ekvivalencie plnení a pacta sunt servanda sú základnými princípmi súkromného práva. Diskusia ohľadom modifikácie princípu zmluvnej autonómie v prospech slabšej strany v zmluvných vzťahoch nepochádza z nášho právneho prostredia, primárne teda nevyplýva z národných špecifik. Najvýraznejšie sa prejavuje pri formulárových zmluvách. Namiesto štandardného postupu kontraktácie dochádza len k akceptácii alebo odmietnutiu návrhu formulárovej zmluvy. Súkromné právo vychádza z koncepcie, že strany vzájomne vyjednávajú, čoho výsledkom je zmluva záväzná pre obe strany. Vychádza sa z premisy, že zmluvné strany realizujú svoju vôľu v rámci princípu zmluvnej autonómie, pričom ich limitujú len kogentné ustanovenia. Vo formulárových zmluvách však tkvie potencionálne nebezpečenstvo – preloženie rizika i nákladov jednou zmluvnou stranou na druhú, často s cieľom zlepšenia svojej vlastnej pozície. Najčastejším prejavom je predovšetkým nevyváženosť zmluvných podmienok. Druhá strana nemá reálnu možnosť zasiahnuť do obsahu zmluvy, pričom tak tomu môže byť z rôznych dôvodov, napr. z dôvodu neinformovanosti, nedostatku znalostí či skúseností. Nerovnosť strán sa môže prejavovať aj v neprimeranosti protiplnení či nevyváženosti zmluvných dojednaní.

Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník (ďalej len „občiansky zákonník“, „OZ“) v ustanovení § 3 uvádza: *„Výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi.“* Nedodržanie stanovených podmienok výkonu práva vedie k odopretiu právnej ochrany. Od uvedeného je potrebné rozlišovať ustanovenia OZ, kde porušenie dobrých mravov vyvoláva i právne následky (napr. podľa § 39 OZ je následkom porušenia dobrých mravov absolútna neplatnosť právneho úkonu). Podľa ustanovenia § 265 zákona č. 513/1991 Zb., obchodného zákonníka (ďalej len „obchodný zákonník“, „OBZ“): *„Výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu.“* Z uvedených ustanovení je zjavné, že aplikácia ustanovenia § 3 OZ a ustanovenia § 265 OBZ nemá vplyv na vznik alebo zmenu práva, ale spôsobuje zánik procesnej ochrany.

Posúdenie konkrétneho obsahu dobrých mravov prislúcha súdom. Reaguje judikatúra na požiadavku ochrany slabšej zmluvnej strany postačujúco a teda plní korektív dobrých mravov a zásada poctivého obchodného styku dostatočnú úlohu? Odpoveď môžeme nájsť v analýze rozsudkov všeobecných súdov a Najvyššieho súdu publikovaných v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky týkajúcich sa zásady dobrých mravov a zásady poctivého obchodného styku.¹ Keďže záväznosť ustálenej judikatúry najvyšších súdnych autorít bola zakotvená v Slovenskej republike len nedávno², je potrebné analyzovať i ďalšie rozhodnutia. Najvyššieho súdu.³ Základom je porovnanie právnej úpravy v novom českom občianskom zákonníku, ktorý bol prijatý zákonom č. 89/2012 Sb. (ďalej len „český občiansky zákonník“, „ČOZ“) s právnou úpravou slovenského občianskeho zákonníka.

Čo sa týka postoja slovenskej právnej vedy, podľa prof. Števkca: *„Prejavom sociálnej funkcie súkromného práva je veľmi razantne sa formujúci princíp ochrany tzv. slabšej strany. Pod slabšou stranou rozumieme subjekt, ktorý objektívne nie je schopný „konkurovať“ pri uplatňovaní svojich práv iným subjektom – je vo vzťahu k nim „slabší“. Slabšou stranou v širšom význame môže byť maloletý, osoba vyžadujúca obligatórne zastúpenie zákonným zástupcom, zamestnanec či spotrebiteľ. Konkrétnym prejavom spomínanej sociálnej funkcie je napríklad kogentnosť právnych noriem upravujúcich práve*

*status tzv. slabšej strany. Napríklad ustanovenia o ochrane spotrebiteľa sú v občianskom zákonníku nepochybne kogentné... Moderné chápanie princípu rovnosti subjektov teda znamená aj vyvažovanie ich fakticky nerovnakého postavenia objektívnym právom.*⁴ Podľa prof. Ďuricu: „Ochrane slabšieho ako imanentného princípu práva vôbec, sa postupne venuje aj aj súkromné právo. Občiansky zákonník, ktorého základným ochranným filtrom boli aj dobré mravy alebo tieseň, musí siahať aj k ďalším osobitným inštitútom ... Takto sa nám do súkromného práva dostávajú rôzne ochrannárske opatrenia a prehĺbuje sa kogentná právna úprava, ktorá sa snaží obmedzovať alebo korigovať zmluvnú slobodu jednej zmluvnej strany, a to tej, ktorá má ekonomickú prevahu.“⁵ Aj keď si právna veda uvedomuje potrebu ochrany slabšej strany a definuje jej východiská, takmer bezvýhradne sa potreba ochrana slabšej strany vníma len pri maloletých, spotrebiteľoch a zamestnancoch. Pre posilnenie ochrany slabšej strany sa ochrannárske prvky nachádzajú i v procesných predpisoch.⁶

Úvahy o potrebe ochrany slabšej strany vo všeobecnosti nachádzame v slovenskej právnej vede len sporadicky. Prof. Dulak uvádza: „...ospravedlnením pre zásah do zmluvnej slobody a rovnosti strán je snaha o vyrovnanie porušenej zmluvnej parity, pričom „hendikepom“ jednej zo strán zmluvy je vek, duševná porucha, omyl, tieseň alebo neurčitý úkon protistrany.“⁷ Čo sa týka spotrebiteľov, uvádza, že zásah v ich prospech je odôvodnený deficitom zmluvnej slobody, možnosti vyjednávať v dôsledku štandardizácie zmlúv.⁸ Ďalej uvádza, že zásahmi do zmluvnej slobody sa síce narúša jeden z jej typických prejavov – nestrannosť, avšak zásahy sú dôvodné, pretože zachovanie nestrannosti by v takýchto prípadoch znamenalo nespravodlivý postoj k veci.⁹ Csach uvádza: „... princípy rovnosti strán, zmluvnej autonómie a princípu pacta sunt servanda (sú) základom súkromnoprávneho poriadku. Subjekty tak môžu v zásade bez obmedzenia uzatvárať zmluvy a štát chráni a presadzuje vôľu strán. V modernom práve však štát reflektuje ekonomickú realitu a považuje uvedené princípy nielen za základné stavebné kamene a formuly, ktoré musí dodržiavať, ale aj ako východiská, nutné predpoklady presadzovania zmlúv. Princípy rovnosti a zmluvnej autonómie a možnosť ich plného rozvinutia sa tak stal nutným predpokladom princípu pacta sunt servanda..... Práve preto zákon upravuje osobitný režim pre zmluvy uzavreté omylom, v tiesni atď.“¹⁰ Ďalej uvádza, že právny poriadok tak už nielen ochraňuje súkromné subjekty pred obmedzovaním zmluvnej slobody zo strany štátu, ale stavia štát do pozície garanta zmluvnej slobody v prípadoch, kedy nie je možná jej faktická realizácia. Právo tak presadzuje princíp procedurálnej spravodlivosti (zabezpečenie reálneho vytvorenie slobodnej vôle), lebo ho považuje za mechanizmus, ktorý neruší princípu zmluvnej rovnosti a zmluvnej autonómie, ale naopak, je jeho predpokladom.¹¹ Kým v postoji prof. Dulaka možno badať chápanie princípu ochrany slabšej strany ako princípu, ktorý pôsobí na vyrovnanie nerovnováhy a tieto zásahy sú odôvodnené, nakoľko opak by viedol k nespravodlivému riešeniu, Csach na túto problematiku nazerá cez optiku princípu zmluvnej autonómie ako na predpoklad pre plné rozvinutie zmluvnej slobody.

Nakoľko sa však jedná o ojedinelé názory, nie je prekvapivé, že prevládajúci názor o potrebe ochrany len určitých skupín sa premieta i v legislatívnom zámere nového slovenského Občianskeho zákonníka: „Určité sociálne prvky Občianskeho zákonníka sa v prvom rade prejavujú aj v niektorých modifikáciách tradičných zásad, na ktorých bude kódex vybudovaný a to v prospech a v záujme ochrany slabšieho subjektu. Preto v právnej úprave sa v patričných súvislostiach zohľadnia zásady európskeho súkromného práva ako sú antidiskriminačná zásada, zásada solidarity, spravodlivosť, regard, ochrany dôvery, zásada spolupráce a ďalšie. V súlade s tým sa v rodinnoprávnej úprave posilní ochrana rodiny ako základnej jednotky spoločnosti, a detí najmä maloletých, a ďalej pri formulovaní zmluvného systému sa zoberie na zreteľ, aby sa zásada zmluvnej slobody uplatňovala tak, aby bola zachovaná

rovnováha vzťahov medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi, medzi prenajímateľmi a nájomníkmi bytov, v rámci úpravy vecných práv treba zohľadňovať popri nedotknuteľnosti vlastníckeho práva aj jeho sociálnu funkciu a pri úprave náhrady majetkovej a nemajetkovej ujmy akcentovať ochranu poškodeného a osoby dotknutej neoprávneným zásahom.¹² Legislatívny zámer ďalej uvádza: „*Treba zdôrazniť, že zásady európskeho zmluvného práva zamerané na ochranu slabšej zmluvnej strany sa však v žiadnom ohľade nedotknú zmluvných vzťahov vznikajúcich medzi podnikateľmi navzájom. V týchto vzťahoch totiž neexistuje nijaká spoločenská potreba osobitnej súkromnoprávnej ochrany ktoréhokoľvek zmluvného partnera.*“¹³ Navrhovaná právna úprava tak naďalej smeruje len k ochrane osôb, ktoré majú určité postavenie. Táto ochrana sa označuje ako tzv. statusová ochrana, pričom existujú závažné argumenty svedčiace proti takémuto prístupu na základe statusu.¹⁴

Významnou skutočnosťou však je, že trh nie je tvorený iba výrobcami, poskytovateľmi služieb a spotrebiteľmi, ale tvoria ho i rôzne medzičlánky. Na túto skutočnosť poukazuje Eith, podľa ktorého v prípade, ak má mať spotrebiteľ k dispozícii mechanizmus proti neprimeraným ustanoveniam voči svojmu predávajúcemu, bolo by nespravodlivé, aby takýto mechanizmus nemal aj tento predávajúci voči svojmu dodávateľovi.¹⁵ Rovnako aj von Westphalen hovorí o „rovnostrannom regrese“, keď prehlasuje, že ponechanie rizika obsahovej kontroly štandardných zmlúv iba pri poslednom dodávateľovi nezodpovedá spravodlivosti a spoločenskej potrebe.¹⁶

2. Zásada zmluvnej autonómie vs. zásada ochrany slabšej strany

Podľa § 2 ods. 2 občianskeho zákonníka: „*V občianskoprávných vzťahoch majú účastníci rovnaké postavenie.*“ Uvedené ustanovenie normuje zásadu rovnosti. Čo sa týka zásady rovnosti, prof. Števec uvádza: „*Princíp rovnosti má svoj nespochybniteľný axiomatický význam v súkromnom práve – nesmie sa však zabúdať na významovo minimálne rovnako dôležitý princíp autonómie vôle.... princíp rovnosti subjektov sa prejavuje predovšetkým v tom, že žiaden subjekt nesmie bezprávne, t. j. v prípade absencie svojho subjektívneho oprávnenia, inému subjektu nanútiť právnu povinnosť a (a minori ad maius) ani subjektívne právo.*“¹⁷ Zmluvná autonómia je v slovenskom občianskom zákonníku legislatívne zakotvená následne v § 2 ods. 3: „*Účastníci občianskoprávných vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovné nezakazuje a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.*“ Takáto systematika vyvoláva polemiky ohľadom toho, ktorý z týchto princípov je ťažiskovým. V rámci rekonštrukcie súkromného práva je nevyhnutné doriešiť i túto dôležitú otázku.

Naproti tomu, nový český občiansky zákonník kladie zásadný dôraz na hľadisko autonómie vôle. Vzhľadom k tomu sa za prvý princíp súkromného práva nepokladá rovnosť osôb, ale princíp autonómie vôle. Dôraz na zásadu rovnosti zastiera prirodzenú nerovnosť medzi fyzickými a právnickými osobami a miera hľadisko ochrany slabšej strany, ktorá je pre súkromné právo rovnako významná ako zásada rovnosti. V návrhu českého občianskeho zákonníka sa konštatuje, že prirodzená sloboda človeka má prednosť pred štátom, pričom štát nie je tvorcom slobody jednotlivca, ale jej ochrancom. Z toho vyplýva i hľadisko autonómie vôle, pričom zákon vystupuje ako ultima ratio len tam, kde dohoda nie je možná, alebo ak k nej nedôjde.¹⁸

Podľa ustanovenia § 1 ods. 2 ČOZ: „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo*

právo týkajúci se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.“ ČOZ v ďalších ustanoveniach stanovuje hranice uplatnenia zmluvnej autonómie a to prostredníctvom zásady ochrany slabšej strany, najvšeobecnejšie je táto zásada zakotvená v ustanovení § 3 odst. 2 písm. c) ČOZ, ktorý stanovil, že „nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou ujmu, nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých.“ Ochrana slabšej strany návrh občianskeho zákonník zdôrazňuje napr. pri nesvojprávnych osobách, rodinnoprávných vzťahoch („slabší“ partner resp. manžel, maloletý) teda je vymedzená osobitým statusom. Avšak nový občiansky zákonník neopomína ochranu slabšej strany i v záväzkových vzťahoch, hoci naďalej venuje osobitnú pozornosť i ochrane spotrebiteľa. Konkrétne vyjadrenia ochrany slabšej strany môžeme nájsť vo viacerých ustanoveniach občianskeho zákonníka. Generálnou klauzulou je pritom ustanovenie § 433 ods. 1: „Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmě a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.“ Z uvedeného ustanovenia je zřejmé, že cieľom je ochrana slabšej strany vo všeobecnosti. Na ochranu spotrebiteľa cieľi ods. 2 tohto ustanovenia: „Má se za to, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.“ Ods. 2 stanovuje vyvráťiteľnú domnienku, čiže zlepšuje i procesné postavenie spotrebiteľa, keďže dôkazné bremeno zaťažuje druhú zmluvnú stranu.

Ustanovenie § 3 ods. 2 písm. c) ČOZ je základným ustanovením, od ktorého sa následne odvíja podrobnejšia ochrana slabšej zmluvnej strany v ďalších častiach českého občianskeho zákonníka. Konkretizácia ochrany slabšej strany sa nachádza napríklad v ustanovení § 630 ods. 2 ČOZ. Podľa ustanovenia § 630 ods. 1: „Strany si mohou ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.“ Uvedené ustanovenie umožňuje dohodu o trvaní premlčacej doby, pričom táto možnosť podľa predchádzajúceho občianskeho zákonníka neexistovala. Podľa § 630 ods. 2: „Je-li kratší nebo delší lhůta ujednána v neprospěch slabší strany, nepřihlíží se k ujednání. nepřihlíží se ani k ujednání kratší promlčecí lhůty, jde-li o právo na plnění vyplývající z újmy na svobodě, životě nebo zdraví nebo o právo vzniklé z úmyslného porušení povinnosti.“ Je teda vylúčené možné zneužitie zákonnej dispozitívnosti v neprospech slabšej zmluvnej strany. Český občiansky zákonník v ustanovení § 1315 vymedzuje zakázané dojednania ohľadne záložného práva. Podľa ods. 1: „Zakazují se ujednání, podle kterých dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit.“ Podľa ods. 2: „Dokud zajištěný dluh nedospěje, zakazuje se ujednat, že a) zástavní věřitel se nebude domáhat uspokojení ze zástavy, b) věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat nebo c) věřitel může brát ze zástavy plody nebo užitky.“ Podľa ods. 3: „Je-li zástavcem nebo zástavním dlužníkem spotřebitel nebo člověk, který je malým nebo středním podnikatelem, nepřihlíží se k ujednání s obsahem uvedeným v odstavci 2 písm. b), ať již k němu došlo před dospělostí zajištěného dluhu nebo i poté, co zajištěný dluh dospěl.“ Sleduje sa predovšetkým ochrana dlžníka keď sa ocitne v slabšej pozícii. Návrh pôvodne nevylučoval, aby k dojednaniu skôr zakázanému došlo až po tom, čo sa zaistená pohľadávka stala splatnou, ponechávalo sa na dohodu strán či ďalej uvážia svoje pozície.¹⁹ Občiansky zákonník však túto možnosť po splatnosti vylučuje, ak je zmluvnou stranou spotrebiteľ, malý alebo stredný podnikateľ. Zákonodarca tu na rozdiel od ostatných ustanovení nevychádza zo všeobecnej definície, ale určuje konkrétne kategórie osôb (spotrebiteľ, malý alebo stredný podnikateľ). Aj keď ČOZ prikláňa k zásade zmluvnej autonómie, obsahuje ustanovenia, ktoré túto zásadu ohraničujú a to tak, aby jej uplatnenie v celej šírke nebolo na

ujmu slabšej zmluvnej strany.

Podľa rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29.3.2017 sp. zn. 2 Obo 17-18/2015, zverejneného v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky: „Posúdeniu, či je právny úkon v súlade s dobrými mravmi, nebráni skutočnosť, že právny úkon bol výsledkom zmluvnej voľnosti strán v rámci ich profesionálneho podnikania, prípadne rizika spojeného s týmto podnikaním. Súlad právnych úkonov s dobrými mravmi podľa § 39 občianskeho zákonníka je potrebné skúmať pred aplikáciou § 256 obchodného zákonníka podľa individuálnych okolností jednotlivého prípadu. Dobré mravy pôsobia ako korektív aj v situáciách, ak zmluvu uzatvára osoba v strete záujmov, kedy sú práva a povinnosti účastníkov právneho vzťahu v zjavnej nerovnováhe.“ V posudzovanej veci súd posudzoval manažérske zmluvy z hľadiska ich platnosti, manažérska zmluva obsahovali nevyváženosť vzájomného plnenia, keď na jednej strane zanikol záväzok vykonávať činnosti spojené s funkciou konateľa, pričom k zániku tohto záväzku mohlo dôjsť preukázateľne aj inak na a druhej strane vzniká povinnosť zaplatiť odstupné pre dvoch konateľov v takej sume, ktorá zodpovedala 240násobku ich mesačnej odmeny. Takúto skutočnosť súd vyhodnotil ako zjavnú, nezdôvodniteľnú a zdôraznenú navyše tým, že v danom prípade síce išlo síce de iure o konanie konateľov mene spoločnosti, de facto však išlo o ich konanie voči sebe navzájom. Súd vyhodnotil, že manažérske zmluvy sú absolútne neplatné.

Súd potvrdil, že dobré mravy nie sú len doplnkom k právnej úprave, ale prelínajú sa celým právnym poriadkom a nastavujú hranice i v prípade zmluvnej voľnosti. Pri analýze rozsudkov Najvyššieho súdu však nenachádzame judikatúru, ktorá by nastavila uplatňovaniu princípu zmluvnej autonómie jasnejšie hranice čo sa týka ochrany slabšej zmluvnej strany. Pozornosť sa venuje výlučne len ochrane spotrebiteľa. Ako bolo uvedené vyššie, právna úprava v ČOZ, na rozdiel od aktuálneho slovenského Občianskeho zákonníka má vyjasnenú základnú zásadu ktorou je zmluvná autonómia, preto je namieste i právna úprava ktorá reguluje jej najvýraznejšie prejavy v prípadoch, keď by mohli byť na ujmu slabšej strany. Pokiaľ sa slovenský zákonodarca vyberie rovnakou cestou, bude nevyhnutné z dôvodu právnej istoty nastaviť hranice konkrétnejšie, a to po vzore českého Občianskeho zákonníka.

3. Adhézne zmluvy

Ďalšou oblasťou, kde sa vynára potreba ochrany slabšej strany sú formulárové zmluvy. Formulárové, resp. adhézne zmluvy sú upravené v ustanovení § 1798 a nasl. ČOZ. Podľa ustanovenia § 1798 ods. 1: „Ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem platí pro každou smlouvu, jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejich pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit.“ Podľa ods. 2: „Použije-li se k uzavření smlouvy se slabší stranou smluvní formulář užívaný v obchodním styku nebo jiný podobný prostředek, má se za to, že smlouva byla uzavřena adhezním způsobem.“

Podľa ustanovenia § 1799: „Doložka ve smlouvě uzavřené adhezním způsobem, která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je platná, byla-li slabší strana s doložkou a jejím významem seznámena nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát.“ Podľa ustanovenia § 1800 ods. 1: „Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam

doložky dostatečne vysvetlen.“ Podľa ods. 2: „Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, která je pro slabší stranu zvláště nevýhodná, aniž je pro to rozumný důvod, zejména odchýljuje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, soud rozhodne obdobně podle § 577“. Avšak podľa ustanovenia § 1801: „Odchýlí-li se strany od § 1799 nebo 1800 nebo vyloučí-li některé z těchto ustanovení, nepřihlíží se k tomu. To neplatí pro smlouvy uzavřené mezi podnikateli, ledaže strana prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.“ Na tomto mieste zákonodarca neposkytuje ochranu podnikateľovi, i keď môže byť slabšou stranou. Pre podnikateľa ponecháva len úzky priestor – len ak bola doložka uvedená mimo text zmluvy, bola navrhnutá druhou zmluvnou stranou a hrubo odporuje obchodným zvyklostiam a zásade poctivého obchodného styku. Občiansky zákonník sa značne odchýlil od návrhu, kde bola ochrana slabšej strany vymedzená všeobecnejšie a to bez ohľadu na status druhej zmluvnej strany.²⁰

Osobitnú pozornosť si zasluhuje ustanovenie § 577 ČOZ, preberá sice doterajšie znenie ustanovenia § 37 ods. 3, § 41 a ods. 1 a § 41 občianskeho zákonníka, avšak vychádzajúc zo zásady preferencie právnych úkonov stanovuje, že namiesto vyslovenie neplatnosti súdom môže súd právny pomer upraviť tak, aby zodpovedal zákonu a platnosť právneho úkonu zostala zachovaná.

Slovenský občiansky zákonník ani zákon č. 513/1991 Z. z., obchodný zákonník (ďalej len „obchodný zákonník“), nepozná pojem zmluvy uzatvorenej adhéznym spôsobom resp. adhézne zmluvy. Tento pojem sa však vyskytuje v právnej náuke i praxi.²¹ Obchodný zákonník však v ustanovení § 273 ods. 3 uvádza: „Na uzavretie zmluvy možno použiť zmluvné formuláre používané v obchodnom styku.“ Podmienky ich používania však nestanovuje ani jeden zo súkromnoprávných kódexov. Slovenská judikatúra tejto problematike nevenuje mimo spotrebiteľov opätovne žiadnu pozornosť.

4. Zákaz úžery a zásada *laesio enormis*

Ochrana slabšej zmluvnej strany sa realizuje aj prostredníctvom ďalších ustanovení. Predovšetkým sa jedná o zákaz úžery a starorímskej zásady *laesio enormis*. Podľa ustanovenia § 1793 ods. 1 ČOZ: „Zavází-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.“ Ustanovenie § 1793 je vyjadrením rímskoprávnej zásady *laesio enormis*. Tento inštitút je známy z niektorých právnych úprav ako krátenie o polovicu. V princípe ak pri právnom úkone hodnota plnenia nedosahuje ani len polovicu hodnoty protiplnenia môže poškodená strana požadovať zrušenie právneho úkonu a vrátenie všetkého do pôvodného stavu. Alternatívne môže požadovať vyrovnanie spomínaného rozdielu medzi plneniami. V návrhu sa uvádza, že podľa výsledkov odborných diskusií k tejto otázke sa nenavrhol stanoviť ako relevantné kritérium práve polovica ceny, lebo to by mohlo viesť k tvrdostiam. Prevzala sa konštrukcia známa predovšetkým zo švajčiarskeho práva.²²

Občiansky zákonník venuje pozornosť aj ochrane pred úžerou. Podľa ustanovenia § 1796: „Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo

lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.“ Podľa ustanovenia § 1797: „Podnikateľ, ktorý uzavrel smlouvu pri svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1793 odst. 1, ani se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle § 1796.“ Možno konštatovať, že podnikatelia sú chránení inštitútom *laesio enormis*, pričom zákaz úžery pre nich neplatí.

Slovenská právna úprava má zákaz úžery zakotvený v ustanovení § 39a: „Neplatný je právny úkon urobený fyzickou osobou nepodnikateľom, pri ktorom niekto zneužije tieseň, neskúsenosť, rozumovú vypselosť, rozrušenie, dôverčivosť, ľahkomyselnosť, finančnú závislosť alebo neschopnosť plniť záväzky druhej strany a dá sebe alebo inému sľúbiť alebo poskytnúť plnenie, ktorého majetková hodnota je vzhľadom na vzájomné plnenie v hrubom nepomere.“ Zásada *laesio enormis* nie je normatívne upravená, aj keď sa jej mierne náznaky v občianskom zákonníku objavujú (napr. v ustanovení § 39, § 49, § 42 občianskeho zákonníka).

V Zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu nenachádzame publikované rozhodnutia vychádzajúce z tejto zásady. Existujú však viaceré rozhodnutia, ktoré hovoria o vylúčení aplikácie tejto zásady, nakoľko ju právny poriadok nepozná. Podľa rozsudku Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2019, sp. zn. 3 Cdo 244/2018: „Neprieči sa zákonu, pokiaľ účastníci kúpnej zmluvy v prípade, na ktorý sa nevzťahuje cenová regulácia, dojednávajú kúpnu cenu vo výške, ktorá je buď vyššia alebo nižšia ako cena obvyklá (trhová). V rámci zmluvnej voľnosti nie je v týchto prípadoch právnym poriadkom zakázané ani dojednanie príliš nízkej kúpnej ceny (*laesio enormis*), resp. dojednanie, pri ktorom je „zvlášť hrubý nepomer medzi plnením a protiplnením pri kúpe nehnuteľností“. Súd ďalej v odôvodnení uvádza, že sama skutočnosť, že účastníci kúpnej zmluvy dohodli príliš nízku kúpnu cenu (v danom prípade 1 €), nepredstavuje rozpor so zákonom a nezakladá absolútnu neplatnosť tohto právneho úkonu v zmysle § 39 občianskeho zákonníka. Tým, pravda, v niektorých, individuálnych prípadoch nie je dotknutý možný dopad tohto ich dojednávania napríklad z hľadiska daňového. Pokiaľ bolo uzavretie kúpnej zmluvy výsledkom dohody jej účastníkov nespátej s konaním prieciacim sa dobrým mravom (konaním *contra bonos mores*), samo dojednanie kúpnej ceny v tejto výške nie je v rozpore s dobrými mravmi, nemá spoločensky neakceptovateľné ciele, ani dôsledky, ktoré by boli v kolízii s dobrými mravmi.

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu sp. zn. 2 MCdo/9/2014: „Všeobecne platí a je samozrejmosťou, že účastníci kúpnej zmluvy nie sú v zásade viazaní či obmedzovaní dohodnutím si výšky kúpnej ceny, ktorá nie je upravená cenovým predpisom. Môžu si tak dojednať aj cenu, ktorá sa odchyľuje od ceny obvyklej (trhová), najmä, ak ide o cenu podstatne nižšiu. Platné právo neobsahuje právny inštitút neúmerného skrátenia resp. poškodenia (*laesio enormis*) riešiaci prípady, kedy došlo k dohodnutiu príliš nízkej kúpnej ceny, pokiaľ taká cena nie je v rozpore s cenovými predpismi. Nemožno však vylúčiť, že okolnosť hrubého nepomeru plnenia jednej zo strán k tomu, čo poskytla druhá strana, môže v spojitosti s ďalšími okolnosťami daného prípadu (nie však sama o sebe) už naplňať znaky konania prieciaceho sa dobrým mravom.“ Uvedené rozsudky sú často citované a dosiaľ neboli judikatórne prekonané.

Pri analýze rozsudkov Najvyššieho súdu možno konštatovať, že Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojej judikatúre venoval pozornosť kontrole plnení len čo sa týka primeranosti zmluvnej pokuty na podklade dobrých mravov.²³ Nárok zmluvnej strany na úhradu sankcie zostáva zachovaný, ale prostredníctvom moderácie súdu sa zníži na primeranú úroveň.²⁴ Z tejto judikatúry jednoznačne vyplýva, že, že možnosť zásahu súdu je síce vyslovene zákonom upravený, avšak je postupom

výnimočným, nakoľko zasahuje do princípu zmluvnej autonómie.

5. Zhrnutie

Z uvedených ustanovení českého občianskeho zákonníka je zrejmé, že okrem dobrých mravov, ktoré platia všeobecne pre oblasť občianskoprávných vzťahov, zákonodarca normuje i osobitné ustanovenia, kde determinuje výkon subjektívnych práv – na strane silnejšieho subjektu, ale neopomína ani zneužívanie postavenia slabšej strany. Upravuje najtypickejšie prípady, kedy by mohlo dôjsť k nerovnováhe, čo je zaiste v súlade s princípom právnej istoty. Na základe týchto ustanovení môžu adresáti práva nadobudnúť istotu ako svoje právne vzťahy regulovať a ako sa v právnych vzťahoch správať. Takúto úpravu možno hodnotiť viac ako pozitívne.

Ako bolo uvedené vyššie, z hľadiska právnej istoty je odôvodnené, aby tieto najtypickejšie situácie našli vyjadrenie v zákonných ustanoveniach. Okrem toho je však potrebné, aby sa v právnom poriadku nachádzali i také normy, ktoré budú východiskom pre situácie, ktoré zákonodarca dosiaľ nepredvídal, ale v rámci ktorých sa vytvorí priestor pre judikatúru súdov.

Zásada ochrany slabšej zmluvnej strany sa nachádza v ustanovení § 3 ods. 2 písm. c) ČOZ, v zmysle ktorého nikto nesmie pre nedostatok veku, rozumu, alebo pre závislosť svojho postavenia utrpieť nedôvodnú ujmu, nikto však tiež nesmie bezdôvodne ťažiť z vlastnej neschopnosti k ujme druhých. Normatívne vyjadrenie princípu je bezpochyby prínosom. Avšak pri ustanovení § 433 ods. 1 ČOZ absentuje následok zneužitia kvality odborníka a hospodárskeho postavenia vo všeobecnosti, nielen pri občianskom zákonníkom predpokladaných situáciách (opísaných v čl. 2 a 3.). Napr. nevyváženost zmluvných podmienok sa môže nachádzať aj mimo adhézných zmlúv. Vynára sa otázka, či podľa takejto právnej úpravy má subjekt v postavení slabšej strany nejaké možnosti obrany. Riešenie možno vidieť v normovaní neplatnosti ustanovenia zmluvy zakladajúceho nerovnovážne postavenie alebo v jeho neúčinnosti. Tým by zákonodarca jasne zadefinoval pozíciu princípu ochrany slabšej strany to by sa otvoril priestor pre judikatúru súdov. Ak by došlo k zneužitiu postavenia prejavujúceho a v nevyváženosti zmluvného dojednania, bolo by postihnuté neplatnosťou alebo neúčinnosťou takéhoto nerovnovážneho dojednania. Vzhľadom na tendenciu zákonodarcu eliminovať prípady absolútnej neplatnosti, sa možno skôr prikloniť k takej právnej úprave, ktorá by stanovovala možnosť slabšej strany domáhať sa neúčinnosti takého ustanovenia zmluvy.

Popri teórii tzv. procedurálnej spravodlivosti existuje i tzv. teória zmluvnej spravodlivosti, ktorá je presadzovaná práve pri spotrebiteľoch. Procedurálna spravodlivosť znamená, že sa vytvára priestor pre slobodné uplatnenie vôle v rámci zmluvnej autonómie, čoho výsledkom však ešte nemusí byť zmluvná spravodlivosť. Zmluvná autonómia je zaiste jedným z kľúčových princíпов súkromného práva, nemožno však opomínať princíp spravodlivosti prelínajúci sa celým právnym poriadkom. Tento princíp musí byť akceptovaný bez ohľadu na status subjektov ktoré vstupujú do právnych vzťahov a v jeho rámci musí byť posudzovaný i samotný princíp zmluvnej autonómie. Ani na princíp zmluvnej autonómie nemožno nazerať ako na samoúčelný, ale treba ho posudzovať v kontexte s ostatnými. Pokiaľ je účelom tohto princípu plné rozvinutie slobodnej vôle jednotlivca, to tiež môže prebiehať len v určitých mantineloch. Podľa Salača, žiaden moderný právny poriadok neumožňuje domáhať sa neplatnosti či neúčinnosti zmluvy iba s ohľadom na nevyváženost plnení.²⁵ Nie je to však dôvod, aby sa Slovenská republika nevybrala iným smerom, najmä ak sa ochrana slabšieho subjektu

zužuje na oblasť občianskoprávných vzťahov a to len z dôvodu že do obchodnoprávných vzťahov stupujú profesionáli, od ktorých sa vyžaduje väčšia obozretnosť a predpokladá sa, že z dojednaných nevýhodných podmienok nemôže pre nich vyvstať existenčné riziko, prípadne existuje obava zo zneužívania ochranných ustanovení. To všetko sú argumenty, ktoré môžu byť vyvrátené v súdnom konaní. Nehovoriac o prípadnom zneužívaní ochranných ustanovení, kde je bariérou ustanovenie § 3 občianskeho zákonníka.

6. Záver

Vývoj v Českej a Slovenskej republike bol poznačený socializmom, pre ktoré bolo charakteristické formalistické nazeranie na právo, pričom právo bolo chápané skôr ako samoučelný systém. Súkromné právo upravuje najširšiu škálu právnych vzťahov, ktoré sa týkajú každodenného života. Materiálny právny štát nemôže fungovať bez všeobecne vyžadovanej miery poctivého jednanie medzi ľuďmi. V posledných desaťročiach možno sledovať zmeny východísk pri interpretácii právnych noriem smerom k hľadaniu rozumného a spravodlivého riešenia. Deklarovanou základnou funkciou súkromného práva v legislatívnom zámere slovenského občianskeho zákonníka je zabezpečenie ochrany a právneho rámca slobodného rozvoja ľudskej osobnosti, nemožno však opomenúť, že jej derivátom je i fikcia v podobe právnických osôb.

V súčasnej slovenskej právnej úprave sa nachádza v ustanovení § 3 zákaz výkonu práva s dobrými mravmi, v ustanovení § 39 občianskeho zákonníka je upravená neplatnosť právneho úkonu, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom, v ustanovení § 49 je zakotvená možnosť odstúpenia od zmluvy uzavretej za nápadne nevýhodných podmienok (ktorá sa neaplikuje na obchodnoprávne vzťahy) a v ustanovení § 265 obchodného zákonníka je upravený zákaz výkonu práva so zásadami poctivého obchodného styku. Z vyššie uvedenej analýzy judikatúry je zjavné, že táto na požiadavku ochrany slabšej strany mimo spotrebiteľských vzťahov nereaguje a teda korektív dobrých mravov neplní v oblasti ochrany slabšej strany dostatočnú úlohu. Je pravdou, že najvypuklejšie sa nerovnosť zmluvných strán prejavuje vo vzťahu dodávateľa a spotrebiteľa, avšak spájacím prvkom je nemožnosť ovplyvniť obsah zmluvy, teda faktická nemožnosť prejaviť vôľu. Typickým prejavom je významná informačná a hospodárska nerovnosť zmluvných strán. Ktokoľvek, i podnikateľ môže byť slabšou zmluvnou stranou v obchodných vzťahoch. Status podnikateľa ešte sám osebe nezaručuje rovnaké postavenie a s tým spojenú rovnocennú vyjednávaciu silu medzi obchodnými partnermi.

Pri prevládajúcom objektívne aktuálnom výklade právnych predpisov v slovenskom právnickom profesnom prostredí²⁶ vychádza ako najvhodnejšie riešenie po vzore nového českého občianskeho zákonníka, pričom by sa zakotvila aj neúčinnosť zmluvných ustanovení porušujúcich zákaz zneužitia postavenia na úkor slabšej strany.

Prikloniť sa k takémuto riešeniu po vzore českého občianskeho zákonníka nahráva aj aktuálny stav právneho vedomia a právnej vedy. V prostredí kultivovaného právneho povedomia a vyspelej právnej vedy by zakotvenie týchto inštitútov mohlo pôsobiť kontraproduktívne. V našom právnom prostredí, kde nie sú takéto hodnoty natoľko rozvinuté, môže táto právna úprava pôsobiť výchovne a pre právnu vedu motivačne. Netreba však opomenúť, že tieto inštitúty by nemali byť detailne stanovené a zákonodarca by sa mal obmedziť len na formulovanie určitých všeobecných pravidiel. Zákonné

normy naformulované dostatočne všeobecne, tvoria pevný právny základ, ktorý otvára cestu pre právny diskurz.

Seznam poznámek pod čarou

1 Zbierka rozhodnutí Najvyššieho súdu existuje v elektronickej podobe od roku 2005.

2 Po prijatí Zákona č. 160/2015 Z.z., civilného sporového poriadku, ktorý sa v čl. 2 odvoláva na ustálenú prax najvyšších súdnych autorít.

3 „Ustálená rozhodovacia prax najvyššieho súdu“ je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach Najvyššieho súdu, ktoré sú (ako judikáty) publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky. Do tohto pojmu však možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj v jednotlivom, dosiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali. (citované z odôvodnenia uznesenia Najvyššieho súdu SR zo 6. marca 2017, sp. zn. 3 Cdo 6/2017).

4 ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1-450. Komentár*. Praha: C.H. Beck, 2015, str. 15.

5 ĎURICA, M. *Právna ochrana spotrebiteľa a jej miesto v systéme súkromného práva*. In: Zborník príspevkov z konferencie. Košice, UPJŠ 2008, s. 39.

6 Tzv. slabšou stranou civilný sporový poriadok označuje spotrebiteľa, zamestnanca a diskriminovanú osobu.

7 DULAK, A.: K princípu zmluvnej slobody v súkromnoprávných vzťahoch. In: *Právny obzor*, 4/2003, s. 410.

8 Tamže, s. 411.

9 Tamže.

10 CSACH, K.: *Neštandardné právo štandardných situácií*. In: Zborník príspevkov z konferencie. Košice, UPJŠ 2008, s. 25.

11 Tamže, str. 26, ohľadom princípu rovnosti zhodne ZOULÍK, F.: Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*, č. 3, 2002, s. 110.

12 Legislatívny zámer, str. 19. Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/Dokumenty/OZ/Legislativny%20zamer%20OZ.pdf>

13 Tamže.

14 Bližšie vid' JANOUŠEK, L. *Ochrana slabší smluvní strany v občianském zákonníku*. C. H. Beck, 2018.

15 EITH, W.: Zum Schutzbedürfnis gegenüber Allgemeinen Geschäftsbedingungen. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1-2/1974, s.19. Podľa CSACH, K.: *Neštandardné právo štandardných situácií*. Zborník

príspevkov z konferencie. Košice, UPJŠ 2008, s. 2.

16 LÖWE, W., WESTPHALEN, F., TRINKNER, R.: Großkommentar zum AGB- Gesetz. Band II, 2. vydanie. Heidelberg: Recht und Wirtschaft, 1983, s. 617. Podľa: CSACH, K.: *Neštandardné právo štandardných situácií*. In: Zborník príspevkov z konferencie. Košice, UPJŠ 2008, s. 23.

17 ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1-450. Komentár*. Praha: C.H. Beck, 2015, str. 15.

18 ELIÁŠ, K., ZUKULÍNOVÁ, M. Návrh občanského zákoníku. Návrh pracovnej komise. Časť prvá až štvrtá, str. 7, str. 8.

19 Tamže, str. 198.

20 ELIÁŠ, K., ZUKULÍNOVÁ, M. Návrh občanského zákoníku. Návrh pracovnej komise. Časť prvá až štvrtá, str. 262.

21 JAKUBOVIČ, D. *Závazkové právo v intenciách českej a slovenskej komercionalistiky*, Bratislava: EPOS, 2006, str. 24.

22 ELIÁŠ, K., ZUKULÍNOVÁ, M. Návrh občanského zákoníku. Návrh pracovnej komise. Časť prvá až štvrtá, str. 262.

23 Rozsudok NS SR sp. zn. 1ObdoV/93/2004 zo dňa 24.3.2006 (publikovaný v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 1/2008 pod R 8/2008), Rozsudok NS SR sp. zn. 3Obo/283/1998 publikovaný v časopise Zo súdnej praxe pod č. 18/1999, Uznesenie NS SR sp. zn. 2Obdo/39/2010 zo dňa 8.12.2010, Rozsudok NS SR sp. z n. 3Cdo/130/2006 zo dňa 29.3.2007, Rozsudok NS SR sp.zn. 2Cdo/172/2007 z 30.9.2008, Rozsudok NS SR sp. zn. 7MCdo/9/2012 zo dňa 30.9.2013, Uznesenie NS SR sp. zn. 3Obdo/11/2019 zo dňa 17.7.2019 (publikované v z Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 5/2019).

24 Ustanovenie § 301 obchodného zákonníka.

25 SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravmi a jeho následky v civilnom práve*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, str. 206.

26 Vychádzajú z empirického prieskumu zverejneného v publikácii TURČAN, M. *Interpretácia a argumentácia v práve*. Wolters Kluwer, 2016.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2020/05/25/princip-ochrany-slabsiho/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Odborný článek

Historický vývoj inštitútu trustu v anglickom práve

Matej Mlkvý

Autor pôsobí jako docent na Katedře právních dějin a právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Ve své vědecké práci se zaměřuje zejména na proces recepce římského práva v Evropě a komparaci vybraných institutů soukromého práva v kontinentální a angloamerické právní rodině. Výsledky svého výzkumu průběžně prezentuje na domácích i zahraničních konferencích.

Anotace

Tento příspěvek se věnuje právnímu institutu trustu, který je Haagskou úmluvou o právu použitelném pro trusty a jejich uznávání z 1. července 1985 považovaný za unikátní právní institut založený na právu ekvity v jurisdikcích common law. Cílem příspěvku je načrtnout vývoj trustu v období jeho vzniku ve středověku, jeho dotváření ekvitními soudy (resp. soudu lorda kancléře), přes jeho zásadní zákonnou modifikaci v roce 1535 prostřednictvím Statute of Uses až po položení moderních základů tohoto právního institutu. Stručně je načrtnuté i jeho porovnání s římskoprávním fideikomisem. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

Article focuses on the legal institute of trust, which is under the Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition deemed to be unique legal institution developed in the courts of equity in common law jurisdictions. The aim of the article is to provide a brief overview of the development of the institute of trust from its medieval origins, its perfection in the courts of equity (i.e. the Court of Lord Chancellor), through its fundamental legislative modification brought about by the passage of the Statute of Uses in 1535 until the laying of foundations for its modern development. A short comparison of trust with the fideicommissum of Roman law is also included.

Úvod

Medzinárodný dohovor z 1. júla 1985 o rozhodnom práve pre trusty a ich uznaní¹ vo svojej preambule uvádza, že trust vytvorený na súdoch ekvity v jurisdikciách common law a prijatý s určitými zmenami v iných jurisdikciách je unikátnym právnym inštitútom.² Pre účely dohovoru je trust vymedzený v čl. 2 ako právny vzťah vytvorený inter vivos alebo pre prípad smrti zakladateľom (settlor), pri ktorom bol majetok daný pod kontrolu správcu (trustee) na úžitok beneficiára (beneficiary) alebo na určitý účel. Pojmové znaky trustu na účely dohovoru sú: (1) majetok vytvára osobitnú podstatu (fond) a netvorí súčasť vlastného majetku správcu, (2) právny titul k majetku v truste je vedený na meno správcu alebo inej osoby konajúcej za správcu, (3) správca má právo a povinnosť, za splnenie ktorej nesie zodpovednosť, spravovať, využívať a nakladať s majetkom v súlade s podmienkami trustu a osobitnými povinnosťami ustanovenými právom. Výhrada niektorých práv a oprávnení zakladateľom a skutočnosť, že správca môže mať sám práva ako oprávnený, samé o sebe nie sú nezlučiteľné s existenciou trustu.³

Zo samotnej definície trustu je zjavné, že ide o právny inštitút, ktorý nemá obdobu v rímskom práve a ani vo väčšine právnych poriadkov kontinentálnych štátov, ktoré svoje súkromné právo odvodzujú z rímskej právnej tradície. Trust nevytvára totiž len osobitnú majetkovú podstatu oddelenú od všeobecnej majetkovej podstaty osoby (to samé o sebe nie je rímskemu právu cudzie, nakoľko takúto osobitnú majetkovú podstatu v rímskom klasickom práve tvorilo aj peculium a veno), ale rozštiepuje vlastnícky titul medzi správcu ako formálneho vlastníka a beneficiára ako užívateľa pôžitkov plynúcich z majetku v truste. Keďže správca a beneficiár nemajú z hľadiska obsahu rovnaké oprávnenia k veci v truste, nie je možné ich vzťah charakterizovať ako spoluvlastníctvo, ale skôr ako delené vlastníctvo.

Mnohé kontinentálne jurisdikcie pôvodne poznali inštitút deleného vlastníctva, no tento bol úzko prepojený s existenciou feudálnej sústavy. Spolu s prechodom na kapitalizmus od konca 18. storočia a v priebehu 19. storočia sa koncepcia deleného vlastníctva postupne vytrácala z právnych poriadkov týchto štátov. V jurisdikciách common law vrátane jej materskej jurisdikcie Anglicka a Walesu však delené vlastníctvo, ktoré pôvodne existovalo v rôznych formách, prežilo v podobe trustu dodnes, pričom vôbec nejde o obsolentný právny inštitút.⁴ Na uchopenie právnej podstaty trustu podobne ako akéhokoľvek iného právneho inštitútu je v duchu najlepších tradícií (nemeckej) historickoprávnej školy potrebné najskôr identifikovať zásadné momenty jeho historického vývoja, o čo sa v stručnosti pokúsime v nasledujúcom texte.

Rané obdobie

Anglické právo od normandskej invázie v roku 1066 predstavovalo feudálny typ krajinského práva, ktoré sa zásadným spôsobom nelíšilo od práva iných štátov západoeurópskeho feudálneho typu. Základom koncepcie vecných práv k nehnuteľnostiam bola rozvinutá lénna sústava na pomyselnom vrchole ktorej stál suzerén – Koruna, ktorá od panovania Viliama Dobyvateľa formálne vlastnila všetku pôdu v štáte. Koruna časť pôdy udeľovala ako léno priamo vazalom (tenants in chief), ktorí opätovne časť z nej prostredníctvom lénnych ceremónií odovzdávali nižším vazalom (mesne lords). Léna sa kategorizovali ako na základe povahy služieb pre lénneho seniora, ktoré boli spojené s držbou léna (tzv. tenures) tak aj podľa zdediteľnosti (tzv. fees), čím sa vytvárala pestrá mozaika komplexných feudálnych vzťahov medzi vazalmi. Raison d'être lénneho systému bola samozrejme vojenská funkcia

(z tohto dvodu bola vvšina lán vojensk, tzv. military tenures), lebo lna mali teoreticky zabezpečit vytvorenie armády v prípade brannej insurekcie. Z tohto dvodu bol jedným zo zkladnch princípov anglického feudálneho zriadenia projektovaného do systému vecných práv princíp, že žiadne lno nesmie osta bez držiteľa (t.j. vazala).

Od prijatia zákona Quia emptores terrarum v roku 1290 bol jediným možným spôsobom prevodu lna inter vivos v Anglicku vazalsk substitúcia, nakoľko sa v dsledku poškodzovania práv lnnch pánov odstránila možnosť ďalšej subinfeudcie, t.j. vytvárania nových nižších lán. V rámci vazalskej substitúcie bol postup prevodu tak, že pvodn vazal-prevodca formálne odovzdal svoje lno naspt svojmu bezprostrednému lnnemu pánovi, ktor ho mal odovzdať novému vazalovi-nadobúdateľovi. Vzhľadom na to, že titul (napr. kúpna zmluva) a modus (ceremoniálne uvedenie do lna, tzv. enfeoffment) mohli byť od seba časovo oddelen, lnn pán ako doasn držiteľ lna mal ho opatrovať (custodire) ad commodum (na osoh) alebo ad opus (pre potrebu, z lat. opus esse) nového vazala-nadobúdateľa. V takýchto prípadoch tak nastala situácia, že lnn pán bol síce právne neobmedzeným držiteľom lna, ale úžitok z neho neprislchal jemu, ale inej osobe.

Obdobn situácie držby k vernej ruke nastávali napr. aj v prípadoch, keď manžel chcel previesť svoj drzobn titul na seba a manželku, príp. na seba a dedčov. Keďže nemohol priamo na seba previesť drzobn právo k nehnuteľnosti, previedol ttu na priateľa s dohovorom, že ho má vzpti previesť naspt na neho a manželku, resp. jeho dedčov. o sa vytvorilo ako doasn situácia medzi dvoma prevodmi alebo medzi prevodom a uvedeným do držby lna sa pomerne rýchlo premenilo na trval stav. Tto potreba vznikala napr. v súvislosti s frantiknskou rehol, ktor podľa svojich vnútorných predpisov nemohla vlastniť majetok, ale mohla prijať pohostinnosť. Osoba chcjca odovzdať lno na úžitok tejto reholi tak mohla svoju vôľu právne uskutočniť len tak, že lno previedla na tretiu osobu s tm, že tto ju má opatrovať pre úžitok rehole. Formlnm držiteľom lna tak bola tretia osoba, ale všetky úžitky z vlastníctva mala rehoľa. ivateľ výhod začal byť oznaovan v archaickej právnej franczstine pouivanej vtedy na anglických krlovskch súdoch ako ten, ktorý má úžitok (cestuy que use).

Ak by takto rozštiepenie formlného titulu k nehnuteľnosti a brania úžitkov z nej bolo obmedzen len na prípady duchovnch korporácií a prípadov dočasnej držby pri prevode drzobnho titulu, ostalo by použitie use pomerne obmedzen. V priebehu 14. storočia však právna prax objavila možnosť využitia use na obídenie niektorých zákonných zákazov. Podľa stavu vtedajšieho anglického práva bolo testamentárne dedenie lán vyluen a jediným možným spôsobom prechodu lna bolo zkonn dedenie na prvorodeného mužského potomka (primogenitra). Ak však držiteľ lna ešte počas svojho života previedol lno na tretiu osobu s tm, že počas jeho života m mať úžitky z lna prevodca a po jeho smrti nm uren osoby, mohol tmto spôsobom nakladať s lnom pre prípad smrti. Dleit však bolo, aby takto inštrukcia nadobúdateľovi nemala povahu formálnej podmienky.

V prípade ak by inštrukcia mala byť vykladan ako formálna podmienka, anglicke krajinsk právo (common law) sankcionovalo jej porušenie automatickm navrátením drzobnho titulu nadobúdateľovi a v prípade jeho smrti dedovi, ktor mal ako jedin aktívnu legitimáciu na podanie žaloby v prípade porušenia podmienky (t.j. nie osoby ktor mali mať úžitok z lna). Ak teda ded nebol zároveň osobou cestuy que use, podmienka bola nevykonateľn. Ak by podmienka rovno udelila niekomu inému ako nadobúdateľovi pln itkov právo spojen s držbou lna, takto podmienka bola považovan za odporujúcu právu a neplatn.⁵

Riešením bola konštrukcia use nie ako formálnej, ale neformálnej podmienky pripojenej k prevodnému právnomu úkonu. Strany preto často takúto podmienku formulovali len neformálne mimo prevodnej listiny, čo nevyvolávalo žiadne právne účinky podľa common law a zavazovalo právneho držiteľa len in foro interno. Ak títo právní držiteľia porušili tento svoj záväzok vyplývajúci z dobromyseľnosti, cestuy que use sa mohol obrátiť na cirkevné súdy (pokiaľ mali založenú právomoc prejednať spor), ale najmä na lorda kancelára.

Úloha lorda kancelára v anglickom právnom systéme tohto obdobia bola obdobná rímskemu prétorovi v predklasickom a do určitej miery aj v klasickom období rímskeho práva. Provisions of Oxford z roku 1285 zakázali, aby sa vytvárali nové žaloby pre konania prejednávane na kráľovských súdoch (tzv. writy) okrem tých, ktoré odsúhlasil parlament. Anglické krajinské právo sa tak fakticky petrifikovalo v stave v akom bolo ku koncu 13. storočia a stalo sa podobne ako rímske ius civile právnym poriadkom založeným na systéme formálnych žalôb. Ako už ukázala rímska skúsenosť, takéto právne systémy môžu dlhodobo prežiť len ak existuje orgán, ktorý je schopný naprávať často nespravodlivé dôsledky pôsobenia tohto rigidného systému. V Ríme túto úlohu vykonával prétor, ktorého právo bolo považované, ako je známe, za živý hlas civilného práva,⁶ a v Anglicku lord kancelár. Cieľom lordov kancelárov podobne ako prétorov nebolo derogovať common law, ale obdobne ako prétorské právo malo v klasickom rímskom práve za cieľ rigidné civilné právo podporiť, doplniť alebo opraviť,⁷ aj lordi kancelári mali krajinské právo len doplniť a modifikovať jeho pôsobenie. Títo prostredníctvom svojej rozhodovacej činnosti v rokoch 1350-1450 položili základy nového odvetvia anglického práva pôsobiaceho popri krajinskom práve – práva ekvity,⁸ ktoré na seba prevzalo aj ochranu záujmov beneficiárov.

Vývoj v práve ekvity

Podobne ako sa v rímskom práve pôvodne neformálne fideikomisy stali právne vymáhateľnými, aj neformálne uses, v zásade nevyožiteľné v kráľovských súdoch aplikujúcich krajinské právo, sa stali vymožitelnými pred súdom lorda kancelára. V priebehu 15. storočia súdy lorda kancelára premenili právo cestuy que use (t.j. beneficiárov) na nový druh vlastníctva, pričom je dokonca doložené, že beneficiár bol úradne v 15. storočí označený slovom vlastník.⁹ Use tak nemal len povahu súkromnej zmluvy medzi prevodcom léna a jeho nadobúdateľom v prospech beneficiára, ale nadobudol taktiež charakter vecného práva. Ak totiž formálny vlastník scudzil pôdu v rozpore s inštrukciami pôvodného prevodcu léna, léno zaťažené use beneficiára prechádzala aj na nadobúdateľa pôdy, iba že by nadobúdateľ nadobudol léno odplatne a bez vedomosti, že je zaťažené use. Podľa zákona z roku 1484 z dôvodu ochrany dobromyseľných nadobúdateľov bolo dokonca umožnené, aby sám beneficiár (bez súčinnosti formálneho vlastníka) previedol formálny vlastnícky titul na nadobúdateľa.¹⁰

Takto konštruované use spájalo so sebou viacero výhod – umožnilo prevod beneficiárneho vlastníctva úplne neformálnym spôsobom (prevod formálneho vlastníctva si stále vyžadovalo uvedenie do držby léna) a umožnil vazalom obchádzať niektoré odplatné povinnosti spojené s prevodom a prechodom léna na inú osobu, z ktorých mal úžitok lénny pán.¹¹ Ak totiž držiteľ léna previedol držobný titul nie na jedného, ale na celú skupinu formálnych držiteľov, platila medzi nimi zvláštna forma spoluvlastníctva, tzv. joint tenancy. Táto forma spoluvlastníctva na rozdiel od druhej formy bližšej rímskemu právu (tzv. tenancy in common) spôsobovala, že v prípade úmrtia jedného zo spoluvlastníkov jeho spoluvlastnícky podiel neprešiel na jeho dedičov (s týmto by bola spojená povinnosť dedičov plniť

povinnosti naviazan na prechod lna v prospech lénneho pána), ale prirstol k spoluvlastníckym podielom ostatnch žijúcich spoluvlastníkov (ius accrescendi). V prípade, že okruh spoluvlastníkov bol stále doplnan, možnosť formlného prechodu lna bola takmer vyluen, lebo len umrtie všetkých formálních vlastníkov by spôsobilo prechod právneho titulu k lnu (na ktor boli naviazan nároky lénneho pána). Dra pdu vo forme use sa preto stalo tak populrnm, že na začiatku 16. storočia už bola väčšina pôdy v Anglicku drzan tmto spôsobom.

Statute of Uses a neskor vývoj

Use mohla byť celkom prirodzene aj zneuit a to nielen nakor lnnych pánov, ale aj veriteľov, ktorí by mali za normálních okolnosť nárok speňažiť lno dlznka na uhradu svojich pohľadávok, keby mal dlznk k lnu formln drzobn titul. Znepokojenie samotného panovníka, že Koruna prichádza o svoje finanne príjmy a use sa používa na zakrytie skutočných drzitelv pôdy viedlo k zakonodarnej intervencii v podobe prijatia tzv. Statute of Uses v roku 1535, ktor mal za cieľ zrušiť uses. To sa vsak prirodzene nedalo uskutočniť ich jednoduchým zákonným zruenm, nakoľko by sa formlni vlastníci lán (v 16. storoi už vchinou právnici) stali faktickými vlastníkmi všetkej pôdy v Anglicku.

Zakonodarca preto zvolil opan možnosť a zo zákona previedol drzobn titul z osôb, ktoré drzali lno na „use, trust or purpose“ inej osoby, priamo na osoby v prospech ktorých bolo lno drzan (beneficiárov).¹² Spôsob, ktor si zvolil zakonodarca bol po legislatívno-technickej stránke veľmi elegantn, nakoľko pomerne jednoduchým zásahom zmenil oprávnenia beneficiárov vyplývajúce z práva ekvity na oprávnenia podľa krajinského práva s následkom, že beneficiri nadobudli drzobn práva k lnam podľa krajinského práva. Úspech zákona vsak zároveň znamenal, že sa plne obnovili pvodne práva feudlnch pánov (najmä tie súvisiace s prevodom a prechodom lna) a bola znovuzaveden primogenitra pri deden lán. Práve vseobecn nespokojnosť s nemožnosťou závetného odkzania lna dedičom viedla v roku 1540, teda len niekoľko rokov po prijat Statute of Uses, aj k prijatiu zákona o zvetoch (Statute of Wills), ktorým sa prvýkrát v anglickom krajinskom práve dala drzitelom slobodných lán možnosť odkázať ich prostredníctvom závetu.

Základnou motiváciou prijatia Statute of Uses v roku 1535 bola snaha panovníka Henricha VIII. (1509–1547) zlepšiť finannu pozíciu Koruny prostredníctvom zvryenia jej príjmov ako lénneho suzerna. Toto sa panovníkovi aj podarilo a obrazne tak vzkriesil feudalizmus z mrtvch, aj keď samozrejme nie v podobe v akej existoval po normandskej invázii, ale vo forme často pejoratívne označovanej ako tzv. fiskln feudalizmus. Príjmy Koruny ako vrchného lénneho pána (suzerna) vsak boli inherentne neist, nakoľko ani ich veľkosť ani ich čas sa nedali v dsledku prirodzenej povahy smrti (ako právnej skutočnosti na ktor väčšina z nich bola naviazan), vopred predvídať. Z tohto dvodu aj samotn Koruna v neskorých obdobiach preferovala prechod k riadnm a predvídateľným príjmom v podobe dan. Drviv väčšina feudlnch povinnosť bola nakoniec zruen v období anglickej republiky v roku 1660 prostredníctvom Tenures Abolition Act, t.j. v čase keď už tieto feudálne plnenia mali skôr marginlneji fiskln význam.

Dôvodom snh o obnovenie beneficirnej formy vlastníctva v priebehu 16. a 17. storočia nebola ako pri ich vzniku snaha o zvetn dedenie lán (to bolo uzkonen v roku 1540) a ani snaha o vyhnutie sa plneniu feudlnch povinnosť pri prechode lna (tie boli zruen v roku 1660), ale rozline motivácie siahjce od snahy ochrániť rodinn majetok pred veriteľmi nezodpovedného dediča, cez správu

majetku dieťaťa počas jeho nedospelosti (alebo v prípade trvalo duševne chorých osôb počas celého ich života) či ženy počas trvania manželstva až po snahu o zatajenie skutočného vlastníka. Právna prax na tieto snahy zareagovala kreatívnym využitím výnimiek na ktoré sa Statute of Uses nevzťahoval, t.j. držobných práv podľa ekvity, ktoré neboli premenené ex lege na držobné nároky podľa common law.

V prípade, ak držiteľ léna dal léno do nájmu s tým, že nájomca mal užívať léno pre úžitok beneficiára, držobný titul nájomcu ostal podľa Statute of Uses zachovaný a beneficiár nenadobudol držobný titul podľa krajinského práva. Nájomca nebol totiž považovaný za majúceho formálny držobný titul k lénu (seisin). Rovnako sa zákon nevzťahoval ani na poddanské formy držby pôdy (tzv. copyhold), nakoľko títo držitelia tiež neboli považovaní za majúcich formálny držobný titul k lénu, ktorý by mohol byť na beneficiára prevedený. Ďalšiu skupinu výnimiek predstavovali tzv. aktívne trusty, pri ktorých formálny držiteľ aj vykonával niektoré činnosti v prospech beneficiára (t.j. nebol len držiteľom holého titulu k lénu, ale napr. léno aktívne spravoval a výťažky odovzdával beneficiárovi). Tretiu skupinu predstavovali tzv. special trusts, t.j. léna pri ktorých use nebola zriadená pre osobu, ale pre určitý účel (de facto nadácia).

Najdôležitejšiu skupinu výnimiek z pôsobnosti Statute of Uses však tvorili léna, pri ktorých bola use protiprávna, podvodná či onerózna (repugnant, fraudulent or troublesome), nakoľko zákonodarca logicky nechcel svojou intervenciou zhojiť podvod či iný protiprávny úkon.¹³ Onerózne uses, ktoré veľakrát predstavovali viacnásobné použitie use vo vzťahu k tomu istému lénu, však predstavovali právnikmi hľadanú výnimku na ktorej bolo možné znovuvybudovať beneficiárne vlastníctvo v Anglicku. Jedným z príkladov onerózneho použitia use by bol prevod na osobu A pre úžitok osoby A, ktorá drží pre úžitok osoby B (to A to the use of A to the use of B) alebo na osobu X pre úžitok osoby Y, ktorá drží pre úžitok osoby Z (to X to the use of Y to the use of Z). V prvom prípade sa Statute of Uses neaplikoval, lebo držiteľom podľa krajinského práva a beneficiárom podľa ekvity nebola odlišná osoba, v druhom prípade Statute of Uses podľa súdneho rozhodnutia z roku 1557 menil len prvú use (t.j. v prospech Y) na držobný nárok podľa krajinského práva, zatiaľ čo druhá (t.j. v prospech Z) ostala nezmenene platná podľa ekvity.¹⁴

To však znamenalo, že na zmarenie pôsobenia zákona stačilo použitie dvojitej use, pričom kvôli prehľadnosti a na odlíšenie od prvej use dostala druhá názov trust. Od 17. storočia až do derogácie Statute of Uses v roku 1926 a reformy práva trustov formula prevodnej listiny znela napr. osobe A a jej dedičom na a pre použitie B a jej dedičom v truste pre C (to A and his heirs unto and to the use of B and his heirs in trust for C). Týmto došlo k definitívnemu etablovaniu držobných práv (menej presne) vlastníctva podľa ekvity v common law, ktoré sa doteraz teší mimoriadnej oblube v podobe inštitútu trustu (ktorý z historického hľadiska predstavuje dvojitú use).

Trust je inštitútom sui generis anglického práva, no napriek tomu sa prirodzene natíska otázka, či existuje obdobný rímskoprávny inštitút. Z etymologického hľadiska je trust (z angl. trust) prirovnávaný k rímskemu fideikomisu (z latin. fidēs), keďže obidva inštitúty odvodzujú svoj názov od lexikálneho označenia pre dôveru (obdobne ako nemecký Treuhand či francúzske fiducie). V skutočnosti určité paralely medzi fideikomisom a testamentárnym trustom existujú, predovšetkým v obidvoch prípadoch je vec zverená jednej osobe pre úžitok inej, obidva inštitúty vznikli pôvodne ako neformálne podmienky pripojené k právnemu úkonu a pôvodne jedným z hlavných dôvodov ich vzniku bola snaha o odkázanie majetku osobe, ktorá z rôznych dôvodov nemohla byť ustanovená priamo dedičom či odkazovníkom.

Medzi obidvoma inštitútmi vsak existuj aj vznamn rozdiely – kým vlastníctvo pri fideikomise nakoniec prejde na oprávneného z fideikomisu (fideicommissarius), trust je koncipovan ako prípad pomerne stáleho deleného vlastníctva a nevytvára sa len mortis causa. Oprvnen z fideikomisu dalej poival v zásade len deliktulnu ochranu (s možnosťou missio in possessionem), zatiaľ čo beneficiár z trustu m obmedzen vecnoprvnu ochranu.¹⁵ Obidva inštitúty sú časovo obmedzen, ale na rôzne doby – fideikomis bol obmedzen v justininskom práve podla novely 159 natyri nasledovn generácie (quattuor postea generationes) a trust na dobuivota osbijcich v čase zriadenia trustu predlzen o 21 rokov a 9 mesiacov (tzv. rule against perpetuities). Mnoh z funkcií, ktor pln v angloamerickom práve trust, sú navyše v rímskom práve zabezpeovan rôznymi inými právnymi inštitútmi (napr. poručníctvo, opatrovníctvo, nadácia atď.).

Záver

V suasnosti je vo vsine jurisdikci common law mon zriadiť trustplne neformálnym jednostranným prvnymkonom, z ktorého ale musí byť (1) zreteln vla zriadiť trust, (2) obsah trustu (trust res) a (3) určenie beneficiára alebouelu.¹⁶ Ako už bolo spomenut v uvode, trust tvorí osobitn majetkov podstatu správcu (formlnho vlastníka), pričom oprávnenie beneficiára je samo o sebe vecným právom trvajúcim aj v prípade prevodu alebo prechodu majetku v truste na tretie osoby s výnimkou prípadu, ak tretie osoby nadobudli vec spadajúcu do trustu dobromyseľne (bez vedomosti o existencii trustu) a za odplatu. Na rozdiel od rôznych modifikácií trustu v kontinentálnych jurisdikcich je vsak trust v jurisdikcich common law koncipovan skutočne ako prípad deleného vlastníctva, pri ktorom jeden z vlastníkov drží vec v truste podla krajinského práva (common law) a druh podla práva ekvity (law of equity). Doba trvania trustu je časovo obmedzen tradične na dobuivota osbijcich v čase zriadenia trustu predlzen o 21 rokov a 9 mesiacov (tzv. rule against perpetuities).

Inštitút trustu sa stal v jurisdikcich common law pre svoju flexibilitu a praktickosť tak vznamnm,že viaceré kontinentálne jurisdikcie inkorporovali trust v nejakej podobe do svojich domácich právnych poriadkov alebo pristúpili ako zmluvn strany k dohovoru z 1. júla 1985 o rozhodnom práve pre trusty a ich uznan (napr. Taliansko, Luxembursko, Lichtenštajnsko, Monako, Holandsko, Panama, San Marino avajarsko). esk republika v rámci rekodifikácie svojho civilného práva taktiež vytvorila v novom občianskom zákonníku inštitút trustu v modifikovanej podobe (svrensk fond) a pred otázkou, či v nejakej podobe treba inkorporovať trust aj do slovenského práva, bude nepochybne st aj slovensk zákonodarca pri plánovanej rekodifikácii civilného práva.

Seznam poznámek pod čarou

1 Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition. Dohovor bol vypracovaný Haagskou konferenciou medzinárodného súkromného práva (Hague Conference on Private International Law) a uzavretý 1. júla 1985. Do účinnosti pre signatárske štáty vstúpil 1. januára 1992 a v súčasnosti je ratifikovaná 14 štátmi. Predmetom úpravy v dohovore je harmonizované vymedzenie trustu (ktoré je užšie ako vo väčšine jurisdikcií common law) a určenie kolíznych pravidiel na určenie rozhodného práva.

2 Considering that the trust, as developed in courts of equity in common law jurisdictions and adopted with some modifications in other jurisdictions, is a unique legal institution,...

3 For the purposes of this Convention, the term „trust“ refers to the legal relationships created – inter vivos or on death – by a person, the settlor, when assets have been placed under the control of a trustee for the benefit of a beneficiary or for a specified purpose.

A trust has the following characteristics –

1. a) the assets constitute a separate fund and are not a part of the trustee's own estate;
- b) title to the trust assets stands in the name of the trustee or in the name of another person on behalf of the trustee;
- c) the trustee has the power and the duty, in respect of which he is accountable, to manage, employ or dispose of the assets in accordance with the terms of the trust and the special duties imposed upon him by law.

The reservation by the settlor of certain rights and powers, and the fact that the trustee may himself have rights as a beneficiary, are not necessarily inconsistent with the existence of a trust.

4 V USA sa právo trustu bežne vyučuje v rámci štandardného študijného programu na právnických fakultách v rámci povinného predmetu Wills, Trusts and Estates, t.j. najmä v súvislosti s dedičským právom a v menšej miere s vecným právom k nehnuteľnostiam.

5 BAKER, J. *An Introduction to English Legal History*. Londýn: Butterworths, 2002, s. 250.

6 D. 1.1.8. Marcianus 1 inst. Nam et ipsum ius honorarium viva vox est iuris civilis.

7 D. 1.1.7.1. Papinianus 2 def. Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam. quod et honorarium dicitur ad honorem praetorum sic nominatum

8 Ak strany konania pred súdmi common law neboli spokojné s právnymi prostriedkami ochrany, ktoré im ponúkali súdy common law viazané formálnymi žalobami, obracali sa na Korunu ako posledný a konečný zdroj všetkej spravodlivosti v štáte so žiadosťou o nápravu. Panovník tieto spory delegoval na lorda najvyššieho kancelára, ktorý ich prejednal vo svojom súde. Súd lorda kancelára nemal právomoc zrušiť rozsudok súdu common law, keďže aj voči nemu pôsobila prekážka res iudicata. Súd ekvity však mohol uplatniť svoju právomoc počas prebiehajúceho konania pred súdom

common law tak, že na návrh žalovaného vydal žalobcovi príkaz (tzv. common injunction) aby ukončil konania pred súdom common law a žaloval žalovaného pred súdom ekvity. V prípade, ak už bolo konanie pred súdom common law skonen vydanm meritórneho rozhodnutia vo veci, súd ekvity mohol zastaviť jeho vykonanie cez common injunction voči žalobcovi. Ak by žalobca common injunction súdu ekvity nerešpektoval, mohol byť uvznen za pohrdanie súdom. V zásade vsak platilo, že nemohli naraz prebiehať paraleln konania na súde ekvity a na jednom zo súdov common law a od 16. storočia sa ustálilo, že prostriedky právnej ochrany podla common law a ekvity maj voči sebe konzumpn uinok.

9 Thomas Audley's Reading on Uses (1526). Citované podla BAKER, J. MILSOM, S. *Sources of English Legal History. Private Law to 1750*. Londýn: Butterworths, 1986, s. 103-105.

10 Stat. 1 Ric. III, c. 1.

11 Tieto zahnali platby za udelenie súhlasu (tzv. attornment) na prevod lna na inú osobu (fines), poplatok za uvedenia dedcha zosnulého vazala do lna (relief), právo na výnosy z lna pokým dedch nezaplatil relief (primer seisin), v niektorých prípadoch právo na najlepšie zviera alebo hnuten vec zosnulého (heriot), právo odmrti (escheat), právo k prepadnutmu majetku v prípade spáchania zločinu (forfeiture), právo na poručníctvo nad dedchom zosnulého vazala ak tento nemal v čase smrti vazala aspon 21 rokov a to až do dovrenia tohto veku (wardship) a právo na vybratie manželky pre takéhoto nepnoletho dedcha (marriage alebo maritagium).

12 Statute of Uses, 27 Hen VIII, c. 10. Citované podla BAKER, J. MILSOM, S. cit. dielo, s.112-113.

13 BAKER, J.: cit. dielo, s. 290.

14 Jane Tyrrel's Case (1557).

15 K teoretickému vymedzeniu hranice medzi vecnými a záväzkovými právami pozri MLKV ILLOV, Zuzana. DUFALOVÁ, Lenka. Pojmov hranica medzi vecnými právami a záväzkami. In *Projustice*. [online]. Dostupn na internete: <https://projustice.sk/obcianske-pravo/pojmova-hranica-medzi-vecnymi-pravami-a-zavazkami> [cit. 2019-11-28].

16 V tomto je teda tradin koncepcia trustu podla common lawiria ako vymedzenie trustu podla Dohovoru z 1. júla 1985 o rozhodnom práve pre trusty a ich uznan, lebo tento sa vzťahuje len na trusty zriaden písomne.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2021/01/06/trust-v-anglickem-pravu/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Informace pro autory

Líbily se Vám naše články? V příštím čísle může být i ten Váš. Články přijímáme nepřetržitě, nemáme tedy žádnou uzávěrku. Obsah jarního čísla připravujeme do konce března, obsah podzimního do konce září. Články zasílejte v elektronické podobě (formát docx, či doc) na e-mail redakce@iurium.cz. Článek je nutné opatřit abstraktem, a to v českém a anglickém jazyce, dále pak medailonkem autora. Délka abstraktu je maximálně 500 znaků včetně mezer. Medailonek autora má rozsah taktéž 500 znaků a autor se v něm krátce představí (u jaké instituce studuje či pracuje, jaká je jeho specializace v rámci práva apod.). Co se týče délky článku, doporučený rozsah znaků je 18.000-36.000 znaků včetně mezer (tedy 10-20 normostran). Na druhou stranu v odůvodněných případech publikujeme i články delší či kratší.

Iurium Scriptum je odborné periodikum. Přijímáme tedy pouze články na vysoké úrovni, které řeší nějaký právní problém v tom nejširším slova smyslu - nejsou tak vyloučeny ani články na pomezí práva a filozofie, ekonomie, psychologie, sociologie či jiných oborů. Je nutné je opatřit citačním aparátem, přičemž pro všechny autory je závazná citační norma, kterou naleznete na adrese www.iurium.cz/citace. Citační normu je třeba striktně dodržovat.

Přijímáme pouze články, které jsou originální a které ještě nebyly publikovány v jiném periodiku. Je ovšem možné odeslat části článků či celé statě, které byly užity v účasti v různých soutěžích, jako kvalifikační podmínky při plnění nějakého předmětu či jako diplomové nebo jiné práce. Samozřejmostí je, že předkladatel musí disponovat autorskými právy k předkládanému článku.

Zasláním článku uděluje autor výhradní licenci k publikaci článku jak v online podobě na serveru Iurium (www.iurium.cz), tak v tištěné verzi Iurium Scriptum. Je na posouzení redakce a redakční rady, jestli článek posoudí jako vhodný k publikaci a jestli článek bude publikován. V případě, že by padlo rozhodnutí článek nepublikovat a licenci nevyužít, předkladatel o tom bude neprodleně informován.

Kromě odborných článků je ale možné předložit i článek do kterékoli z rubrik, které jsou k nalezení na internetovém portálu Iurium. Je tedy možné zasílat recenze na literaturu, komentáře k aktuální legislativě či judikatuře, či jenom obecné úvahy *de lege lata* či *de lege ferenda* k jakýmkoliv otázkám. Stejně tak je možné předkládat články, které mají za cíl popularizaci práva a srozumitelným způsobem vysvětlují nějaký právní problém. Jiné články než odborné články není nutné opatřovat abstraktem.

Právnická
fakulta

Studuj na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Nabízené programy:

- Právo a právní věda (magisterský, pětiletý, prezenční)
- Právo ve veřejné správě (bakalářský, tříletý, prezenční)
- Evropská studia se zaměřením na evropské právo (navazující magisterský, dvouletý, prezenční)

E-přihláška ke studiu

na webové stránce www.prihlaska.upol.cz,
nejpozději do 15. března 2021

Termíny přijímacích zkoušek

6. března, 28. března, 17. dubna, 22. května

Proč studovat práva v Olomouci?

- Vysoká uplatnitelnost na trhu práce
- Tradice a prestiž
- Důraz na praktické formy výuky včetně kontaktu s klienty ve studentských poradnách
- Kontaktní výuka v menších skupinách
- Studium a stáže v zahraničí
- Olomouc je historickým a studentským městem
- Skvělá univerzitní infrastruktura
- Stipendia
- Excellence v právnickém výzkumu

www.pf.upol.cz
www.univezitnimesto.cz

To ale není všechno. Další odborné články, rozhovory s nejvýznamnějšími osobnostmi ze světa práva, aktuální legislativa i judikatura. To vše a mnoho dalšího naleznete na našem webu.

www.iurium.cz

NUGIS FINEM
PUBLISHING